

UNIVERSITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

**PŘÍČINY VÁLKY V IRÁKU: PROČ SE ADMINISTRATIVA USA
ROZHODLA ZAHÁJIT VÁLKU V IRÁKU V BŘEZNU 2003?**

RENÁTA BARTKOVÁ SODOMOVÁ

VEDOUCÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE: JUDr. PhDr. TOMÁŠ KARÁSEK, PhD

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

PRAHA 2009

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně, pouze za odborného vedení vedoucího diplomové práce.

Dále prohlašuji, že veškeré podklady, ze kterých jsem čerpala, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Nakonec prohlašuji, že souhlasím s případným zveřejněním této práce pro studijní a výzkumné účely.

15. ledna 2009

Renáta Bartková Sodomová

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych touto cestou vyjádřila svůj dík vedoucímu této práce Tomáši Karáskovi za jeho cenné připomínky, pomoc, rychlost, shovívavost a zároveň smysl pro humor.

ANOTACE

Studie s názvem „*Příčiny války v Iráku: Proč se administrativa USA rozhodla zahájit válku v Iráku v roce 2003*“ představuje pět příčin a sedmáct subpříčin války vycházejících ze studie Stephena Van Every, ale i dalších autorů, a na jejich základě analyzuje chování administrativy USA (rovinu státní) a některé kroky prezidenta G. W. Bushe (rovinu osobnostní). Cílem je objasnit, proč se USA rozhodly zaútočit na Irák v roce 2003. Metodologie výzkumu spočívá v obsahové analýze textů. Příčiny jsou podrobeny rozboru vzhledem k jejich teoretickému ukotvení.

Specifikace práce: Magisterská diplomová práce

Studijní obor: 6701T Mezinárodní vztahy – navazující magisterské studium

Autor: Renáta Bartková Sodomová

Oponent: JUDr. PhDr. Tomáš Karásek, PhD

Datum vzniku: 2009

Rozsah studie: 88 stran

KLÍČOVÁ SLOVA

Mezinárodní vztahy, realismus, příčina války, stát, administrativa USA, USA, G. W. Bush, Irák, Saddám Husajn, zbraně hromadného ničení, chemické zbraně, biologické zbraně, jaderné zbraně, terorismus, kumulativní zdroje, ropa, rovnováha obrana – útok, ofenzivní politika, útočné reakce, oportunistická expanze, defenzivní expanzionismus, urputný vzdor, první pohyb, taktika faits accompli, okna příležitosti, politika utajování, závody ve zbrojení, prevence, preempce, falešná víra, mispercepce, vztah teorie realita, předčasná očekávání, zdroje konceptů, záměry států, nacionalismus, poměr sil/moci

ABSTRACT

The thesis: *“The Causes of Iraqi War: Why the US Administration decided to invade Iraq in 2003”* focuses on explanation why the administration of the USA made that step. The specification of the roots of war is based on five causes and seventeen subcauses according to the essay of Stephen Van Evera and other scholars, and the paper through the methodology of text’s analyzes investigates behavior, decision-making process and motivations of the US administration (the level of units) and some steps of the US president G. W. Bush (individual level) in the process leading to the war in Iraq. Concerning the causes of war, the paper introduces different concepts of the offense-defense balance and analyzes whether the balance was disrupted. Secondly, it examines the role of cumulative resources in Iraq like oil, territory and state structures and it shows how they influenced the decision. Third, it searches for the linkage among an emergence of a new threat and responses to it which mouthed to the acceptance of the concept of the first move advantage. Fourth, the thesis accounts for the roots of misperception, where they originate and how they operated in perception of the US administration of the Iraqi threat. Finally, the investigation of the last root of conflict explains why and how windows of opportunity were opened in Iraqi cause.

KEYWORDS

International relations, realism, causes of war, state, US administration, USA, G. W. Bush, Iraq, Saddam Hussein, weapon of mass destruction, chemical weapons, biological weapons, nuclear weapons, terrorism, cumulative resources, offense - defense balance, offensive policy, belligerent response, opportunistic expansion, defensive expansionism, fierce resistance, first move, faits accomplis, windows of opportunity, secret policy, arm races, prevention, preemption, false optimism, misperception, relation theory - reality, premature expectations, sources of concepts, state intentions, nationalism, power shifts

Obsah

1	Van Everovy hypotézy o příčinách válek.....	11
2	Příčina první: Hrály v irácké válce roli kumulativní zdroje?	13
2.1	Věda a otázka kumulativních zdrojů	14
2.2	Relevance kumulativních zdrojů dnes.....	15
2.3	Irák jako kumulativní zdroj.....	16
2.4	Byly jednou z příčin války v Iráku kumulativní zdroje?	19
3	Příčina druhá: Rovnováha obrana-útok	21
3.1	Rovnováha obrana-útok dle Roberta Jervise	22
3.2	Exaktně stanovená teorie obrana-útok.....	24
3.2.1	Co je rovnováha obrana-útok.....	24
3.2.2	Lze měřit rovnováhu útok-obrana?.....	25
3.2.3	Co definuje rovnováhu obrana – útok a je možné rozlišit obranné atributy od útočných?.....	26
3.2.4	Proč Glazer s Kaufmannem vylučují z analýzy rovnováhy tvorbu aliancí a výhodu prvního pohybu?	27
3.2.5	Výpočet rovnováhy obrana-útok	28
3.3	Volba „druhu“ teorie pro účely této studie	29
3.4	Analýza jednotlivých subpříčin rovnováhy obrana-útok.....	30
3.4.1	Subpříčina 1 a 2: Zrychlování ofenzivní politiky, útočnější reakce.....	30
3.4.2	Subpříčina 3: Oportunistická expanze.....	40
3.4.3	Subpříčina 4 a 5: Defenzivní expanzionismus a urputný vzdor vůči expanzi	42
3.4.4	Subpříčina 6: První pohyb přináší větší zisky.....	43
3.4.5	Subpříčina 7: Taktika faits accomplis je běžnější a nebezpečnější	45
3.4.6	Subpříčina 8: Okna příležitosti	47
3.4.7	Subpříčina 9: Politika utajování.....	47
3.4.8	Subpříčina 10: Zintenzivnění závodů ve zbrojení.....	48
3.4.9	Dominovala útočná politika v USA před válkou v Iráku v roce 2003?.....	50
4	Příčina třetí: Výhoda prvního pohybu	52
4.1	Prevence, preempce a nový terorismus	53
4.2	Mezinárodní společnost a otázka prvního pohybu.....	55

4.3	Byly USA zastáncem prvního pohybu a byla to jedna z příčin války v Iráku?.....	56
5	Příčina čtvrtá: Falešný optimismus, respektive mispercepce	59
5.1	Teorie a falešný optimismus	60
5.2	Analýza jednotlivých hypotéz mispercepce	62
5.2.1	Vliv teorie na vytváření obrazů reality	62
5.2.2	Vytváření předčasných očekávání.....	64
5.2.3	Zdroje konceptů	64
5.2.4	Vnímání záměrů druhých, percepce větší než skutečné agresivity	65
5.2.5	Odhad politické podpory protivníkovy obyvatelstva	66
5.3	Byla příčinou války v Iráku falešná víra ve vítězství?.....	67
6	Příčina pátá: Změna poměru sil – „okno příležitosti a zranitelnosti“	70
6.1	Analýza příčiny okna příležitosti.....	72
6.2	Otevřela se okna příležitosti před válkou v Iráku?	77
7	Bibliografické údaje.....	80
8	Seznam tabulek a grafů.....	83

Úvod

Cílem této práce je analyzovat důvody útoku Spojených států amerických na Irák v březnu roku 2003. Téma jsem si vybrala, jelikož se úžeji zabývám zahraniční politikou USA a i má bakalářská práce byla takto zaměřena. Za druhé, otázka situace Iráku je dodnes velmi živá a stává se jedním z traumatických míst americké zahraniční politiky. Za další, příčiny vzniku válek a jejich prevence jsou jedním ze základních předmětů výzkumu mezinárodních vztahů, daných jim do vínku od prvopočátku vzniku, ať se podíváme na antické Řecko, období mezi světovými válkami typické pro liberalismus nebo období po druhé světové válce reprezentované dominantním realismem.

Vědecká obec se iráckým problémem široce zabývá, například z pohledu mezinárodního práva (např.: McGoldrick, D. *From 9. 11 to the Iraq War 2003: International Law in an Age of Complexity*), vztahů mezi USA a evropskými státy (např.: Andrews, D. *The Atlantic Alliance under Stress: US-European Relation after Iraq*) nebo ze strategických důvodů týkajících se otázky ropy (např.: Alkadiri, R., Mohamedi, F. *World Oil Markets and the Invasion of Iraq*). Když pomíneme databáze válečných konfliktů jako například COW nebo databázi uppsalské university UCDP, které identifikují příčiny války spíše statistickým způsobem, pak téma výzkumu komplexní analýzy příčin válek v Iráku není příliš časté. I proto jsem se na toto téma zaměřila, abych nejenom analyzovala, ale i syntetizovala příčiny války, respektive rozhodnutí americké administrativy zaútočit na Irák.

Jako základ práce jsem zvolila studii Stephena Van Every „*Causes of War: Power and the Roots of Conflict*“, která analyzuje pět hlavních příčin války a sedmáct subpříčin či jevů, které hlavní příčiny doprovázejí, stimulují je nebo omezují. Van Everovu studii jsem si vybrala právě proto, že je dílem, které pravděpodobně disponuje nejobsáhlejším a nejkomplexnějším výčtem válečných příčin.

S rozsáhlostí a komplexností však souvisí ontologický problém. Van Evera sice sám sebe označuje za teoretika realismu, ale příčiny, které uvádí, často, a někdy velmi výrazně, přesahují realistické premisy a dostávají se až na samou ontologickou hranici reálného a sociálně konstruovaného světa. Van Evera si je toho vědom a odůvodňuje své vyšinutí z teoretické vazby slovy Roberta Keohana, jenž poukazuje na neschopnost realismu nabídnout východisko z bludného kruhu premis, které ukazují na příčiny, ne na řešení existence války. „*Realismus ... nám spíše říká, proč se v takových problémech nacházíme (válečných: pozn. autor), než jak se z nich dostat.*“¹ Van Evera zachází však ještě dál. Reformuluje premisy neorealismu, obohacuje je o mylné vnímání, desagreguje moc, a vytváří tak v podstatě „nový“ druh realismu, který nazývá „*misperceptive fine-grained structural Realism*“². Na jeho obranu lze říci, že není prvním teoretikem realismu, který pozměňuje paradigma. Například Stefano Guzzini věnuje celou jednu svou knihu analýze změn realismu (Realismus v mezinárodních vztazích a mezinárodní politické ekonomii) a tento jev komentuje slovy: „*Teorii realismu existuje téměř tolik, kolik je*

¹ Keohane *Theory of World Politics*. 198-199 (převzato z Van Evera 1999. 8)

² Van Evera 1999. 11

*teoretiků realismu.*³ Cílem studie Van Every je však poskytnout co nejširší pohled na příčiny války a jejich možné řešení. Domnívám se, že tento cíl ho ospravedlňuje k odchýlení se od daného teoretického rámce, i když se právě z tohoto důvodu stává terčem kritiky. (Např.: Legro, Moravcsik (1999) *Is Anybody Still a Realist?*) Z výše uvedených faktů vyplývá, že ani tato práce nebude mít striktní teoretické zařazení do realistické tradice, ale bude zahrnovat i premisy jiných teorií.

Dalším omezením studie je její zaměření. Nezabývá se komplexní analýzou příčin války v Iráku v roce 2003, ale pouze její výsečí – analýzou příčin, které vedly americkou administrativu k rozhodnutí zaútočit na Irák. A to z toho důvodu, že komplexní analýza na obou stranách konfliktu, a to nepočítám mezinárodní rovinu, by mnohonásobně přesáhla stanovený rozsah práce. Také zdroje, které by bylo nutné zkoumat na irácké straně, jsou značně omezené vzhledem k bývalému diktátorskému režimu a v mnohých případech budou ztraceny. Analýza se tedy zaměřuje na rovinu jednotky – státu, ale v některých případech (například mylné vnímání) sklouzává do roviny osobnostní – prezidenta USA.

Jako zdroje pro analýzu jsou použity písemné prameny – strategické dokumenty, smlouvy, rezoluce, proslovy prezidenta, rozhovory s novináři, ale i memoáry, ale ty pouze ve velmi omezené míře vzhledem k tomu, že jejich pohled na problematiku není nezávislý.

Práce je strukturována do osmi hlavních kapitol. Kromě závěru a úvodu je představen teoretický rámec, ze kterého tato práce vychází, a následuje pět kapitol věnovaných jednotlivým příčinám válek a analýze irácké problematiky. Na počátku každé kapitoly věnované příčinám je stručně představena teorie nebo premisa, která příčinu blíže specifikuje, zařazuje ji do určitého teoretického rámce a v některých případech přidává i další atributy ovlivňující definici či zkoumání příčiny. Následuje samotná analýza a každá kapitola je uzavřena výsledkem zkoumání.

Kapitola 2, věnovaná první příčině, se zabývá kumulativními zdroji a jejich vlivem na vznik válek. Představuje teoretický rámec politické ekonomie a pohled liberální a realistický (respektive pohled liberálních ekonomů a ekonomických nacionalistů) na problematiku kumulativních zdrojů. Součástí kapitoly je i představení kontroverzních názorů na roli kumulativních zdrojů dnes.

Další, 3. kapitola analyzuje ofenzivně-defenzivní teorii. Přestože Van Evera uvádí rovnováhu obrana - útok jako jednotlivou hypotézu, v realitě se jedná o ucelenou a velmi obsáhlou teorii s mnoha (jedenácti) subpříčinami. Tato kapitola je nejrozsáhlejší. Analýza je v podstatě testováním celé jedné teorie. Už pouhé představení zabírá poměrně velký prostor vzhledem k velkému množství proměnných a výkladu složitého výpočtu rovnováhy. Součástí subpříčin jsou i hypotézy, které Van Evera dále uvádí jako samostatné hypotézy, tedy jednotlivé příčiny válek. Zde jsou tedy stručně shrnuty, jelikož větší prostor dostanou v následujících kapitolách.

Kapitola 4 představuje výhodu prvního pohybu. Kromě konceptu zahrnuje fenomény týkající se nově se objevivších hrozeb a nových či nově definovaných odpovědí na ně, ale také stanoviska mezinárodního práva k zahrnutí prevence a preempce do kategorie sebeobraný států.

³ Guzzini 2004. 5

Kapitola 5 zkoumá instituci mylného vnímání. Zde je právě ono zmiňované odchýlení od realistického paradigmatu nejzřetelnější. Jsou zkoumány podmínky pro vznik mylného vnímání, které se v četných případech nacházejí v psychologické rovině jednotlivců, jsou ovlivněny teoretickými, historickými a kulturními vzorci. Analyzováno je i chování státníka, který si danými nástroji dodává odvahy k nevratnému rozhodnutí. Kromě vyšínutí z teoretického rámce v této kapitole dochází i k největšímu vychýlení z roviny jednotky - státu do roviny osobnostní - prezidenta USA.

Poslední kapitola zabývající se příčinami válek, rozebírá otevírání oken příležitosti (windows of opportunity). Jsou zde analyzovány známé příčiny otevírání oken příležitosti, ale přicházím zde i s vlastní hypotézou. Dovolím si říci, že tato kapitola je zásadní k odhalení klíčového stimulu v rozhodnutí americké administrativy zaútočit na Irák.

1 Van Everovy hypotézy o příčinách válek

Tato práce se zaměřuje na analýzu příčin invaze USA do Iráku v roce 2003. Jejím cílem je určit, jaké byly pohybné faktory administrativy USA zaútočit na Irák v roce 2003. Práce vychází z definice příčin války podle knihy Stephena Van Every „*The Causes of War and the Roots of Conflict*“. Autor ve své knize uvádí pět fenoménů, které činí válku pravděpodobnější – existence kumulativních zdrojů v kritické oblasti, narušení rovnováhy obrana-útok, otevírání oken příležitosti a zranitelnosti, falešná víra ve vítězství a nakonec vzrůst výhody prvního pohybu. Jednotlivé příčiny Van Evera přejímá od Thomase Schelinga, ale dále je rozvíjí a doplňuje. Jedná se o příčiny, které vycházejí z realistické tradice, ale ne beze zbytku.

Sám autor nerozlišuje realismus tradičně na dvě větve – klasický realismus a neorealismus, ale třídí ho podle jiných kritérií, která stojí za to zde zmínit. Kromě klasického realismu, jenž vidí příčiny konfliktů v touze států hromadit moc, která vyplývá z inherentního rysu lidské povahy - touze po moci, a neorealismu, jenž vidí příčiny konfliktů v anarchické struktuře mezinárodních vztahů, kde stát primárně neusiluje o moc, ale o bezpečnost, autor specifikuje další dvě odnože realismu. První je strukturální realismus s jemnou strukturou (fine-grained structural Realism), který má stejné premisy jako neorealismus – státy usilují primárně o bezpečnost v anarchické struktuře mezinárodních vztahů, ale navíc vidí příčiny konfliktů v jemné struktuře moci mezinárodního systému. Jemná struktura a hrubá struktura se liší v tom, jak pohlížejí na moc. Hrubá struktura, kterou používají především zastánci klasického neorealismu, kalkuluje moc v mezinárodním systému jako agregovanou veličinu, tedy například ve formě bipolarity nebo multipolarity. Nerozlišuje různé druhy moci či síly. Naopak jemná struktura moci tyto druhy rozlišuje. Jedná se například o ofenzivní sílu, defenzivní sílu, údernou sílu, sílu odvetného úderu atd.⁴ Druhou variantou je podle Van Every strukturální realismus zahrnující kromě jemné struktury moci ještě mylné vnímání (misperceptive fine-grained structural Realism), k němuž se autor přiklání a jehož atributy jsou následující: bezpečnost je primárním cílem státu a vyplývá z anarchické světové struktury. Války bývají zapříčiněny mylným vnímáním jemné struktury moci na národní úrovni, například zveličováním moci/síly, velikosti výhody prvního pohybu, velikosti a frekvence přesunu moci a zveličováním kumulativity zdrojů.⁵

Van Evera píše: „*Realismus je nejsilnější teorií – objasňuje většinu mezinárodní politiky, jestliže ho poopravíme posunutím jeho zaměření z hrubé na jemnou strukturu moci a z moci jako takové na národní vnímání moci/síly (power).*“⁶ Porovnejme tuto tezi s premisami, jež vymezuje otec neorealismu Kenneth Waltz ve své studii „*The Origins of War in Neorealist Theory*“. Zcela jistě se s Van Everou shoduje v názoru, že primárním cílem státu je zajištění vlastní bezpečnosti, která vyplývá z nejistoty, již produkuje anarchická struktura světového uspořádání států. Státy samozřejmě usilují o moc, protože je užitečná pro zajištění bezpečnosti. Waltz předpokládá, že války vznikají chtěně či náhodně kvůli pohybům mezinárodního systému. Podle Waltze soutěživost a konflikt států pramení z anarchické povahy mezinárodního systému, kde si státy samy musí zajistit svou bezpečnost. Státy se

⁴ Van Evera 1999. 6 -11

⁵ Van Evera 1999. 11

⁶ Van Evera 1999. 9

obávají o svou bezpečnost a dělají vše pro její zajištění prostřednictvím aliancí a závodů ve zbrojení. Tento stav způsobuje bezpečnostní dilema, které v případě uspokojení jedné strany přináší pochybnosti straně druhé. Tedy podle neorealistů, stav války existuje jak z příčin hledání moci státu, tak z příčin zajištění vlastní bezpečnosti. Předpokládají, že válka může vznikat záměrně nebo i náhodou právě vlivem pohybů ve struktuře. Podle Waltze horké války vznikají z válek studených a studené války jsou způsobeny anarchickou strukturou. „*Ve světě anarchické struktury je cena za nepozornost nebo špatnou kalkulaci často placena krví.*“⁷

Další příčinou války je podle Waltze přesun moci a snaha tomuto přesunu zabránit. Jestliže jeden stát či koalice se stanou příliš silnými, vyprovokují protikoalici, která tuto sílu vyváží. Slovy K. Waltze. „*V mezinárodní politice úspěch vede k selhání.*“⁸

Jak uvidíme později v rozboru Van Everových hypotéz o příčinách války, autor (Van Evera) zabudovává do neorealismu psychologický atribut, a to velmi silně. Například: „*Válka je pravděpodobnější, když státy věří, že vítězství je snadnější.*“⁹ Van Evera sice zakrývá osobu státníka slovem stát, ale i při mírném zamyšlení je jasné, že se jedná o státníka či jinou vnitřní organizaci státu, a tím se dostává na domácí úroveň, což Waltz, ale i jiní zastánci exaktního používání premis realismu odmítají. „*To, co je nepodstatnější pro logiku teorie realismu je ... schopnost narysovat přesnou hranici mezi anarchií fungující ve vztazích mezi aktéry a jejich vnitřní hierarchií.*“¹⁰ Začleněním psychologického atributu Van Evera obohacuje neorealismus o koncept mylného vnímání, což je spíše hypotéza spadající do konstruktivismu. Nejasnost mezi státem - úrovní jednotky – a státníkem - úrovní osobnostní, je problémem, se kterým se realismus potýkal od počátku svého vzniku. Otec realismu Hans Morgenthau lidskou povahu transformoval na státní úroveň, ale to nestačilo. V 60. letech v průběhu behaviorální revoluce byla inherentní zlá povaha člověka zaměněna za bezpečnostní dilema, a tím se úplně vymanila z úrovně jednotlivce a přešla na úroveň mezinárodního systému. Tento princip byl dále zteoretizován právě Waltzem. Van Evera se však opět vrací na úroveň jednotlivce, jeho nesprávné interpretace faktů a nevhodně řízené politiky, čímž posunuje realismus k premisám liberálních teorií a epistémických komunit.

Nejedná se tedy o čistý strukturální realismus, který počítá s racionálním chováním, ale jeho pozměněnou formu. Na druhou stranu, pokud bychom analyzovali Waltzovu teorii, jistě v ní najdeme také nitky vedoucí k domácí politice. Například Stefano Guzzini píše: „*Tato definice (Waltzova teorie mezinárodní politiky. pozn. autor) se opírá o tautologické premisy ohledně státu, který je zde chápán převážně jako synonymum pro vládu.*“¹¹ Mezi oběma paralelami je však rozdíl. Waltzovy premisy vycházejí z racionálního chování a uvažování, zatímco Van Everovy jsou často spjaty s deviantními psychologickými jevy, které nemůžeme označit za racionální, jako například u vzniku válek vycházejících ze šovinistických mýtů.

⁷ Waltz 1988. 620

⁸ Waltz. 1988. 627

⁹ Van Evera 1999. 11

¹⁰ Legro, Moravcsik 1999. 13

¹¹ Guzzini 2004. 163

2 Příčina první: Hrály v irácké válce roli kumulativní zdroje?

První příčinou, která podle Van Every přispívá k vypuknutí války, je existence kumulativních zdrojů v kritické oblasti. „*Mezinárodní politika je více konkurenční a tím i agresivnější, když jsou zdroje kumulativnější.*“¹² Z toho vyplývá, že když jsou zdroje kumulativnější, pak jejich dobyvatelé jsou agresivnější a vlastníci kladou větší odpor agresí.

Zdroje jsou kumulativní, jednoduše řečeno, jestliže mají schopnost k sobě přitahovat další zdroje. Čím je tato jejich schopnost větší, tím jsou kumulativnější. Kumulativita může být kladná, nulová či záporná, podle toho, jestli náklady na získání zdrojů jsou menší, stejné nebo větší než výnos zdrojů. Kumulativita je tedy přitažlivá pro dobyvatele jak v závislosti na schopnosti zdrojů přitahovat další zdroje, tak podle nákladů na jejich získání. Mluvíme-li o zdrojích, může se jednat v podstatě o cokoli, co může zvyšovat sílu a moc státu - území, nerostné suroviny, lidskou sílu, stroje, zbraně, přírodní bohatství, gramotnost a mnohé další. Kumulativita je v čase proměnlivá a je velmi úzce navázána na ekonomickou, ale i na politickou a sociální strukturu státu či světa. Zdroje jsou mezi státy nerovnoměrně rozptýleny. Ty státy, které jsou vlastníky kumulativních zdrojů, mají větší schopnost, jak vyplývá z podstaty kumulativity, získávat stále více zdrojů. I relativně malé množství kumulativního zdroje, jako je například území Kuby, může být velkým kumulativním zdrojem, například pro SSSR za dob studené války. Další charakteristikou kumulativity je, že státy, jež vlastní kumulativní zdroj, mají často větší výnos ze zdroje než potenciální dobyvatel. Van Evera dále uvádí, že kumulativním zdrojem je i důvěryhodnost hrozby a zároveň tvrdí, že státy jsou málo ochotné jít do války, aby získaly kredibilitu. „*Existuje malé pokušení použít sílu pro získání kredibility...*“¹³ (jelikož státy neberou v potaz předchozí sklon nepřátel jít do války – pozn. autor).

Van Evera se domnívá, že kumulativita zdrojů je příčinou, která má stále menší vliv jako příčina války a to díky sedmi objevům, které danou kumulativitu snižují. Jedná se o objevení nukleárních zbraní, přechod z industriální do znalostní ekonomiky, flexibilita ekonomik, vzrůst nacionalismu, vysoce sofistikované zbrojní systémy, vyvažující diplomacie.

Podle Van Every, nukleární zbraně činí některé zdroje bezcennými, jelikož například jaderné velmoci si vlastní hrozivou sílu jejich dobytím příliš nezvýší. Znalostní ekonomika je založena na znalostech osob a nelze ji tudíž jednoduše dobýt či si ji přivlastnit. Ekonomiky jsou dnes daleko flexibilnější, než tomu bylo před druhou světovou válkou, a to i díky substitutům či rychlé konvertovatelnosti. Sofistikované zbrojní systémy redukuje nutnost mít velké vojsko, takže dobyvatel nemůže využít ani velkou lidskou sílu a bez lidí se mu špatně systémy ovládají či opravují. Vzrůst nacionalismu vytváří resistenci vůči agresorům. A nakonec vyvažující diplomacie v informačním věku dokáže rychle reagovat na pohyby agresora a rychle a flexibilně vytvářet protikoalice.

Někteří teoretici, jako například Peter Liberman, se však na rozdíl od Van Every domnívají, že většina těchto jevů výrazně nesnižuje kumulativitu zdrojů, a ty jsou proto velmi důležitými stimuly pro válku i v dnešní době. (Více viz níže.)

¹² Van Evera 1999. 108

¹³ Van Evera 1999. 112

2.1 Věda a otázka kumulativních zdrojů

Problematika kumulativních zdrojů spadá do teoretické školy mezinárodní politické ekonomie, která se zabývá zkoumáním vzájemného vlivu politiky a ekonomiky a jejich dopady na strukturu mezinárodního uspořádání a vztahů. I v oblasti mezinárodní politické ekonomie, jako všude, kde se jedná o mezinárodní vztahy, se střetávají dvě, respektive tři dominantní myšlenkové školy - ekonomičtí nacionalisté (mají blízko k realistickému pohledu na mezinárodní vztahy), liberálové a marxisté. Všechny tři školy se dnes shodují na tom, že kapitalistický ekonomický systém je dominantním prvkem, určujícím současnou povahu mezinárodních vztahů. Jejich ústředním sporem je vzájemný vztah politické a ekonomické sféry.

Liberálové se domnívají, že ekonomika a politika jsou oddělené sféry, které mají fungovat nezávisle, ale ekonomika je pro vývoj světa perspektivnější. Předpokládají, že: „...ekonomika je progresivní, zatímco politika retrogresivní.“¹⁴ Nezávislé fungování tržní ekonomiky na politických rozhodnutích má mírotvorné dopady na mezinárodní vztahy, jelikož spolupráce států je „ziskovější“ než konflikt, a tudíž racionálně jednající aktéři (členové společnosti) budou vždy volit mírový obchod, který přinese všem větší užitek než válka. „Obchodní a ekonomické styky jsou zdrojem mírových vztahů mezi národy díky vzájemnému prospěchu z obchodu a expandující interdependenci (vzájemné závislosti)...budou směřovat k upevnění kooperativních vztahů.“¹⁵ Liberálové odmítají spojení mezi ekonomickým růstem a politickým vývojem, jako je válka či imperialismus, které, i když mohou být ovlivněny ekonomickými procesy, jsou podle nich způsobeny politickými faktory. Liberálové připouštějí, že bohatství není přidělováno všem stejně, ale i přes tento fakt se domnívají, že z kapitalistického trhu profitují všichni – více či méně, tedy všichni v absolutních číslech získávají.

Ekonomičtí nacionalisté vidí svět z perspektivy vzájemné interakce trhu a státu. Trh generuje bohatství a bohatství je nositelem moci. Trh ale zároveň vytváří hierarchické vztahy. Bohatství a moc jsou nezákladnějšími pilíři národní politiky. Stát se snaží co nejvíce této moci uchvátit pro sebe, a tím se dostat v hierarchii co nejvýše. „...ekonomické zdroje jsou nezbytné pro moc státu“¹⁶

Podle Roberta Gilpina mají trh a stát opačnou dynamiku: trh potřebuje pro svou existenci volnost fungování i volnost hranic, pak se šíří, vtahuje do svého orbitu ostatní oblasti – státy a kultury - a jejich kulturní a funkcionální vazby rozpouští a nastoluje vazby nové - tržní.¹⁷ Trh má tedy destrukční vliv na státy a kultury. Naopak státy se, podle Gilpina, snaží o oddělenost od ostatních jednotek mezinárodního systému. Pro svou existenci potřebují unikátní identitu, prostorové ohraničení a moc. Proto se stát, vedený politickou elitou, která formuje politiku, snaží omezit trh a získat co největší podíl moci generované trhem. „Trh samotný je zdrojem

¹⁴ Gilpin 1987. 30

¹⁵ Gilpin 1987. 31

¹⁶ Gilpin 1987. 32

¹⁷ Gilpin 1987. 34

*moci, který ovlivňuje politické výsledky,... politika a ekonomika... nefungují nezávisle jedna na druhé.*¹⁸

Pro ekonomické nacionalisty je politická ekonomie střetem ekonomiky a politiky, které společně vytvářejí síť konfliktních vztahů, jež se přenáší i na mezinárodní rovinu. Politika ale má být ekonomice nadřazená. Nacionalisté vidí konflikt mezi státy jako inherentní znak mezinárodního systému. Ekonomické bohatství je nezbytné pro získání moci. „Každý konflikt“, slovy Ralpa Hawtreye, „je zároveň politický i ekonomický.“¹⁹ Podle nacionalistů se nemůže liberální světová ekonomika rozvíjet, dokud není podporována dominantními ekonomickými státy, jejichž zájem je konsistentní s jejich zachováním. Ekonomičtí nacionalisté tedy vidí v mezinárodních vztazích konflikt, který vyplývá z nestejného rozdělení bohatství prostřednictvím trhu a vytváření asymetrické závislosti, ze které se státy snaží vymanit. Ekonomická interdependence je zdrojem konfliktu v mezinárodních vztazích. Zisk státu je nutno kalkulovat jako relativní veličinu. Základním stavebním kamenem ekonomického nacionalismu je touha po moci a nezávislosti státu. „*Touha po moci a nezávislosti byla a je prvořadou starostí ekonomických nacionalistů.*“²⁰

2.2 Relevance kumulativních zdrojů dnes

To, zda kumulativita zdrojů dnes hraje roli ve vypuknutí válek, je konfliktním tématem různých teoretických škol mezinárodních vztahů.

Liberálové zastávají názor, že válka o kumulativní zdroje je dnes ekonomicky nevýhodná kvůli nacionalismu, tvorbě velkého procenta HDP v terciální sféře a mírotvorným prostředkům, jimiž je šíření demokracie, existence jaderných zbraní a flexibilní vytváření koalicí. Jsou přesvědčeni, že dnešní společnost chce být ovládána vládou stejné národnosti a dobyvateli neposkytne svůj produkt, který dnes ve většině vyspělých zemí tvoří cca 70 % HDP. Pro dobyvatele je udržení takovéto země (kumulativního zdroje) nevýhodné, jelikož nemůže extrahovat jeho bohatství a náklady na pacifikaci převyšují zisky. „...moderní společnosti jsou v podstatě nacionalistické, a proto se staví proti cizí nadvládě,... jejich kontrola je drahá, ekonomický vzdor moderní společnosti neposkytne přebytky,... dobytí vyústí v další náklady, jelikož zisky z obchodu se svobodnými () národy budou ztraceny.“²¹ Dále se domnívají, že věda a technika se pod represí nemůže rozvíjet, jelikož potřebuje ke svému pokroku volný tok informací, které nemohou represivní složky dobyvatele povolit. Posledním protiargumentem války je přesvědčení, že demokratické a svobodné státy přestanou s dobyvatelem spolupracovat. I Van Evera, přestože se řadí mezi realisty, předpokládá, že tato fakta v dnešní době snižují kumulativitu.

Realisté naopak zastávají názor, že dobytí je i v dnešní době výhodné, a své přesvědčení podporují argumenty, že modernizace činí modernizované státy bohatšími, a tedy lákavými pro dobyvatele. Centralizace vládnutí umožňuje dobyvateli svrhnutím původní vlády, za podmínky existence infrastruktury, v podstatě okamžitě ovládnout celé území. Náklady na represí jsou díky moderním technologiím nízké a nacionalismus funguje pouze do té doby,

¹⁸ Gilpin 1987. 10

¹⁹ Hawtreys (1952) *Economic Aspect of Sovereignty* (převzato z Gilpin 1987. 32)

²⁰ Gilpin 1987. 34

²¹ Liberman 1993. 133

dokud mají obyvatelé co jíst. Realisté navíc vyzorovali, že silné státy mají nátlakové nástroje, a když jsou rozhodné, používají jich účinně, zatímco když jsou nerozhodné, tyto nástroje mají sníženou efektivitu. Realisté nepopírají liberální tvrzení, že spolupráce společností je vzájemně prospěšná, ale tvrdí, že spolupráce se může odehrávat i za „panování“ cizí vlády.²² Svá tvrzení dokládají historickými zkušenostmi.

Když na totožnou problematiku pohlédneme z perspektivy ecowhlistů, můžeme dedukovat, že některé zdroje se stávají svou vzácností i kumulativnějšími.²³ Například podle studií Římského klubu se zásoby surovin na Zemi relativně snižují exponenciální řadou, jelikož růst obyvatelstva roste stejnou řadou směrem vzhůru. „*Jelikož světová populace a kapitálové statky rostou, co se stane s neobnovitelnými zdroji? Spotřeba zdrojů se bude každý rok zvyšovat dle funkce velikost populace krát intenzita spotřeby na hlavu.*“²⁴ Podle obou studií klubu sice technologie dokáží málo efektivní nakládání se zdroji velmi zefektivňovat, ale geometrický nárůst počtu obyvatelstva dostává spotřebu stále do vyšších čísel. Podle studií, při současném trendu vývoje začnou zásoby surovin klesat od roku 2020. Zkušenost s vitálním zdrojem pro současné nejvyspělejší ekonomiky tomuto faktu dává za pravdu. Ceny ropy a zemního plynu stouply od počátku 80. let z cca 18 na cca 30 USD/b na počátku roku 2004. I přes některá období klesání cen, ceny ropy průměrně stoupaly až do poloviny roku 2008 na ohromujících cca 150 USD za barel²⁵. Poté sice nastal prudký pád až na cca 50 USD/b, ale jako výsledek celosvětové ekonomické krize a dramatického snížení poptávky. Od roku 1990 do konce roku 2008 vrostly ceny ropy trojnásobně, a to i přes nejhlubší krizi finančních trhů od roku 1929. Prognostici se dohadují, kdy suroviny jako ropa a zemní plyn dojdou, a vlády států spolu s účastníky trhu nastupují cesty k nalezení více či méně efektivních substitutů. Podle mého názoru se tedy ropa a zemní plyn stávají daleko vzácnějšími, a to do doby nalezení efektivních substitutů. Vzácnost strategické suroviny souvisí i s její kumulativitou. Ceny stoupají a stále větší část financí, a tím i ekonomického přebytku neropných zemí (většinou vyspělých, jelikož ty jsou největšími spotřebiteli), se přesouvá do zemí se zásobami ropy. Příjemci bohatnou, a jak nám ukazuje vztah ekonomika – politika dle ekonomických nacionalistů, s jejich bohatstvím roste i jejich moc. Získané peníze jsou dále investovány ve stabilním ekonomickém prostředí, to znamená ve vyspělých státech, prostřednictvím suverénních fondů ve formě podílů na firmách, a tak se vlády ropných států stávají podílníky na zisku v neropných – vyspělých státech. Kumulativita se tedy zvyšuje při funkci *stoupající cena a zároveň stoupající spotřeba = větší finanční síla příjemce financí = větší síla státu příjemce (politická)*. Navíc docházející zdroje ropy v některých částech světa jako je Severní moře, zvyšují jejich závislost na státech, které ropu ještě mají.

2.3 Irák jako kumulativní zdroj

Hrála otázka kumulativních zdrojů svou roli při rozhodnutí administrativy USA, zaútočit na Irák? Jestliže ano, pak je třeba určit, jaký typ kumulativních zdrojů byl pro USA klíčový. V úvahu připadají ekonomické statky, suroviny a strategické území. Zvyšujícími či snižujícími atributy

²² Liberman 1993. 137-150

²³ Meadows 1972, Meadows 1992

²⁴ Meadows 1972. 107

²⁵ Ropa Brent – graf vývoje ceny komodity, 1. 12. 2008, <http://www.kurzy.cz/komodity>

kumulativity by mohly být: centralizace vlády (umožňuje nahrazením osob navázat na zavedené modely řízení) a nacionalismus (klade překážky extrakci kumulativních zdrojů).

Irák měl v roce 1980 třetí nejrozsáhlejší ekonomiku na Středním Východě díky vzrůstu cen ropy v 70. letech.²⁶ Jeho hlavním zdrojem HDP byla těžba a vývoz ropy. Tento zdroj příjmu byl však velmi těžce poznamenán irácko – iránskou válkou, následně první válkou v Perském zálivu, a nejvíce embargem OSN na vývoz ropy. Válečné turbulence a jejich důsledky měly na ekonomiku země těžký dopad. Po roce 1990 byl stav ekonomiky Iráku těžko odhadovatelný, ale ví se, že v roce 1990 klesl HDP na ¼ předchozího období.²⁷ Po přijetí programu Ropa za potraviny v roce 1997 Irácké HDP začalo pomalu růst. Nicméně těžební kapacity země byly zastaralé a kvůli zahraničnímu dluhu nebyly ani finance na jejich modernizaci. Ekonomika Iráku byla tedy před březnem 2003, podle dostupných informací, v dost bídném stavu a nemůžeme ji považovat za kumulativní zdroj. Iráckou ropu však za kumulativní zdroj vysokého významu považovat můžeme, stejně jako irácké území. Celá oblast Středního východu má celkem asi 60 % známých světových zásob ropy (viz příloha 1) – nejitálnější suroviny dnešního vyspělého světa. USA potřebují zajistit v oblasti pro sebe dostatečnou zásobu této suroviny za přijatelné ceny, a k tomu potřebují spojence – spojence mocného a přitom morálně přijatelného pro okolní státy. USA přišly v 70. letech v oblasti o spojence v Íránu. Jediným silným spojencem zůstala Saudská Arábie. Ale i toto spojení prošlo během 90. let proměnou. Saudská Arábie byla po dlouhá léta strategickým spojencem USA a její ropná politika šla ruku v ruce se zájmy Washingtonu. Tato politika ji samotnou však v posledních třiceti letech přivedla do těžkých problémů, jejichž výsledkem byla nová politika nastolená v roce 2000, která se orientuje na vlastní zájmy, spíše než na přání Bílého domu.²⁸ V 80. letech přišla Saudská Arábie o část svého podílu na světovém trhu ropy, protože snížila produkci, aby stabilizovala ceny. Ostatní členové OPEC, tak neučinili. Jakmile byly uvaleny sankce na Iráckou ropu po první válce v zálivu, okamžitě tuto mezeru Saudská Arábie zaplnila a vytvořila si vlastní limit těžby, který nehodlala porušit. Do roku 1994 zastávala politiku „velkého podílu“ na světovém trhu, ale také musela ceny držet dostatečně vysoko, aby ostatní členové OPEC nerebelovali. V roce 1994 se však dostala do zahraničního dluhu, jelikož financovala vojenské operace spojeneckých vojsk v Kuvajtu v roce 1991. Když v roce 1994 na místo nemocného krále Fahda nastoupil princ Abduláh, změnil politiku „velkého podílu na trhu“ za politiku „vysokých cen“ a v rámci OPEC tato politika způsobila růst cen z cca 18 na 21 USD/b.²⁹ V té době se však Venezuela (také člen OPEC) rozhodla, že se stane největším dodavatelem ropy do USA, a začala skupovat zpracovatelské závody v USA, kterým dodávala ropu, a mohla začít navyšovat těžbu, což snížilo ceny suroviny a narušilo záměr OPEC držet je vysoko. V tu chvíli se znovu dostala na trh ropa z Iráku (1997) v programu Ropa za potraviny - to byla druhá rána OPEC a jeho politice. Třetí ranou byla asijská finanční krize, která snížila poptávku. Asie byla perspektivou pro státy Zálivu, jelikož v 80. letech je Rusko a Severské státy vytlačily z evropské oblasti, Venezuela se je snažila vytlačit z Ameriky, a tak se s nadějí obracely k Asii. Výsledkem byl pokles cen v roce 1988 a 99. Obrat nastal koncem roku 1998, kdy vyhrál venezuelské volby Hugo Chávez, který potřeboval

²⁶ Encyclopedia Britannica:

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/293631/Iraq#tab=active~checked%20Items~checked&title=Iraq%20--%20Britannica%20Online%20Encyclopedia>

²⁷ Encyclopedia Britannica: tamtéž

²⁸ Alkadiri, Mohamedi 2003. 21-22

²⁹ Alkadiri, Mohamedi 2003. 21-22

pro svůj program přerozdělování vysoké ceny ropy. Venezuela se vrátila ke spolupráci s OPEC a v roce 1999 bylo dohodnuto, že se v rámci OPEC radikálně sníží produkce. Saudská Arábie šla tedy dokonce pod limit, který si na počátku 90. let sama určila. K politice OPEC se přidalo i Norsko, a tak společnou akcí státy OPEC dokázaly vyhnat ceny ropy na 30 USD/b v roce 2000.³⁰ Dále na kohezitu OPEC pozitivně zapůsobilo oteplení vztahů mezi Íránem a Saudskou Arábií na jaře 1999. Arábie si od oteplení slibovala otupení kritiky vlastních občanů vůči své politice přátelství s Washingtonem. USA v té době měly demokratickou vládu, které se nelíbila ropná politika Saudů ani jejich blízký vztah k republikánům. Vztahy mezi Saudskou Arábií a USA ochladly. Demokratická vláda se rozhodla uvolnit část vlastních strategických rezerv ropy, což k oteplení vztahů nepřispělo. Roztržka mezi Washingtonem a Saudskou Arábií vyvrcholila na konci Clintonova funkčního období a Arábie opustila strategii mírných cen podle linie Washingtonu a vydala se svou vlastní cestou.

Rozkol nevyústil v dramatické kroky, ale rozhodně se americká administrativa musela obávat, že pozice USA v Saudské Arábii slábně a navíc že Saudská Arábie, poučena předchozími turbulencemi na trhu, pochopila, že její ekonomická stabilita je úzce spojena se společnou akcí států OPEC a nemůže si na globalizovaném trhu dovolit chovat se v zájmu svého spojence, jelikož největší dopady pak utrhá sama. Právě v tuto chvíli se dostávají v USA k moci neo-konzervativci. Následuje 11. září 2001, kdy se na atentátech na WTO účastní patnáct občanů Saudské Arábie z osmnácti teroristů.³¹ Výsledkem je hluboká nedůvěra Američanů v dlouholetého strategického spojence. Události posledních několika let před 11. zářím 2001 včetně způsobily, že spolehlivé spojení mezi USA a Saudskou Arábií bylo zpochybněno. USA sice neztratily zcela svou pozici v této zemi, o čemž nasvědčují návštěvy Saudů v USA, ale rozhodně se toto spojení stalo do dalších let nespolehlivým.

Posledním kumulativním iráckým zdrojem by mohlo být území, jehož kumulativita je však úzce svázána s ropou. USA se po desítky let snaží vyřešit blízkovýchodní konflikt. V oblasti mají dva strategické zájmy – zajistit hladký tok ropy a ochránit Izrael, s ohledem na to, že židovská populace má v USA významné postavení a silnou lobby. Plnění obou cílů najednou je však za dané situace velmi složité, protože se USA dostávají do „kleští“ - ropa (popřípadě spojení) nebo Izrael. Podporou Izraele si znepřátelují okolní státy, které mají a mohou použít ropnou zbraň. Kdyby se však na Středním východě objevil stát, jenž by měl vládu nakloněnou zájmům USA – nejlépe demokratickou, měl dostatečné zásoby ropy, začal se ekonomicky rozvíjet a navíc dokázal navázat přátelské vztahy s Izraelem, mohl by se stát vzorem pro další státy oblasti a USA by se zbavily jednoho ze svých nejpálčivějších problémů, trvajícího již bezmála padesát let.

Podívejme se ještě stručně na atributy redukcující či zvyšující kumulativitu.

P. Lieberman dokazuje ve své studii „*The Spoils of Conquest*“, že centralizovaná vláda s odpovídající infrastrukturou je přínosem pro dobytce v porovnání s rozdrobenou vládou a územím bez komunikací, jelikož stačí nahradit stávající vládu vládou jinou, a ta může využít vládních struktur pro své účely.³² Irák byl státem s funkčním diktátorským režimem. Každý

³⁰ Alkadiri, Mohamedi 2003. 22

³¹ Alkadiri, Mohamedi 2003. 23 (Autoři uvádí 18 únosců, ale bylo jich 19. pozn. autor)

³² Liberman 1993. 139-140

takový režim, pokud má fungovat, musí mít perfektní kontrolu nad územím a obyvateli. K tomu slouží rozvětvený byrokratický aparát s jasně definovanými pravomocemi sbíhajícími se na nejvyšším místě, silnou armádu a schopnou tajnou službu. Takovým aparátem Irák jistě disponoval.

Z povahy struktury obyvatelstva, kde menšinová sunnitská diktatura vládla a utlačovala šíitskou většinu a kurdskou menšinu, se nacionalismus nemusel jevit jako překážka v podobě vzdoru vůči potenciálnímu dobyvateli - „osvoboditeli“.³³

2.4 Byly jednou z příčin války v Iráku kumulativní zdroje?

Jak na tom byl na počátku roku 2003 Irák:

- Měl konsolidovanou moc a rozvinuté státní struktury. To znamená, když připustíme Liebermanovu premisu, jeho převzetí bylo snadné, jelikož stačilo převzít struktury a dát jim nový obsah.
- Diktátorský režim a náboženská struktura země napovídaly, že většina obyvatel přivítá svržení „menšinového“ diktátora.
- Země měla potvrzené takové zásoby ropy, jejichž ovládnutí (i bez vytěžení) by zcela jistě mělo vliv na světové ceny této suroviny. Zásoby by stačily pro pokrytí spotřeby USA.
- Irák disponoval územím a pozicí v centru strategické zájmové oblasti USA a jeho demokratizace by se mohla stát stabilizujícím prvkem v řešení blízkovýchodního konfliktu. (Samozřejmě ale i naopak.)

USA bezesporu považují oblast Středního východu za jednu ze svých prioritních strategických oblastí. „Spojené státy mají trvalý zájem na Středním východě, zvláště v uskutečňování trvalého a komplexního míru, v zajištění bezpečnosti Izraele a našich arabských přátel a volného toku ropy za rozumné ceny.“³⁴ Nebo „Zvláštní bezpečnostní opatření v Perském zálivu, zejména po krátké trestné výpravě proti Iráku v roce 1991, učinily z této ekonomicky velmi důležité oblasti americký vojenský revír.“³⁵

Ovšem jejich prestiž zde od konce Studené války slábla díky vzrůstajícímu nacionalismu, islámské ideologii a rozšíření nového terorismu. Oblast Iráku má pravděpodobně druhé největší zásoby ropy na světě. Ropa je vysoce kumulativním zdrojem – ekonomickým, ale zvláště strategickým. Při ovládnutí takového množství může vlastník získat kromě skutečné suroviny ještě relativní nezávislost na ostatních dodavatelích, mít vliv na tok ropy na světové trhy, a tudíž vliv na cenu surovin. Dále by relativní nezávislost USA na náladách a politikách vlád třaskavé oblasti Středního východu uvolnila vazbu „mír i ropa“ pro vyjednávací pozici o stabilizaci situace v oblasti. Dosud se USA musely vždy ve vyjednávání ohlížet nejen na cíl stabilizace, ale existovala zde překážka v podobě nutnosti zároveň si neuzavřít kohouty s ropou. Když všechna tato fakta dáme dohromady, vyjde nám, že Irák – jeho území, státní struktury a nerostné bohatství - z něj činily jednu z nejdůležitějších oblastí kumulativních zdrojů na Středním východě i přes fakt, že byl ekonomicky zdevastovaný. Podle všech

³³ Používám zde slovo nacionalismus kvůli snadnějšímu přehledu. Ve skutečnosti se jedná o odpor vůči diktatuře většinou obyvatelstva.

³⁴ A National Security Strategy of Engagement and Enlargement 2/1996

³⁵ Brzezinski 1997

dostupných informací se lze domnívat, že kumulativní zdroje v podobě ropy hrály při rozhodnutí americké administrativy, jestli zaútočit na Irák či ne, velmi silnou roli ve prospěch útoku a ovládnutí, a toto rozhodnutí mohl ještě umocňovat fakt centralizovaných státních struktur a nenávisti většiny obyvatel k vládnoucímu baasistickému režimu.

3 Příčina druhá: Rovnováha obrana-útok

Van Evera sice předkládá tuto hypotézu jako příčinu války, ale jedná se spíše o ucelenou teorii. „Používám teorii obrana – útok jako hypotézu, že válka je pravděpodobnější, když dobytí je snadné...“³⁶ Hypotéza, že válka je pravděpodobnější, když dobytí je snadné, je jakousi zastřešující tezí pro jedenáct subpříčin války či jejich doprovodných jevů, které jsou intenzivnější, když ve státě dominuje ofenzivní politika. Dominanci ofenzivní politiky autor chápe jako stav, kdy dobytí je velmi snadné, zatímco dominance defenzivní politiky nastává, když dobytí je zvláště nesnadné.

Toto je jedenáct ukazatelů, jejichž hodnoty vzrůstají, když převažuje dominantní útočná politika státu, která vyplývá z objektivního poznatku či představy, že dobytí je snadné: oportunistická expanze (opportunistic expansion), defenzivní expanze (defensive expansion), urputný vzdor vůči expanzi (fierce resistance to expansion), větší ziskovost prvního pohybu (first-move advantage), otevírání oken příležitosti (windows of opportunity), faits accompli, běžnější politika utajování, rychlé a útočnější reakce států na chyby druhých, intenzivnější závody ve zbrojení a zrychlující se růst ofenzivní politiky.

Ze seznamu vyplývá, že tato hypotéza – teorie nejen odkrývá nové příčiny války, ale zahrnuje v sobě i ostatní plnohodnotné (hypotézy). I v této hypotéze-teorii se Van Evera odklání od realistického myšlení tím, že do ní zahrnuje představu (ne reálně podloženou danost), že dobytí je snadné. „Jestliže si státy myslí, že jejich útočné schopnosti jsou velké, pak budou jednat, jako by takové skutečně byly...“³⁷ Při představě snadného dobytí, respektive při dominanci útočné politiky státu má agresor větší sklon jít do války, když je protivník slabý, než když je schopný obrany sám či s pomocí aliancí. Při slabosti cílového státu jsou totiž zisky z agrese vysoké, vyšší než při dobré obraně. Slabý stát při ohrožení může reagovat tzv. defenzivním expansionismem a urputným vzdorem vůči agresorově snaze o expanzi, na rozdíl od státu, který je nebo se cítí dostatečně bezpečným, a je tudíž sebevědomý. Při strategii defenzivní expanze se ohrožený stát snaží získat takové území, které by lépe zabezpečilo jeho hranice před nepřítelem. Vzдор vůči agresorově expanzi se také projevuje v nepřiměřené obraně či vzdoru vůči požadavkům agresora, jelikož se i malé ústupky mohou přeměnit ve velké zisky, zvláště, když se na citlivém území vyskytují kumulativní zdroje, které se díky vyhocení situace stávají ještě kumulativnějšími. Vztahy mezi státy se tedy stávají napjatými a jsou řízeny strachem, ale i pokušeními.

Dalším jednáním vyplývajícím z dominance útočné politiky je tzv. taktika faits accompli, jejímž prostřednictvím dává potenciální agresor najevo, že je již rozhodnuto (o válce). Z této situace se pak těžko stát dostává zpět a může se uchýlit k taktice „*Nejdřív střílej, pak se ptej!*“

Útočná politika stimuluje závody ve zbrojení. I když autor připouští, že otázka závodů ve zbrojení je předmětem teoretických sporů, a podle některých názorů nemusí znamenat válku, Van Evera poukazuje na fakt, že pobídky, které iniciují závody ve zbrojení, k válce spíše

³⁶ Van Evera 1999. 117

³⁷ Van Evera 1999. 121

přispívají než naopak. Jedná se o to, že zdroje se stávají více kumulativními, jelikož se o ně státy obávají (nebo je chtějí získat). Státy jsou v možném očekávání války a mohou se obávat či plánovat první pohyb. Vojenské zdroje se transformují do útočné polohy, to samozřejmě vede k politice tajné diplomacie, ta se pak snaží zakrývat skutečný stav věcí, tím je narušena kontrola zbrojení a přidává se i efekt, který ještě nebyl zmiňován, a to, že národ se cítí více ohrožen, a tudíž vojenská složka politiky se dostává více k moci a je více zohledňována.

Při ofenzivní dominanci se dále prohlubují výhody prvního pohybu, rychleji se otevírají okna příležitosti, praktikuje se politika utajování, vzrůstá nedůvěra v uzavřené mezinárodní smlouvy, omezují se možnosti diplomatického jednání, a tím i řešení krize. Navíc se ofenzivní politika podle autora točí ve vzhůru stoupající spirále, kdy každá další akce prohlubuje sklon k válce. Jestliže se stát nachází v plném proudu ofenzivní politiky, je těžké tento směr zvrátit.

Co tedy, podle Van Every, způsobuje dominanci útočné nebo obranné politiky? Útočná politika je agregovaná veličina skládající se z vojenských, geografických, sociálních, diplomatických faktorů. Spojuje dohromady deset předchozích rizik a činí je součástí této teorie. Deset faktorů zvyšujících riziko války je podmnožinou jedné agregující příčiny - dominance útočné politiky.

Van Everya derivuje svoji teorii rovnováhy obrana-útok ze studie Roberta Jervise „*Cooperation Under the Security Dilemma*“ z roku 1978. Tu dále rozvinuli Charles I. Glazer a Chaim Kaufmann ve své studii „*What is the Offense-Defense and Can We Measure it?*“ z roku 1998. Jelikož Van Everya dostatečně nerozebírá ani co je teorie rovnováha-útok ani jakým způsobem se měří, není na škodu si nejprve obě tyto otázky zodpovědět.

3.1 Rovnováha obrana-útok dle Roberta Jervise

Jervis se ve své studii „*Cooperation Under the Security Dilemma*“ nezaměřuje primárně na vysvětlení fungování teorie obrana – útok, ale, jak již sám název napovídá, na objasnění možnosti vzniku spolupráce mezi státy, které žijí v anarchickém systému mezinárodních vztahů a při zajištění svého nejdůležitějšího poslání – vlastní bezpečnosti prostřednictvím svépomoci - čelí bezpečnostnímu dilematu, jež vzniká z percepce zrcadlového chování ostatních států systému. Jervis jako součást rovnováhy moci definuje právě i teorii rovnováhy obrana – útok, jelikož bezpečnostní dilema stojí v centru jejího zájmu.

Teorie obrana – útok přispívá podle Jervise k objasnění toho, za jakých podmínek budou státy zastávající politiku status quo vyznávat kompatibilní bezpečnostní politiku.³⁸ Jervis se domnívá, že když převažuje preference obranné politiky, zvyšuje se bezpečnost nejen státu, který má bezpečnost zajištěnu, ale i států ostatních (vyznávajících politiku status quo). A naopak, jestliže převažuje výhoda ofenzivní politiky, pak je pro stát jednodušší dobýt jiný stát než ubránit svůj vlastní.

Existenci teorie obrana-útok podmiňují dva předpoklady:

1. defenzivní politika, postoje a zbraně jsou odlišitelné od ofenzivních
2. je možné zjistit, zda je výhodnější obrana, nebo útok³⁹

³⁸ Jervis 1978. 187

³⁹ Jervis 1978. 187

Co se týká odlišitelnosti, Jervis se domnívá, že kdyby byly ofenzivní zbraně od defenzivních jasně odlišitelné, zaniklo by, při dominanci obrany, bezpečnostní dilema. Stát, který by posiloval svou obranu, by nesnižoval bezpečnost ostatních. A stát, který by se chystal na agresí, by musel vyrábět útočné zbraně. Rozlišení obranných atributů od útočných by umožnilo status quo státům identifikovat své protějšky, a válka vyvolaná misperpcí by byla méně častá. Realita je však taková, že zbraně mají ve většině případů dvojí užití - obranné i útočné. Existují sice čistě obranné nástroje – ty, které nejsou schopny přesunu a zajišťují pouze obranu - jako zákopy, radary apod., ale většina zbraní je takového zaměření, na jaké je použijeme. Tím, že mnoho zbraní není odlišitelných, jsou státy velmi citlivé na zvyšování vojenského potenciálu protivníka, když mají pocit, že má dostatečné kapacity pro obranu.

Co se týká odlišitelnosti postojů a výhodnosti, podle Jervise v případě převahy ofenzivních politik dvou států může pohyb prvního znamenat výhodu rychlého, málo nákladného a málo krvavého vítězství, respektive velkého poměru zisku ku nákladům. Z toho vyplývá, že očekávání velkých zisků a recipročně očekávání velkých ztrát, vede státy k rychlým a přehnaným reakcím na jednání druhé strany. Ani velké státy si nemohou dovolit přepych vyčkávání, než druhá strana bude mít lepší výzbroj či pozici. Jelikož se státy bojí, snaží se získat spojence pro válku a mírová diplomacie je narušena. Státy se dostávají vyjednáváním o aliancích do bipolárního uspořádání a tenze mezi bloky se zvyšují. Státníci, v očekávání války, válku předpokládají, a tedy i chování, které není agresivní, může být za agresivní považováno. Jervis dokonce tvrdí, že jestliže stát vyznává ofenzivní politiku a má útočné síly a druhá strana rovněž, pak jediná šance jak zvýšit svou bezpečnost je odstrašení nebo válka. Nicméně státy zanedbávají vliv svého chování na percepci ostatních. A stát, který má dojem, že ten druhý se chystá k ofenzivě, začíná reagovat podobně.

Dominuje-li však obrana, celý proces postupuje opačně. Když stát ví, že obě strany mají silnou obranu, nebude svými silami plýtvat pro nejistý výsledek prvního útoku. Percepce vítězství ve válce je nízká a za velkých nákladů a dlouhého času. Při převaze defenzivní politiky bývá i bezpečnostní dilema na nízké úrovni a situace podporuje spolupráci v mezinárodních vztazích.

Podle Jervise rozhodují dva faktory o tom, jestli bude dominovat ofenzivní nebo defenzivní politika - technologie a geografický aspekt.

Jervis se domnívá, že geografický aspekt, jako velikost a rozloha území, jeho členitost, je výhodou pro obranu. Přírodní bariéry, nárazníkové zóny, to vše zpomaluje útočníka a dává čas napadenému zkonsolidovat obranu. K tomuto atributu se pak přidávají ještě sociální aspekty – čím dále se útočník dostane do nitra jiné země, tím více vzrůstá nacionalismus, a tedy náklady na získání rostou. Polemiku s tímto názorem můžeme najít například u P. Libermana.⁴⁰

Další determinantou rovnováhy obrana-útok je technologie – zranitelné zbraně musí být podle Jervise zapojeny do boje dříve než budou zničeny. Ale tato premisa se týká hlavně umístění zbraní. Když jsou umístěny na bezpečném místě a nemohou být zničeny náhlým útokem, pak mají malý destabilizující účinek pro rovnováhu, jelikož budou zranitelné až při svém vypuštění (bombardéry, nosiče). Většinou pozemní vojska mají výhodu obrany - i málo obránců může

⁴⁰ viz. kapitola Kumulativní zdroje, nebo: Liberman (1993)

zadržet s pomocí zákopů, ostnatého drátu a dalších překážek uchvatitele - zatímco opačná situace je téměř neznámá.

Jervis tedy uzavírá svou studii vizí čtyř modelů:⁴¹

1. Dominuje-li ofenziva a ofenzivní postoje nejsou odlišitelné od obranných, bude svět dvojnásobně nebezpečný. I státy - zastánci statu quo budou agresivní. Situace bude nestabilní, bude existovat motivace pro první údery. Závody ve zbrojení budou intenzivní atd.
2. Jestliže převažuje obrana a nerozlišíme zbraně, pak existuje bezpečnostní dilema, ale požadavky status quo států mohou být kompatibilní. Státy sice neumí rozlišit postoje, ale důraz kladený na obranu povede, při rozumných požadavcích na vlastní bezpečnost, k obdobné politice v obraně. Podle Jervise tento svět byl zatím v historii nejběžnější.
3. Jestliže ofenziva dominuje, ale zbraně jsou odlišitelné, zaniká bezpečnostní dilema. To neznamená, že by nemohla vzniknout agrese. Agresivní postoje jsou jasně identifikovatelné, ale převaha výhody ofenzivy nutí i státy vyznávající status quo k agresivitě.
4. Svět, kde umíme rozlišit zbraně a převažuje obrana, je dvakrát tak stabilní. Bohužel neexistuje.

Jervis v části zasvěcené rovnováze obrana-útok sice nastiňuje podmínky pro vznik a narušení rovnováhy, ale spíše ukazuje, jaké výstupy můžeme od určitých typů situací očekávat. Limitující konstantou je zde stát vyznávající status quo. Vůbec se nezabývá revolučním státem či dokonce nestátním aktérem. Studie je zaměřena na bipolární svět v roce 1978, kde dominuje strategie vzájemného zaručeného zničení pod hrozbou jaderných zbraní.

3.2 Exaktně stanovená teorie obrana-útok

Podrobně teorii obrana – útok rozvedli autoři Glazer a Kaufmann ve své studii „*What is Offense-Defense Balance and Can We Measure it*“ z roku 1998. Autoři teorii exaktně definovali, stanovili konstanty a proměnné a ukotvili ji do třídy strukturálních teorií. Díky jejich studii dostala teorie pevný základ, jasnou identifikovatelnost a potvrzení o měřitelnosti. Konstantami jsou ale opět státy vyznávající status quo.

Podle Glazera a Kaufmanna je teorie obrana-útok to samé, co teorie o bezpečnostním dilematu, která indikuje, že když je obrana ve výhodě před útokem, je možné vyhnout se válkám a závody ve zbrojení mohou být redukovány vytvořením účinného systému kontroly zbrojení.

3.2.1 Co je rovnováha obrana-útok

Autoři se v definici co je teorie obrana – útok pochopitelně odvolávají na Jervise a mírně modifikují jeho premisy určující možnost existence teorie.

⁴¹ Jervis 1978. 211-214

- 1) Rovnováha obrana-útok znamená možnost měření, jestli je jednodušší uchvátit teritorium nebo ho ubránit.
- 2) Zdali je možné rozlišit obranné síly od útočných.

Základní premisou teorie je, že když výhoda útoku stoupá, bezpečnostní dilema se stává vážným, začínají intenzivní závody ve zbrojení a válka se stává více pravděpodobnou. Závody ve zbrojení se, podle autorů, stávají vážnými proto, že když jeden stát přidá ke svým útočným jednotkám určitý podíl dalších, stát stejné velikosti, který je ohrožen, musí přidat ještě více obranných, aby nerovnováhu vyrovnal. Když dominuje útočná politika, vzniká chování, jakési subpříčiny války, o kterých mluví i Van Evera. Glazer s Kaufmannem však nezahrnují do těchto subpříčin chování aliancí a výhodu prvního pohybu. Vidí rovnováhu jako součást teorie o vojenských schopnostech, která agreguje zmíněnou rovnováhu obrana-útok, vojenské schopnosti (využití technologií, vytváření vojenských strategií a odhadování protivníkových schopností) a moc měřenou relativně, aniž by jedna složka byla nadřazena jiné.

3.2.2 Lze měřit rovnováhu útok-obrana?

Glazer s Kaufmannem se domnívají, že ano. Definují rovnováhu obrana-útok jako poměr nákladů útočných sil ku silám obránce, respektive náklady sil, které potřebuje útočník k dobytí teritoria (Y) vůči nákladům obránce na síly potřebné k ubránění teritoria (X), tedy vzorec $ODB = Y/X$, kdy čím vyšší poměr, tím větší výhoda pro obranu. Když však analyzujeme schopnost obrany, nemůžeme zapojit pouze zdroje, ale musíme počítat i se schopností státu tyto zdroje konvertovat na obranu. Moc pro potřeby analýzy rovnováhy obrana-útok můžeme podle studie měřit podílem zdrojů útočníka ku podílu zdrojů obránce ($ODB = Y/X$). Rovnováha obrana-útok indikuje útočnickovy možnosti úspěšné ofenzivy. Tedy opět ze vzorců vyplývá předchozí premisa, že moc a rovnováha obrana-útok definují vojenské schopnosti státu bránit či útočit. Rovnováha dokonce pomáhá překonávat rozdíly ve velikosti zdrojů a naopak, pohyby v rovnováze moci mohou celou rovnováhu narušit.

Kromě již zmíněných proměnných definují výpočet rovnováhy obrana-útok další proměnné.

1. Náklady na boj: Ty je nutno specifikovat detailně, abychom zjistili skutečný poměr nákladů obou stran. Lepší a schopnější armáda je totiž schopna dobýt teritoria za nižší náklady než špatně vybavená. Jelikož jsou náklady na zákopovou válku velmi těžko odhadnutelné, jsou pro státy akceptovatelné náklady pouze na bleskovou konvenční válku.⁴² To znamená, že musíme měřit poměr obou armád a stupeň jejich vyspělosti vzhledem k možnostem bleskové války.
2. Teritoriální cíle útočníka: Čím větší teritoriální cíle útočník má, tím těžší je jich dosáhnout. Tedy, čím větší teritoriální zájmy útočníka jsou, tím více roste výhoda obrany před útokem. Glazer s Kaufmannem uvádějí: „...státy často čelí různým druhům rovnováhy obrana-útok vzhledem ke svým teritoriálním cílům, což ovlivňuje jejich chování.“⁴³ Do této položky nemůžeme počítat pouze náklady na přemožení, ale rovněž náklady na okupaci. To znamená, že výhoda ofenzivy stoupá s limitovanými teritoriálními cíli útočníka.

⁴² Specifikací nekonvenční války se zde nemusíme zabývat, protože není v zaměření této práce.

⁴³ Glazer, Kaufmann 1998. 53

3. Válka, ne bitva: Válka má podle autorů tři úrovně: strategickou, operační a taktickou. Rovnováha obrana-útok patří do strategické roviny. Rovnováha musí být definována vzhledem k výsledkům války, jelikož, jak již bylo řečeno, útočník musí území nejen obsadit, ale také udržet.
4. Optimálnost: Glazer a Kaufmann předpokládají, že rovnováha obrana-útok patří mezi strukturální teorie, to znamená, že její aktéři jsou schopni jednat racionálně a stát optimálně vzhledem k informacím jaké dostávají. Státy mají vysokou míru vojenských schopností a rovnováha obrana-útok je poměrem nákladů mezi útočnickým nejlepším útokem a obráncovou nejlepší obranou. Problémem je, když stát nezvolí optimální, ale suboptimální cestu, a jeho vojenské schopnosti jsou nižší než při optimálním využití. Tato varianta činí analýzu rovnováhy špatně identifikovatelnou. I přes zmíněný nedostatek má analýza rovnováhy své opodstatnění pro predikci vývoje chování států. Další proměnnou je nerovnoměrný vývoj technologií, ale i ostatních atributů jako geografie apod. Některé státy jsou asymetricky zvýhodněny - při stejných nákladech budou mít lepší výsledky, nebo prostě dosáhnou lepších technologií dříve. Zvýhodněné státy bývají lepší jak v obraně, tak v útoku. Takže když hodnotíme rovnováhu, je nutné vzít v potaz i to, o jaký druh státu se jedná. Stát, ve kterém převažuje defenzivní mínění nebo doktrína, se bude chovat pravděpodobně defenzivně a naopak. To, co dále stát bude činit ofenzivním nebo defenzivním, bude očekávání budoucnosti.
5. Dyadická – nesystematická rovnováha: Jestliže analyzujeme rovnováhu obrana-útok, jedná se o analýzu schopností dvou států. Podle autorů nikdy nelze přenášet tyto poznatky na mezinárodní systém, jelikož jsou zahrnuty velmi specifické atributy, které se neopakují. Ovšem pokud se nejedná o atributy, které jsou neměnné - například vlastnictví jaderných zbraní preferuje obranu ať je geografie jakákoliv.
6. Rovnováha obrana-útok je složenou rovnováhou: V každé dvojici států existují, podle Glazera a Kaufmanna, dvě direkcionální rovnováhy (directional balance) - když A je obránce a B útočník, a naopak. Direkcionální rovnováha je ale pouze půlkou příběhu – je schopna ukázat nám, jestli nenasycený stát bude schopen uchvátit svůj cíl, ale nedává odpověď na bezpečnostní dilema – zdali i existují pozice států, které by přinesly oběma stranám pocit bezpečí, a jestli stát, který chce zajistit svou bezpečnost, má vynávat obranné postoje.⁴⁴ Na tuto otázku přináší odpověď tzv. složená rovnováha, která porovnává D/O ⁴⁵ státu A a násobí ho D/O státu B. Jestliže vyjde suma větší než jedna, pak má výhodu obrana⁴⁶, jelikož náklady na útok jsou větší než 1, a tedy větší než náklady na obranu a *vice versa*. Tento vzorec tedy zahrnuje v podstatě relativní poměr sil. Tedy podle Glazera a Kaufmanna – obě strany čelí stejné složené rovnováze, a tedy jestliže oba hledají bezpečnost, musí u nich převážít obrana.

3.2.3 Co definuje rovnováhu obrana – útok a je možné rozlišit obranné atributy od útočných?

Autoři studie jsou zastánci širšího přístupu k analýze rovnováhy obrana – útok, která vůči užšímu přístupu, který limituje analýzu pouze na vojenské faktory (technologie a geografické

⁴⁴ Glazer, Kaufmann 1998. 58

⁴⁵ D= obrana, O= útok

⁴⁶ Autoři předpokládají, že poměry vycházejí pro každý stát jinak, jelikož jinak by stále vycházela suma 1.

podmínky), rozšiřuje proměnné o velikost síly, nacionalismus a kumulativitu zdrojů. Na rozdíl od Van Every autoři odmítají zahrnout do analýzy chování aliancí a výhodu prvního pohybu.

1. Technologie: Při technologii a inovacích záleží na tom, zda jsou defenzivního či ofenzivního charakteru. Pro měření používáme podle studie šest kategorií: mobilitu, údernou sílu, obranu, logistiku, komunikaci a detekci.⁴⁷
 - a. Mobilita spadá do útočné kategorie. Limitujícím faktorem pro dopravu je ale infrastruktura.
 - b. Palebná síla je považována za obrannou veličinu. Zatímco útočník se musí pohybovat, tudíž je lépe identifikovatelný a zranitelný, obránce je krytý a nemusí se pohybovat. Proto byla palebná síla velmi často považována za výhodu obrany. Samozřejmě existují i výjimky, jelikož dobyvatelé také potřebují identifikovat a ničit obránce, a tak existují i specializované zbraně palebné síly pro útok.
 - c. Inovace v logistice, komunikaci, obraně a detekci jsou dvojznačné. Záleží zde na tom, pro jaký účel jsou použity či vyvinuty.
2. Geografické podmínky: Jsou celkem jasně identifikovatelné. Složitý terén s přírodními bariérami inklinuje být defenzivním prvkem, zatímco lehce přístupné území bez přírodních bariér útok usnadňuje. Infrastruktura umocňuje geografické podmínky. Vzdálenost a její překonání je pro rychlou válku rovněž velmi limitujícím faktorem, stejně jako následné udržení rozsáhlého území, které zvyšuje náklady. Geografický atribut je však téměř vždy asymetrický - pro jeden stát je výhodný a pro druhý znamená překážku.
3. Velikost sil: Glazer a Kaufmann poukazují na nutnost počítat nejenom podíl síly vůči síle, ale i sílu vůči velikosti fronty. Obecně však lze říci, že s růstem velikosti sil převažuje obrana.
4. Nacionalismus: Jestliže útočník útočí na území, které patří jiné národnosti, pak bude čelit odporu. Existuje i rozdíl v psychologii vojáka. V obránci vlastního území se probouzí nacionální vášně, ale v dobyvateli cizího území mohou růst pochybnosti ohledně správnosti a spravedlnosti. Nacionalismus je tedy přítelem obrany.
5. Kumulativní zdroje: Útočník může do kalkulace nákladů na útok zahrnout i zdroje nacházející se na dobytém území – kumulativní zdroje⁴⁸. Ty jsou incentivem spíše pro útok než pro obranu. Do zisků z kumulativity je potřeba zahrnout i náklady na získání těchto zdrojů, kde se může projevit předchozí proměnná v podobě nacionalismu a neochotě národa spolupracovat na umožnění využití svých zdrojů. Ovšem okupací či dokonce zničením kumulativních zdrojů, které mohl obránce využít, se zvyšuje relativní síla a bohatství útočníka.

3.2.4 Proč Glazer s Kaufmannem vylučují z analýzy rovnováhy tvorbu aliancí a výhodu prvního pohybu?

Chování aliancí: Autoři si kladou otázku, zdali se aliance chovají tak, že se snaží udržet rovnováhu, nebo se přidávají k vítězné straně? První by mohlo být považováno za výhodu

⁴⁷ Glazer, Kaufmann 1998. 62.

⁴⁸ Kumulativita zdrojů znamená, že některé zdroje umožňují získání nebo ovládnutí jiných zdrojů a někdy daleko významnějších. (Van Evera 1999)

a druhé za preferenci útoku. Glazer a Kaufmann totiž uvádí že: „...cílem rovnováhy obrana-útok (a strukturálních teorií obecně) je vysvětlit chování států založené na materiálních omezeních uvalených mezinárodním systémem.“⁴⁹ Rozhodnutí jiného státu a jeho vnitřních odlišných specifikací vnáší do analýzy inkonsistenci, a navíc nepochází ze strukturální oblasti. I když tedy chování aliancí ovlivňuje chování států, nemá veličiny kompatibilní s veličinami rovnováhy obrana-útok. Za druhé Glazer a Kaufmann poukazují na fakt, že vytváření aliancí může být samo o sobě vytvářením rovnováhy, a proto není možné ho vložit jako faktor do vytváření jiné rovnováhy, V tom spočívá jeho další inkompatibilita. Za třetí již víme, že rovnováha je dyadického charakteru.

Glazer s Kaufmannem nesouhlasí s Van Everovými proměnnými rovnováhy obrana-útok, jelikož se domnívají, že slučuje rovnováhu moci a rovnováhu obrana-útok. Rovnováha moci zahrnuje tvorbu aliancí a její narušení, je narušením rovnováhy moci. Ale rovnováha obrana-útok definuje narušení rovnováhy obrany a útoku, která se zakládá na jiných veličinách.⁵⁰

Výhoda prvního pohybu: Autoři uznávají, že kde existuje výhoda prvního pohybu, tam dominuje ofenziva, ale odmítají zahrnout tuto premisu do proměnných pro analýzu rovnováhy obrana-útok, jelikož by způsobila zmatek. Jako důvod uvádí, že ten, kdo chce dobýt teritorium, nemusí být nutně ten, jenž bude útočit jako první. V dilematu prvního pohybu má i obránce incentiv útočit, i když nemá zájem něco dobývat. Výhoda prvního pohybu je vždy vzájemná, podle autorů obě strany mají zájem útočit dříve než ten druhý. Výhoda prvního pohybu spočívá pouze na výhodě pohnout se jako první, ale nechává výsledky takového útoku nejasné. Za druhé by zahrnutí výhody prvního pohybu znamenalo, že rovnováha obrana-útok závisí na monetární pohotovosti sil, a tudíž například i na politické situaci. Pohotovost sil však nerozhoduje o rovnováze obrana-útok. Ta je dána relativně konstantními veličinami. Tedy, podle Glazera a Kaufmanna, je dobré tuto veličinu nechat stranou analýzy.

3.2.5 Výpočet rovnováhy obrana-útok

Výpočet rovnováhy je obdobný plánování vojenských operací, s mírným rozdílem. Plánování vojenských operací má za cíl rozpoznat adekvátnost rozdílných vojenských pozic. V případě vojenského plánování se obvykle ptáme: „*Jsou naše existující síly dostatečné k tomu, aby byly schopné ubránit stát před nepředvídanou událostí?*“, zatímco otázka po rovnováze obrana - útok zní: „*Jak velkou sílu bude útočník potřebovat, aby byl úspěšný?*“⁵¹ Přesto je operacionalizace velmi podobná.

Autoři ve své studii zastávají názor, že rovnováha obrana-útok je celkem dobře měřitelná, i přes neidentifikovatelnost některých zbraní jako ofenzivních či defenzivních. Je měřitelná stejně jako vojenské plánování (v definici, jakou studie uvádí). Autoři dokonce předpokládají, že je lépe měřitelná než rovnováha moci, která je založena na otázce schopnosti vyhrát válku a z jedné části závisí na propočtu rovnováhy obrana-útok. Samozřejmě, že odhadovat rovnováhu obrana-útok je složitější než odhadování a plánování vojenských schopností a operací, jelikož zahrnuje i jiné než vojenské faktory.

⁴⁹ Glazer, Kaufmann 1998. 69

⁵⁰ více viz. Glazer, Kaufmann 1998. 70

⁵¹ Glazer, Kaufmann 1998.75

3.3 Volba „druhu“ teorie pro účely této studie

Pomocí tří studií byla definována teorie rovnováha obrana-útok - její konstanty, proměnné, podmínky pro jejich zahrnutí a vzorec pro výpočet. Z porovnání nám vychází, že Glazer s Kaufmannem se snaží do proměnných definujících rovnováhu zahrnout pokud možno měřitelné veličiny a z důvodů možnosti měřitelnosti nezahrnují takové veličiny, které by mohly vnést zmatek a vyústit v neměřitelnost. Jervis studii načrtává, v porovnání s Glazerem a Kaufmannem, v hrubších obrysech a je pouhou součástí, i když ne zanedbatelnou, výzkumu možností spolupráce v anarchickém světě mezinárodních vztahů. Do veličin zahrnuje i možnosti mispercepce a tvorbu aliancí a zmiňuje se i o diplomatických attributech ovlivňující chování států. Van Evera nespecifikuje detailně ani teorii ani možnosti výpočtu rovnováhy, ale specifikuje širokou škálu proměnných, včetně chování aliancí, diplomacie a mispercepce. I přes velmi jasně definovaný postup pro výpočet rovnováhy u Glazera a Kaufmanna jsem pro analýzu politiky USA před útokem na Irák v roce 2003 zvolila metodiku Stephena Van Every. A to z následujících důvodů.

- Metodika Glazera a Kaufmanna je sice velmi dobře uchopitelná, ale spíše pro vojenské strategie. K analýze podle jejich metodiky je potřeba znát data, která bývají v utajení, velikost a specifikaci vojenských sil, nebo je pro jejich identifikaci potřeba interdisciplinární spolupráce – geografické a sociální aspekty.
- Jervisova specifikace se týká především bezpečnostního dilematu a navíc není úplně jasně, jestli mají být některé aspekty, jako diplomacie či mispercepce, do zkoumání zahrnuty.
- Van Everova metodika je v podstatě nejplytší (např. viz kritika Davis⁵²), ale pro studenta mezinárodních vztahů nejlépe uchopitelná a informace pro její využití jsou dosažitelné. Van Evera v podstatě říká, že když dominuje ofenzivní politika, respektive když vítězství je snadné, válka se stává pravděpodobnější a indikátorů dominance útočné politiky je deset faktorů uvedených na začátku. Tento typ teorie tedy nezkoumá vzorce direkcionální ani složené rovnováhy, ale pouze pozoruje a analyzuje, jestli se proměnné vyskytovaly ve větší než běžné míře.

Z volby definice teorie obrana-útok je tedy jasné, že se studie bude nadále zabývat otázkami, jestli se v politice USA vyskytovaly známky:⁵³

- oportunistické expanze
- defenzivní expanze
- urputného vzdoru vůči expanzi,

a dále, jestli

- byl první pohyb ziskovější
- se otevírala okna příležitosti
- byla prováděna politika *faits accomplis*
- byla běžnější politika utajování

⁵² Davis. 1998-99.

⁵³ Van Evera 1999. 120

- USA reagovaly na chyby a reakce druhých útočněji,
- se zintenzivnily závody ve zbrojení
- se zrychlovala intenzita ofenzivní politiky.

Odpovědi na mnohé otázky můžeme hledat:

- v porovnání národních bezpečnostních strategií USA
- v analýze rétoriky administrativy USA
- v analýze rozpočtů na národní obranu (sledováním výše a rozložení prostředků do jednotlivých segmentů = rozlišení ofenzivních a defenzivních zbraní a postojů)
- v mezinárodních dokumentech a smlouvách (odstoupení od smlouvy ABM, zprávy IAEA, UNSCOM atd.)
- v národní legislativě (vznik nových úřadů).

3.4 Analýza jednotlivých subpříčin rovnováhy obrana-útok

3.4.1 Subpříčina 1 a 2: Zrychlování ofenzivní politiky, útočnější reakce

Zrychlování ofenzivní politiky jsem analyzovala pomocí obsahu a četnosti proslovů administrativy USA, respektive spíše prezidenta G. W. Bushe od 11. 9. 2001 do 21. 3. 2003. Vzhledem k tomu, že se jednalo o obsahovou analýzu textů, je přesnější hovořit místo o zrychlování ofenzivní *politiky* o zrychlování útočné *rétoriky*. Analýza této otázky je obsáhlejší než ostatní pasáže věnované doprovodným jevům rovnováhy obrana – útok vzhledem k bohatosti dostupných zdrojů. Její závěry či části analýzy lze nicméně aplikovat i na další doprovodné jevy.

3.4.1.1 První fáze stupňování útočné rétoriky

Agresivní rétorika Bílého domu vůči Iráku nezačala s 12. zářím 2001. Naopak, od 12. 9. do 28. 1. 2002 se proslovy vztahující se k terorismu týkaly většinou výhradně al-Káidy a Usamy Bin Ladina. Změna nastala koncem ledna 2002. 29. ledna prezident USA pronesl proslov o stavu Unie, ve kterém oznámil, že válka s terorismem neskončila, ale právě vstupuje do další fáze, která spočívá v zabránění režimům (diktátorským) ve sponzorování terorismu a ohrožování USA a jejich přátel zbraněmi hromadného ničení. Mezi tyto režimy byly zařazeny Severní Korea, Írán a Irák. Byly definovány nebezpečné oblasti jejich chování, což u Iráku znamenalo snahu získat jedovaté bojové látky a jaderné zbraně.

„Náš druhý úkol je zabránit režimům, které sponzorují terorismus, aby ohrožovaly Ameriku a naše přátele zbraněmi hromadného ničení... Severní Korea je režim, který se vyzbrojuje raketami a zbraněmi hromadného ničení, ... Írán agresivně vyvíjí tyto zbraně a exportuje teror... Irák kontinuálně vystavuje na odív své nepřátelství vůči Americe a podporuje teror. Irácký režim potají osnuje vývoj antraxu, nervového plynu a jaderných zbraní již přes deset let.“⁵⁴

V únorových projevech administrativy USA převládaly proslovy v podobném duchu – zdůrazňování pokračování války s terorismem, jejímž úkolem je nacházet teroristy a předcházet jejich spojení s nepřátelskými režimy USA, které usilují o získání zbraní

⁵⁴ President Delivers State of the Union, January 29, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>

hromadného ničení.⁵⁵ Podobné proslovy byly do poloviny března asi čtyři. 13. 3. v rozhovoru pro novináře prezident na otázku, zdali chystá unilaterální akci proti Iráku, vyjádřil sice své znepokojení nad iráckým režimem, ale jako řešení nastínil konzultace s lídry dalších zemí.⁵⁶ V následujícím období – až do května 2002 – nenásleduje žádné další zvýšení intenzity projevů či kladení většího důrazu na nebezpečnost Iráku v porovnání s ostatními nepřátelskými režimy. 26. 5. prezident USA spolu s prezidentem Francie poskytují společný rozhovor novinářům. Novináři vyjadřují obavu z chystané akce proti Iráku. Prezident USA přiznává, že sice existuje politika změny režimu, ale zatím se bude problematika Iráku řešit formou konzultací.⁵⁷ 8. 8. však prezident záměr odstranit Saddáma Husajna od moci v Iráku jasně potvrzuje. Říká, že vláda udělá vše, aby svého cíle dosáhla, ale zároveň dodává, že existuje více cest k naplnění tohoto cíle.

Otázka novináře: "Lámu si hlavu, pane prezidente, bez ohledu na to kdy nebo jak, jste pevně rozhodnut zbavit Irák Saddáma Husajna?"

Prezident: „Ano.“

Otázka novináře: „... a co myslíte, jak to bude těžké?“

Prezident: Vyhlášenou politikou této vlády je změna režimu. A ten se nezmění. A my využijeme všech nástrojů, které máme k dispozici, abychom toho dosáhli. ...A existují různé cesty jak to udělat.“⁵⁸

31. 7. bylo prodlouženo prezidentské nařízení o pokračování stavu vysoké nebezpečnosti politiky Iráku vůči USA.⁵⁹ Nařízení bylo přijato poprvé v roce 1990 na základě první války v Perském zálivu. Jeho vydání není sice ojedinělé, podobná jsou vydávána například i vůči Íránu, ale vzhledem k tomu, že není široce publikováno a nemívá ani zvláštní mediální odezvu, naznačuje, že irácká hrozba nebyla pouhým rétorickým cvičením. Až do 25. 8. pokračuje zhruba dvoutýdenní frekvence prezidentských zpráv týkajících se terorismu, války proti němu, režimů nepřátelských vůči USA a naposledy týkajících se irácké hrozby. Irák však už není pouhou součástí osy zla, ale jeho případu je věnována větší pozornost a bývá komunikována jeho nebezpečnost spočívající v experimentování se zbraněmi hromadného ničení.

25. 8. končí první fáze stupňování útočné rétoriky USA vůči Iráku. Zrekapitulují-li, v úplně počáteční fázi, tj. od 12. 9. 2001 do 28. 1. 2002, nebyla Iráku věnována žádná veřejná pozornost. Od 29. 1. se začíná irácké nebezpečí objevovat začleněné v „ose zla“ a ostatních režimech nepřátelských vůči USA a podporujících terorismus. Zhruba od poloviny března 2002 začíná být Iráku věnována větší pozornost. Je definována hrozba spočívající ve snaze Saddáma Husajna získat zbraně hromadného ničení. Veřejně je přiznána priorita vlády změnit irácký režim. Spekulace o válce jsou odmítány s poukazováním na vyčerpání všech prostředků. Řešení iráckého problému se zatím odehrává prostřednictvím konzultací a diplomatických jednání. Co se týká frekvence, zprávy o hrozbách Iráku jsou vydávány cca v týdenních až dvoutýdenních rozmezech. Obsahové sdělení zpráv o bezpečnosti se týká pokračování války s terorismem, nemožnosti vést válku dosavadním způsobem, ale preventivně, nebezpečí hrozící nejen od jednotlivých teroristů, ale hlavně při spojení s nepřátelskými režimy, které mohou

⁵⁵ Například: National Security Advisor Speaks at Conference, February 1, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/02/20020201-6.html>

⁵⁶ President Bush Holds Press Conference, March 13, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/03/20020313-8.html>

⁵⁷ President Bush Meets with French President Chirac, May 26, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/05/20020526-2.html>

⁵⁸ President Urges Congress to Support Nation's Priorities, July 8, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/07/20020708-5.html>

⁵⁹ Notice: Continuation of Iraqi Emergency, July 31, 2001, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/07/20010731-7.html>

teroristům poskytnout zbraně hromadného ničení. Mezi těmito režimy začíná vystupovat do popředí Irácký režim.

3.4.1.2 Druhá fáze stupňování útočné rétoriky

26. 8. viceprezident Dick Cheney pronesl rozsáhlou řeč o režimu Saddáma Husajna. Saddám Husajn byl obviněn z podpory terorismu, a z podvádění inspektorů během inspekci v 90. letech. Cheney upozornil na nemožnost odhalit špiónážními prostředky všechna fakta. Osvětlil, že před první válkou v Perském zálivu se bezpečnostní složky USA domnívaly, že Saddámu Husajnovi zbývá deset let k získání jaderných zbraní a po válce se ukázalo, že zbýval pouhý rok. Dále proslov obsahoval podezření ohledně snahy Saddáma Husajna získat jaderné a chemické zbraně. Respektive přesvědčení, že Irák již chemické a biologické zbraně vlastní. „*Jednoduše řečeno, není pochyb, že Saddám Husajn nyní má zbraně hromadného ničení.*“⁶⁰

Viceprezident nastínil, jaká hrozba spočívá ve spojení zbraní Saddáma Husajna a teroristů a kdo bude ohrožen – Střední východ, zdroje ropy, USA a další národy. „*Ozbrojen arzenálem zbraní teroru a sedící na vrcholu deseti procent světových zásob ropy, mohli bychom očekávat, že Saddám Husajn se bude snažit dominovat celému Střednímu východu, převzít kontrolu velkého dílu světových energetických zásob, přímo ohrožovat americké přátele v celém regionu a vystavit Spojené státy nebo jakýkoli jiný národ nukleárnímu vydírání.*“⁶⁰ Odzbrojení Saddáma Husajna sice nedoporučil, ale sdělil, že USA bude případ řešit nejdříve prostřednictvím mezinárodní spolupráce. Skepticky se postavil k obnovení inspekci i k vyčkávání na dobu, kdy bude možno potvrdit, že jaderné zbraně vlastní. „*Návrat inspektorů neposkytne absolutně žádnou záruku o jeho podvolení se rezolucím RB OSN.*“⁷, jelikož poté bude těžké Saddáma Husajna pacifikovat. „*Jestliže by všechny jeho ambice (Saddáma Husajna: pozn. autor) byly zrealizovány, důsledky by byly nesmírné pro Střední východ, Spojené státy a pro světový mír.*“⁶⁰ Cheney rovněž nastínil vizi demokratického Iráku, který by nejen vyřešil problém represe Iráčanů, ale ulehčil by i řešení blízkovýchodního konfliktu a situace na celém Středním východě. „*Náš cíl by byl Irák s teritoriální integritou, demokratickou a pluralistickou vládou. Stát, kde jsou lidská práva přiznána každé etnické a náboženské skupině a také ochráněna.*“⁶⁰ Dále: „*Změna režimu v Iráku by přinesla mnohé výhody i regionu... naše schopnost postupovat v izraelsko-palestinském mírovém procesu by byla znásobena.*“⁶⁰

Projev viceprezidenta Cheneyho můžeme považovat za první komplexní zprávu o Iráku vydanou veřejně po 11. 9., která široce rozebírá hrozby z irácké strany i postoj USA k jejich řešení.

4. 9. prezident Bush oznámil zahájení debaty o řešení irácké problematiky s Kongresem USA, americkými občany a přáteli USA. G. W. Bush jasně řekl, že cesta pasivity není řešením a jedinou cestou je odzbrojení Iráku.⁶¹ V následujících dnech se prezident USA setkal s premiéry Španělska a Velké Británie, se kterými konzultoval problematiku Iráku a její řešení. 12. 9. pronesl prezident rozsáhlou řeč v sídle OSN, která kromě obsahu, jenž odpovídal prohlášení Dicka Cheneyho, zahrnovala navíc ultimátum pro Saddáma Husajna, jež požadovalo zničení zbraní hromadného ničení podle rezolucí OSN, ukončení podpory terorismu, zastavení pronásledování civilního obyvatelstva, vrácení zadržovaných osob z první války v Zálivu, navrácení ukradeného majetku a skočení s nelegálními obchody v rámci programu „Ropa

⁶⁰ Vice President Speaks at VFW 103rd National Convention, August 26, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/08/20020826.html>

⁶¹ President Discusses Foreign Policy with Congressional Leaders, September 4, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/09/20020904-1.html>

za potraviny“. Prezident naznačil, že při nedodržení ultimáta nebudou USA nadále nečinně přihlížet. „*Ve jménu dědictví a volby, Spojené státy povstanou.*“⁶²

Ve stejný den byla Bílým domem vydána rozsáhlá zpráva, která detailně specifikovala všechna obvinění vznesená administrativou USA proti Iráku a znovu artikulovala ultimátum Saddámu Husajnovi.⁶³ Zpráva měla název „*A Decade of Deception and Defiance*“ a poprvé se na stránkách Bílého domu objevil i logotyp „*Iraq - Denial and Deception*“, který v sobě nese silnou symboliku vztahu administrativy USA k Iráku. Od 12. 9. 2002 bylo toto logo používáno ve všech zprávách týkajících se irácké problematiky. Výjimku tvořilo krátké období, kdy Irák přijal rezoluci 1441. Několik týdnů před vypuknutím války bylo vystřídáno novým logotypem „*Iraqi freedom*“.

Podle mého názoru proslov Dicka Cheneyho a vystoupení G. W. Bushe v OSN spolu s uvedením logotypu „*Iraq - Denial and Deception*“ symbolizují počátek „kampaně“ za potrestání Saddáma Husajna a jeho režimu. Hned další den – 13. 9. – Bush v rozhovoru pro novináře uvedl, že je velmi skeptický k možnosti naplnění požadavků USA Saddámem Husajnem, a také upřesnil, že termíny naplnění požadavků, které podle něj byly dány příslušnými rezolucemi, v podstatě již vypršely.⁶⁴ V tomto momentě můžeme rovněž zaznamenat počátek tautologické argumentace administrativy USA vůči Iráku, jež vznáší požadavky, ale zároveň je skeptická k jejich naplnění, a nakonec následují další požadavky, které jsou v podstatě nesplnitelné, nebo rétorika zachází ještě dále, a říká, že i kdyby byly požadavky USA naplněny, stejně by nebyly přesvědčivě ověřitelné. *Například: „Velmi pochybuji, že splní naše požadavky. Doufám, že ano, ale jsem velmi skeptický. Důvodem mých pochyb je, že měl 11 let, aby splnil požadavky.“*¹¹

V následujících dnech se prezident obrací s poselstvím o hrozbě iráckého režimu k vlastnímu národu a začíná, skrze rétoriku založenou na předchozích argumentech a skrze každodenní frekvenci projevů, psychologický nátlak na Radu Bezpečnosti OSN, aby ukázala světu svou rozhodnost a přijala rezoluci, která by nařídila Iráku odzbrojení.

16. 9. Irák přijal ultimátum formulované USA a artikulované OSN a znovu přijal podmínky rezolucí, a tudíž i návrat zbrojních inspektorů do země. Den poté 17. 9. Bílý dům vydal zprávu, kde se opět skepticky staví k iráckému rozhodnutí: „*Již jsme slyšeli „bezpodmínečně“ dříve.*“⁶⁵ a ke zprávě připojuje seznam rezolucí, které byly původně Irákem bezpodmínečně přijaty, a pak byla bezpodmínečnost upravována.¹² V dalších dnech září 2002 prezident diskutoval problematiku Iráku v Kongresu. Zde zprostředkovaně požadoval po Radě bezpečnosti rozhodnou akci, a v případě línosti dal jasně najevo, že budou USA jednat samy a Saddáma Husajna odzbrojí.⁶⁶ Koncem září se pak k argumentům administrativy USA přidává i možné spojení Saddáma Husajna s al-Káidou. Toto spojení je zatím komunikováno logicky odděleně – al-Káida X a Saddám Husajn Y - bez prokazatelné spojitosti, ale začíná zde být používán psychologický efekt, kdy slova Saddám Husajn a al-Káida jsou komunikována společně. S postupem času se z tohoto rétorického spojení stane spojení přirozené. *Například: „al-Káida se skrývá, Saddám ne, ale nebezpečí je, že budou pracovat v souladu. Nebezpečí je, že al-Káida*

⁶² President's Remarks at the United Nations General Assembly, September 12, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/09/20020912-1.html>

⁶³ A Decade of Deception and Defiance, September 12, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/09/20020912.html>

⁶⁴ President Bush Discusses Iraq with Reporters, September 13, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/09/20020913.html>

⁶⁵ Saddam Hussein's Deception and Defiance, September 17, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/09/20020917-8.html>

⁶⁶ President Bush to Send Iraq Resolution to Congress Today, September 19, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/09/20020919-1.html>

se stane extenzí Saddámova šílenství, jeho nenávisti a jeho schopností rozšiřovat zbraně hromadného ničení po světě.“⁶⁷

1. 10. 2002 byla představena Národní bezpečnostní Strategie USA, která formalizovala novou strategii války proti terorismu, jejíž nejvýznamnější součástí je preventivní a preemptivní jednání, jako jediná účinná strategie proti novým hrozbám. 5. 10. prezident pronesl rozsáhlý proslav pro občany o rostoucí nebezpečnosti Iráku. Shrnul veškeré hrozby spočívající v iráckém režimu, jak byly předloženy v RB OSN. Bylo objasněno, proč se USA rozhodly řešit problém nyní, když Saddám Husajn podvádí jedenáct let: „*Po jedenácti letech, kdy jsme se pokoušeli o zadržení s pomocí sankcí, inspekci a dokonce selektivních vojenských akcí, je výsledkem, že Saddám Husajn stále vlastní chemické a biologické zbraně a zvyšuje své schopnosti dosáhnout dále.*“⁶⁸, proto není vhodné vyčkávat: „*Jelikož čím déle čekáme, tím silnějším a troufalejším se Saddám Husajn stane.*“⁶⁸ Nově byly komunikovány - nutnost vypořádat se Irákem jako podmínka pro vítězství války s terorismem: „*Čelit irácké hrozbě je rozhodující pro vítězství ve válce s terorismem.*“⁶⁸ a apokalyptické obrazy: „*Nemůžeme čekat na finální důkaz – zbraň, ze které se kouří - který by mohl přijít ve formě atomového hříbu.*“⁶⁸ 10. 10. schválily obě komory Kongresu USA možnost použití ozbrojené síly proti Iráku. Koncem října prezident USA konzultuje iráckou hrozbu s premiérem Izraele, generálním tajemníkem NATO a prezidentem Číny. Mezi 27. 10. a 4. 11. podniká cestu po USA, kde ve svých projevech k občanům jednotlivých států osobně objasňuje, jakou hrozbou je režim Saddáma Husajna pro USA, a představuje zvolenou strategii vlády pro její řešení. Obecně byl v tomto období problém Iráku široce publikován a byly zodpovídaný nové a nové otázky týkající se různých aspektů iráckého fenoménu.

8. 11. byla schválena rezoluce RB OSN 1441, která definovala jak požadavky mezinárodního společenství, tak možné důsledky jejich neplnění. Prezident Bush byl velmi potěšen, že mezinárodní společenství, respektive nejmocnější státy, mají podobný názor na Saddáma Husajna, a dokonce se dokázaly na řešení této hrozby jednohlasně shodnout. Rezoluce byla schválena jednomyslně.

Zde podle mého názoru vrcholí druhá fáze stupňování útočné rétoriky proti Iráku. Za necelé tři měsíce americká administrativa dokázala objasnit jak svým občanům, tak mezinárodnímu společenství, kdo je Saddám Husajn, jak jedenáct let podváděl mezinárodní společenství, ukázala na pravděpodobné vlastnictví chemických a biologických zbraní, které se diktátor neštilil použít proti svým nepřátelům jak doma, tak v zahraničí, a ukázala na vazby mezi teroristy, Saddámovým režimem, a dokonce i al-Káídou. Byla definována hrozba, za podmínky poskytnutí zbraní hromadného ničení Saddámem Husajnem al-Káídě, regionu Středního východu, Spojeným státům Americkým i celému mezinárodnímu společenství. Americká administrativa dokázala sjednotit mezinárodní společenství k jednomyslné podpoře rezoluce 1441 a artikulovala nutné jednání – odzbrojit diktátora jakýmkoli prostředky, a to předtím, než on ozbrojí teroristy nebo sám dosáhne na jaderné zbraně. Byla definována strategie odzbrojení – preventivní jednání, které jako jediné dokáže odvrátit katastrofální následky nového typu války – války s terorismem.

Tématika Iráku se objevovala na stránkách Bílého domu v denní frekvenci, v proslovech týkajících se čehokoli. Vždy byla věnována část nebezpečí ohrožení USA, podtrhováno trvání války s terorismem a následovala kauza Saddáma Husajna. Díky frekvenci, a domnívám se, že i prostřednictvím mediálního zjednodušení, došlo k vytvoření silného myšlenkové propojení

⁶⁷ President Bush, Colombia President Uribe Discuss Terrorism, September 25, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/09/20020925-1.html>

⁶⁸ The National Security Strategy of the USA, September 2002

mezi pojmy terorismus, zbraně hromadného ničení, al-Káida a Saddám Husajn. Navíc došlo k výraznému zúžení interpretace (resp. k mírné desinterpretaci) pojmu zbraně hromadného ničení, který začal být používán jako synonymum pojmu jaderné zbraně. V proslovech členů Bílého domu se jasně toto oddělení objevuje, a kromě jedné krátké věty prezident vždy jasně odděloval chemické a biologické zbraně od jaderných. U médií tomu však tak nebylo, a tak je možné se domnívat, že lidé začali věřit, že Saddám Husajn vlastní jaderné zbraně.

3.4.1.3 Mezi fáze – naděje na plnění rezoluce 1441

Po schválení rezoluce 1441 8. 11. 2002 se na stránkách Bílého domu přestává dočasně používat logo „Iraq - Denial and Deception“. Prezident Bush interpretuje rezoluci jako jasný a silný požadavek na dobrovolné odzbrojení ze strany Saddáma Husajna, kde inspektoři budou pouze kontrolovat proces. USA budou bedlivě pozorovat, zdali je kritérium dobrovolnosti naplňováno, a jestliže zjistí, že spolupráce není dobrovolná a bezpodmínečná, Saddáma Husajna odzbrojí vlastní akcí. *„Amerika udělá pouze jedno rozhodnutí: jestli Irák naplňuje podmínky Rady bezpečnosti nebo ne. Spojené státy souhlasily, že budou diskutovat každé fyzické porušení podmínek s Radou bezpečnosti, ale bez ohrožení vlastní svobody jednání pro ochranu vlastní země. Jestli Irák selže v úplném splnění požadavků, Spojené státy a ostatní národy Saddáma Husajna odzbrojí.“*⁶⁹ Toto stanovisko pak prezident i členové administrativy široce publikují jak doma, tak v zahraničí, kde se díky summitu NATO v Praze dostalo problematice široké publicity. Kromě proslovu na summitu G. W. Bush diskutuje iráckou problematiku s prezidentem Ruska (22. 11.), České republiky (20. 11.), poskytuje rozhovor České televizi, kde zdůrazňuje, že celé mezinárodní společenství musí jednat jednotně, společně a tvrdě, aby byla autorita Rady bezpečnosti zachována. Zároveň v proslovech pokračuje podtrhování stálého nebezpečí vyplývajícího z terorismu, z chování Saddáma Husajna nebo z jeho potenciálních činů.

7. 12. 2002 prezident Bush oznámil, že Iráku v nejbližších dnech vyprší lhůta naplnění rezoluce RB OSN, a zdá se, že se o den později rozhodl, že očekávání, jestli Irák spolupracuje či ne, reálně končí. Formálnímu ukončení pak odpovídá datum 5. 2. 2003, kdy Colin Powell přednesl v RB OSN hodnocení naplňování rezoluce 1441. 8. 12. prezident ve svém nařízení definoval strany stojící proti Saddámu Husajnovi jako legitimní opozici⁷⁰ a dalším opozičním skupinám vyčlenil z rozpočtu USA finance pro vojenský výcvik.⁷¹

V prosinci frekvence zmínek o Iráku mírně klesla - z každodenní na dvoudenní. V proslovech se objevily prvky z druhé fáze stupňování útočné rétoriky - hovořilo se o nebezpečnosti Saddáma Husajna, jeho nevyzpytatelnosti a potenciálních hrozbách z jeho strany. Objevily se prvky rétoriky z mezi fáze – jasný požadavek na dobrovolnou spolupráci Iráku s inspektory IAEA a UNMOVIC. Nově se do diskuse začal mísit skepticismus jak ohledně inspekcí v 90. letech, tak ohledně inspekcí aktuálních. Nakonec zaznívalo silné rozhodnutí Saddáma odzbrojit. V této fázi se však ještě mísí v proslovech optimistické řešení – odzbrojení mírovou cestou, a pesimistická verze – odzbrojení pomocí užití síly s aliancí mezinárodního společenství vedenou USA.

⁶⁹ President Pleased with U.N. Vote, November 8, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/11/20021108-1.html>

⁷⁰ Presidential Determination No. 2003-05 December 9, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/12/20021209-4.html>

⁷¹ Presidential Determination No. 2003-06, December 9, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/12/20021209-5.html>

Od druhé třetiny prosince 2002 v prosloveh prezidenta začíná převládat skepticismus a přesvědčení, že Saddám Husajn se ve skutečnosti nepodřídil rezoluci 1441 a neodhalil dobrovolně inspektorům zbraně ani dokumentaci. V projevech se začínají objevovat známky únavy z „iráckého podvádění“, které ostře kontrastují s rozhodnutím Saddáma Husajna odzbrojit. „*Dodnes jsem neviděl žádné důkazy, že by odzbrojoval.*“⁷² nebo: „*Je mi nyní jasné, že neodzbrojuje. A naši přátelé se jistě z minulosti poučili.*“⁷³

Ve „vyčkávací“ mezifázi, která trvala jeden a půl měsíce, byl zpočátku vyjadřován silný pocit jednoty mezinárodního společenství související s jednomyslným přijetím rezoluce 1441. Administrativa USA díky časté frekvenci zpráv vyjasnila svůj pohled na naplnění rezoluce, a také tvrdě prosazovala své rozhodnutí odzbrojit Saddáma Husajna tak či onak. Ale jak již bylo řečeno, od druhé poloviny prosince se začíná projevovat nespokojenost s průběhem plnění rezoluce. Frekvence projevů se výrazně nezvyšuje oproti předchozí fázi, jelikož téměř každodenní zmínky o Iráku jsou pravděpodobně pro osvětu veřejnosti i světa dostatečné.

3.4.1.4 Fáze finální: Jak bude válka vedena

23. ledna byla Bílým domem vydána devítistránková zpráva o pokroku v odzbrojení Iráku, jejíž závěr zněl, že se Irák nepodrobil dobrovolnému odzbrojení a snaží se utajit svůj zbrojní program. Na webové stránky Bílého domu se vrátilo logo „*Iraq - Denial and Deception*“. Zde podle mé logiky začíná poslední fáze rétorické přípravy na válku.

28. 1. prezident přednesl proslov „O stavu Unie“, kde velmi podrobně shrnul, proč je Saddám Husajn nebezpečný světu a proč není možné řešit dnešní válku s teroristy jinak než preventivně. V proslovu se objevují apokalyptické obrazy 11. září 2001, ale s použitím chemických zbraní. „*Představte si těch devatenáct únosců s jinými zbraněmi a jinými plány – tentokrát ozbrojenými Saddámem Husajnem. Stačilo by vzít jednu lahvičku, jeden kanistr, jednu přepravku, které by proklouzly do této země a přinesly by den apokalypsy, jaký si nikdo nikdy nedokázal představit. Uděláme vše, co je v naší moci, abychom zajistili, že tento den nikdy nenastane.*“⁷⁴ Jsou osloveni vojáci shromažďující se na Středním východě. „*V tyto hodiny úspěch naší věci závisí na vás. Váš trénink vás připravil. Vaše čest vás povede. Věřte v Ameriku a Amerika věří ve vás.*“⁷⁴ Tento proslov považuji za jasný důkaz o rozhodnutí administrativy USA jít do války.

30. 1. 2003 bylo uvolněno 15 miliónů dolarů pro potenciální uprchlíky ze Středního východu. Koncem ledna se prezident USA schází s premiéry Berlusconiem a Blairm za účelem prodiskutování reakce na neplnění rezoluce 1441 Irákem a žádoucí odpovědi mezinárodního společenství.

⁷² President Bush Discusses Iraq, January 14, 2003, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/01/20030114-2.html>

⁷³ President Meets with Leading Economists, January 21, 2003, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/01/20030121-1.html>

⁷⁴ President Delivers "State of the Union", January 28, 2003, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/01/20030128-19.html>

5. 2. ministr zahraničí USA Colin Powell přednesl Radě bezpečnosti OSN hodnotící zprávu o postupu odzbrojení Iráku.⁷⁵ V dokumentu se tvrdí, že Saddám Husajn se snaží ukrývat informace i fakta před inspektory, a tudíž se rezoluci 1441 nepodrobil. Jsou předloženy důkazy o ukrývání mobilních chemických laboratoří, nedovoleného množství munice, přemísťování komponent a dokumentů muničních a vojenských skladů, ale dokonce i z jaderných, a to vše před příchodem inspektorů. Je poukazováno na nucené vězení vědců pracujících pro iráckou armádu, kteří měli být vyslechnuti inspektory. Saddám Husajn byl Colinem Powellem obviněn z poskytování zavádějících informací ve velkém množství, což má za cíl zmást inspektory. Důkazy proti Saddámu Husajnovi spočívaly ve zvukových nahrávkách, satelitních fotografiích a zprávách bezpečnostních složek. „*Na této základně balistických raket se znovu, dva dny před započítím inspekci, objevilo pět velkých nákladních vozů spolu s pojízdným jeřábem, aby přemístily rakety.*“⁷⁵ Dále se Powell snažil dokázat, že Irák má chemické a biologické zbraně s poukazem na nepřesnosti v předchozích pátráních inspektorů. Navíc uvedl čtyři zpravodajské zdroje, které potvrdily existenci mobilních chemických laboratoří, které se dají využít pro výrobu chemických a biologických zbraní. „*Víme, že Irák má minimálně sedm těchto mobilních biologických laboratoří... Nemůže být pochyb, že Saddám Husajn má biologické zbraně a schopnost rychle vyprodukovat mnohem více.*“⁷⁵ Držbu chemických zbraní, která byla odvozena od nemožnosti je najít, spojil Powell dohromady s prázdnými chemickými hlavicemi objevenými poslední inspekci a učinil z nich smrtící zbraň nebezpečnou pro Střední východ, USA a celý svět. „*Naše konzervativní odhady jsou takové, že Irák má dnes zásoby chemických bojových látek pohybujících se mezi jedním stem a pěti sty tunami. To je dost na to, aby naplnil šestnáct tisíc bojových raket.*“⁷⁵

Zpráva pokračuje zaměřením na jaderné zbraně. Powell tvrdí, že Saddám Husajn nikdy nepřestal usilovat o jaderné zbraně a nyní má k jejich sestrojení dvě z tří nutných komponent. „*Nemáme žádné známky toho, že by Saddám Husajn kdy opustil svůj vojenský nukleární program.... Saddám Husajn již má dvě ze tří klíčových komponent potřebných k sestrojení jaderné bomby. Má skupinu jaderných vědců s odbornými znalostmi a má plán bomby.*“⁷⁵ Následovala snaha prokázat spojení mezi Saddámem Husajnem a teroristy al-Káidy za pomoci satelitního snímku tábora a nastínění možnosti, co by se mohlo stát, kdyby se tyto dvě skupiny spojily. „*Ambice a nenávisť – to je dost, aby přivedly Irák a al-Káidu dohromady. Dost, aby se al-Káida mohla naučit, jak sestrojít ještě sofistikovanější bombu, a naučit se, jak pašovat doklady. Dost, aby se al-Káida obrátila na Irák s požadavkem na získání znalostí o zbraních hromadného ničení.*“⁷⁵ Na konci zprávy ministr zahraničí poukazuje na opresivní režim Saddáma Husajna vůči obyvatelstvu vlastní země a prezentace je uzavřena s tím, že je nutné, aby OSN uznala, že Irák nenaplnil rezoluci 1441, a tudíž si zpečetil svůj vlastní osud.

Powellova zpráva pro OSN je v podstatě formálním završením mezifáze, kdy se čekalo, jestli Saddám Husajn odzbrojí nebo ne, reálně mezifáze skončila daleko dříve. Dokument je, podle mého názoru, značně spekulativní. Důkazy jsou spíše domněnkami než skutečně prokazatelnými fakty, ale to nesouvisí s otázkou stupňování útočné rétoriky. Proslov ministra zahraničí v sídle OSN je oficiální deklarací USA o ukončení poslední šance pro Irák odzbrojit dobrovolnou cestou.

⁷⁵ U.S. Secretary of State Colin Powell, February 5, 2003, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/02/20030205-1.html>

V následujících týdnech se rétorika Bílého domu zaměřuje na vysvětlení rozdílu mezi režimem Saddáma Husajna a běžnými obyvateli Iráku, zdůrazňuje vinu Saddáma Husajna za nastávající vojenský konflikt, tedy to, že svým přístupem k inspekcím zvolil cestu války. Víze osvobozeného Iráku a svobodných Iráčanů se objevují ve vyšších frekvencích než v předchozích obdobích. Pokračuje připomínání smrtelných konsekvencí možného spojení iráckých zbraní hromadného ničení s teroristy.⁷⁶ Na světové úrovni se administrativa USA snaží přesvědčit ostatní státy, že společná akce mezinárodního společenství je nutná, aby RB OSN neztratila respekt. „*Tedy Rada bezpečnosti OSN si musí rychle rozmyslet, jestli její slova něco znamenají.*“⁷⁷

10. 2. Irák povolil průzkumné lety U-2 nad svým územím, ale prezident Bush odmítl tento akt jako akt spolupráce. Z jeho proslovu velmi silně vyplývá, že Irák už svou šanci promarnil. „*A důvod, proč potřebujeme ještě přelety U-2, je ten, že neodzbrojují. Víme, jak vypadá země, která odzbrojuje. Ale Irák tak nevypadá. Je to muž, který se snaží hrát o čas, zkouší hrát diplomatickou hru. Byl úspěšný po dvanáct let. Ale, otázka zní, odzbrojí?*“⁷⁸ Od 11. 2. se na stránkách Bílého domu, respektive v projevech, začínají objevovat informace o vojenské strategii, například, že bude ušetřeno co nejvíce iráckých civilistů, a o strategii poválečné rekonstrukce Iráku⁷⁹. To je domnívám se poslední fáze, kde se již nejedná o stupňování útočné rétoriky, ale spíše o šíření instrukcí pro období války. 13. 2. začíná informační kampaň pro občany, jak čelit případným teroristickým útokům spojeným s válkou v Iráku.⁸⁰

I přesto, že se ve druhé polovině února (24. 2.) mluví o další rezoluci předložené společně USA, Velkou Británií a Španělskem Radě bezpečnosti OSN ke zmocnění použití síly, prezident jasně dává najevo, že ani nepřijetí rezoluce již na plánech odzbrojit Saddáma Husajna nic nezmění. „*Jak víte, věříme, že autorizace vynutit rozhodnutí rezoluce Rady bezpečnosti OSN již byla dána v mnoha předchozích rezolucích jdoucích až k roku 1991... Tedy věříme, že autorizace tady je.*“⁸¹ Ovšem nově se v rozhovoru Condoleezy Riceové objevuje ještě jedna poslední možnost jak válku obejít – a to je exil Saddáma Husajna.

Otázka novináře: „Doktorko Riceová, mluvíte o exilu jako o poslední možné diplomatické možnosti. Jestliže se podíváme na exil, chtěly by Spojené státy vidět Saddáma Husajna před mezinárodním soudem?“

*Dr. Riceová: „Podívejte, myslím, že – je to něco, co mezinárodní společnost musí prodiskutovat a vyrovnat se s tím. Můj závěr je – kdyby chtěl dát svým lidem šanci vybudovat lepší život, myslím, že by to bylo něco, čemu by svět zatleskal.“*²⁷

Koncem posledního období se dostává diskuse o Saddámu Husajnovi do ještě silnější tautologické argumentace. Ze situace nelze uniknout, ať udělá Saddám Husajn cokoli - nezíská důvěru USA, protože vždy podváděl. „*Tedy, není cesty, jak by Irák mohl cokoli udělat, aby se*

⁷⁶ Homeland Security Threat Level Raised to Orange, February 7, 2003

⁷⁷ President Bush: "This is a Defining Moment for the U.N. Security Council" February 7, 2003

⁷⁸ President Bush Meets with Prime Minister Howard of Australia, February 10, 2003, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/02/20030210-10.html>

⁷⁹ 12.2. Speech by Deputy National Security Advisor Stephen Hadley, February 12, 2003

⁸⁰ Department of Homeland Security Launches Citizen Preparedness Campaign, February 19, 2003

⁸¹ Press Briefing by Dr. Condoleezza Rice, February 24, 2003, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/02/20030224-14.html>

vyhnu válce? Jelikož když začne rozebírat své zbraně, prezident si stále bude myslet, že mají ještě další náboje v zásobníku...⁸²

Koncem února se rétorika Bílého domu zaměřuje i na objasnění záležitostí souvisejících s válkou, jako je vysvětlení mandátu RB OSN a aplikace podobné situace v případě bývalé Jugoslávie a později Kosova. Dále se prezident zabývá náklady na válku, jež nazývá zanedbatelnými v porovnání s náklady, které by vznikly, kdyby teroristé zaútočili na USA s jadernými či chemickými zbraněmi. *„Riziko nicnedělání, riziko bezpečnosti této země ohrožené zbraněmi hromadného ničení v rukou blázna, daleko převyšuje riziko jakékoli akce, kterou možná budeme nuceni podniknout.“⁸³*

1. 3. se pak prezident setkává s opozičními iráckými lídry a diskutuje s nimi změnu režimu v Iráku.⁸⁴ V březnu se struktura proslovů nemění, zaměřuje se v podstatě na všechna témata spojená s válkou od pokračování války s terorismem po spojení Saddáma Husajna a teroristů, chování Saddáma Husajna k vlastním občanům, přípravu na válku, poválečnou rekonstrukci, nečinnost RB OSN a mnoho dalších témat. Frekvence proslovů a rozhovorů je úctyhodná. Od počátku února se jedná i o několik proslovů denně, a frekvence je tedy za celé období stupňování útočné rétoriky nejvyšší. Také proslovy a rozhovory jsou velmi dlouhé, vysvětlují se v nich všechny aspekty související s válkou.

Ve druhém týdnu března prezident oznamuje v rozhovoru s novináři, že nepotřebuje souhlas OSN k ozbrojené akci, když se jedná o bezpečnost USA. „Je důležité, aby slova znamenala to, co říkají. Jsme na počátku 21. století, Marku, a když přijde řada na naši bezpečnost, my opravdu nepotřebujeme souhlas nikoho.“⁸⁵ 16. 3. se na stránkách Bílého domu objevuje logo „Operation Iraqi freedom“ - symbolické potvrzení toho, že je rozhodnuto. Ve stejný den prezident vydává prohlášení Iráckému lidu, kde přislíbujee jeho osvobození. 17. 3. vydává Bílý dům ultimátum pro Saddáma Husajna a jeho syna, aby opustili zemi do čtyřiceti osmi hodin, vyzývá cizince, aby opustili Irák a sděluje, že OSN nesplnila své závazky, a navíc, že skutečně žádný leader žádné země nemůže potvrdit, že Irák odzbrojil.⁸⁶ Toto je poslední rozsáhlý proslov prezidenta, který se opět snaží vysvětlit všechny důvody a souvislosti spojené s nastávající válkou s Irákem. V dalších dnech jsou vydávány spíše technické informace a 21. 3. 2003 oznamuje G. W. Bush Kongresu USA vstup do války s Irákem.

Poslední fáze stupňování útočné rétoriky sleduje stoupající křivku, co se týká šíře témat spojené s válkou i jejich frekvence. Během února a března 2003 bylo vydáno v hrubých odhadech stejné množství proslovů, jako za celou dobu trvání stupňování útočné rétoriky. Proslovy a rozhovory se týkaly všech témat souvisejících s válkou.

3.4.1.5 Závěr: Stupňování útočné rétoriky

Z analýzy projevů administrativy USA vyplývá, že politika i rétorika USA vůči Iráku se od ledna 2002 do března 2003 stupňovala. Lze dokonce vysledovat, že stupňování probíhalo v určitých

⁸² Tamtéž, nicméně je to shrnutí sdělení C. Raisové novinářem

⁸³ President Meets with National Economic Council, February 25, 2003,

⁸⁴ Statement by the Press Secretary, March 1, 2003

⁸⁵ President George Bush Discusses Iraq in National Press Conference, March 6, 2003,

⁸⁶ President Says Saddam Hussein Must Leave Iraq Within 48 Hours, March 17, 2003,

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/03/20030317-7.html>

fázích. Nejdříve byla americká společnost připravována na pokračování války s terorismem. Byli definováni nepřátelé, ze kterých se postupně začal vyčleňovat Irák jako nepřítel číslo jedna. Na konci srpna 2002 začala silná kampaň, která vysvětlila nebezpečí spočívající v iráckém režimu nejen pro USA, ale i další oblasti. Saddám Husajn byl spojen s teroristy, zbraněmi hromadného ničení a tajnými aktivitami. Vykryštalizoval z něj skutečný nepřítel USA a světa. Od počátku roku 2003 byly odmítány veškeré snahy světového společenství i Iráku samotného na jiné řešení krize než vojenské. Byla prohlubována nedůvěra v režim Saddáma Husajna a zároveň začaly být činěny kroky směrem k válce.

Stejně tak frekvence proslovů o Iráku a jeho režimu se stupňovala. Zpočátku se projevy objevovaly v dvoutýdenních až týdenních frekvencích. Při skutečném startu kampaně přešla frekvence do každodenních zmínek a od února 2003 se objevovalo až několik proslovů denně.

Lze tedy potvrdit, že ke stupňování útočné rétoriky a zároveň i politiky došlo. Dokonce na počátku roku 2003 se rétorika dostává do spirály argumentů, ze kterých nelze uniknout jinak, než změnou režimu v Iráku či jeho odstraněním válkou. Premisa o stupňování útočné rétoriky tedy byla naplněna.

3.4.2 Subpříčina 3: Oportunistická expanze

Van Evera se domnívá, že když je obrana ohroženého státu silná, potenciální agresor bude méně ochotný jít do války, zatímco když je obrana slabá, pohnutky útočníka jsou silné.⁸⁷

Pro účely analýzy této proměnné je potřeba určit, kdo byl útočník a kdo obránce. Spojené státy byly napadeny 11. 9. 2001 skupinou teroristů, z nichž většina byla občany Saudské Arábie⁸⁸ s napojením na al-Káidu, jejíž výcvikové tábory se nacházely na hranici mezi Pákistánem a Afghánistánem, a tehdejší afghánský vůdce Muhammad Umar byl pod jejím vlivem. Jak sem ale zapadá Irák? Je jasné, že Saddám Husajn byl krutým diktátorem, agresorem a ideologickým nepřítelem USA. Ale aktivně nevyvíjel žádné prokazatelné kroky, které by mohly indikovat, že se chystá napadnout USA. USA varovaly několikrát Irák, že jestli se nepodrobí inspekcím IAEA a speciální skupiny OSN UNMOVIC, bude potrestán. Irák se však inspekcím podrobil a žádné přesvědčivé důkazy ze strany inspektorů nalezeny nebyly. Z chování obou států před vypuknutím konfliktu můžeme vyvodit roli útočníka a obránce. Ultimátum USA poprvé formulovaly 12. září 2002 na půdě OSN.⁸⁹ Obranná rétorika, příslib odvetné akce a podobně, byly vyhlášeny Irákem. Je tedy jasné, že USA vystupovaly před invazí do Iráku jako útočník a Irák jako obránce.

3.4.2.1 Byla síla irácké armády dostatečná pro vlastní obranu a velké ztráty USA?

Irák byl v roce 2003 zemí, která prošla od roku 1980 osmiletou vyčerpávající válkou s Íránem, zdrcující porážkou ze strany koaličních vojsk v první válce v Perském zálivu a od roku 1991 do roku 2003 embargem. Navíc zde byla historická zkušenost, která napovídala, že Saddám Husajn je velmi chabým vojenským vůdcem. „*Saddám nebyl nikdy voják. Tato mezera v jeho*

⁸⁷ Van Evera 1998.124-125

⁸⁸ Alkadiri, Mohamedi 2003. 23

⁸⁹ President's Remarks at the United Nations General Assembly, September 12, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/09/20020912-1.html>

životopise vysvětluje mnohé z jeho chování během dobývání i později. " ... „...úspěšné generály považoval za potenciální rivaly a jakmile dosáhli popularity, dal je odstranit a často popravil.“⁹⁰ Saddám Husajn udělal dramatické chyby ve vedení války s Íránem, kde se ujal vrchního velení bez jakýchkoli vojenských zkušeností. Válku vyhrál díky velmi rozsáhlé podpoře (finanční i hmotné) Sovětského svazu, USA, Francie, ale i Egypta, Saudské Arábie a Kuvajtu.“ ...žádný ze zainteresovaných států, kromě malé skupinky islamistických a protiizraelských států si nepřál, aby prohrál.“⁹¹

První válka v Perském zálivu byla ještě větším fiaskem. Vojenská operace spojeneckých vojsk trvala necelý měsíc a půl a na jejím konci oznámil zástupce Iráku přijetí všech podmínek OSN (rezolucí) pro ukončení vojenských operací. Operace se opět podepsala na ekonomice státu. *„Vůbec lze říci, že bylo zničeno skoro všechno, co si spojenci přáli zničit – od statických cílů, jako jsou mosty, až k pohyblivým cílům, jako jsou tanky.“⁹²* Následovalo embargo Iráku, které bylo zmírněno z humanitárních důvodů programem „Ropa za potraviny“ v roce 1996. Jak už sám název programu napovídá, nelze se domnívat, že tento ústupek mezinárodního společenství by přinesl zemi dramatické zlepšení ekonomické situace, kromě naplnění základního cíle – nakrmit občany. I když je nutno podotknout, že naplňování programu bylo zmitáno korupčními skandály, které ukazovaly na fakt, že ropa není vyměňována pouze za komodity definované programem.

I kdyby měla americká informační služba pouze tyto informace, nemohla by považovat iráckou armádu na počátku roku 2003 za dostatečnou pro obranu země, zvláště při absolutním srovnání s nejsilnější a technologicky nejpokročilejší armádou světa – ozbrojenými silami USA.

Ovšem naskýtá se zde jiná otázka, a to perspektiva vývoje irácké síly. Po 11. 9. došlo k psychologickému snížení americké bezpečnosti. Americká armáda měla stejně velké vojenské síly jako třeba 11. 8. 2001, ale přesto byla její bezpečnost snížena novým druhem nebezpečí nebo novým způsobem vedení boje. Začalo se ukazovat, že americká obrana není tak skvělá, jak americký občan, ale pravděpodobně i celý svět, očekával. Změnila se percepce nebezpečí. *„Vstoupili jsme do nového století připraveni bojovat s velkými armádami, velkým námořnictvem a velkým letectvem a nepřipraveni bojovat s teroristy ukrytými ve stínu a s teroristickými sítěmi, které fungují za podpory a asistence teroristických států.“⁹³* nebo *„Většinu minulého století americká obrana stála na zastrasování a zadržování. V některých případech jsou tyto strategie stále funkční. Ale nová nebezpečí rovněž vyžadují nové myšlení.“⁹⁴* Navíc se americká administrativa začala domnívat, ať oprávněně či ne, že Saddám Husajn by mohl získat jaderné zbraně, nebo poskytnout stávající chemické teroristům, čímž by se jeho síla mnohonásobně zvýšila. *„Ari, prezident již předtím řekl o Iráku, abych ho parafrázoval, že kdyby čekal – kdyby Spojené státy čekaly, až Irák vyrobí a bude vlastnit jadernou zbraň, mohla by být vůle postavit se Iráku dokonce nižší.“⁹⁵* nebo: *„Jestliže bude iráckému diktátorovi umožněno,*

⁹⁰ Keegan 2004. 55-56

⁹¹ Keegan 2004. 64

⁹² Keegan 2004. 72

⁹³ Pentagon Town Hall Meeting with Secretary Rumsfeld, March 6, 2003

⁹⁴ President Bush Delivers Graduation Speech at West Point, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html>

⁹⁵ Press Briefing by Dr. Condoleezza Rice, February 24, 2003, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/02/20030224-14.html>

*aby získal jaderné zbraně, mohl by znovuobnovit svůj model zastrašování a dobývání a diktovat budoucnost životně důležitému regionu.*⁹⁶, nebo: „*I kdybychom čekali až do tohoto momentu, Saddám bude jednoduše povzbuzen a mohlo by pro nás být ještě těžší získat přátele a spojence, abychom se mu postavili. Jako jeden z těch, kteří dávali dohromady koalici Golského zálivu (v první válce. pozn. autor), mohu vám říci, že naše práce by bývala byla nesrovnatelně těžší tváří v tvář Saddámu Husajnovi ozbrojenému jadernými zbraněmi.*“⁹⁷

USA tedy po 11. 9. sice čelily slabému státu, ale státu, jehož síla mohla neočekávaně rychle vzrůst. Vzhledem k nepřátelství Iráku vůči USA a nedostatečným informacím mohly USA odhadovat vývoj irácké síly jen velmi těžko. Na druhou stranu 11. září změnilo možnosti i na straně USA. Napadení USA a následné vyhlášení války teroru vytyčilo i nový manévrovací prostor pro Bushovu administrativu. Napadení Iráku před 11. 9. z důvodů možnosti spojení Saddáma Husajna s teroristy by světové společenství nepovažovalo za možné. Po 11. 9. se však velmoci fyzicky nepostavily proti politice Washingtonu, i když slovně protestovaly. Jejich postoj velmi trefně vystihl prezident Bush: „*Ačkoli někteří stálí členové Rady bezpečnosti veřejně prohlásili, že budou vetovat jakoukoli rezoluci, která bude přikazovat odzbrojení Iráku, tyto vlády sdílejí naše odhady nebezpečí, ale ne naše rozhodnutí mu čelit.*“⁹⁸

Van Evera říká, že když obrana je slabá (v našem případě Irák), stimuly útočnicka (v našem případě USA) jsou silné. Z faktů, která známe, víme, že obrana Iráku byla před 21. 3. 2003 slabá, a to zvláště vůči potenciálnímu útoku armádou USA. Navíc si administrativa USA nebyla jista tím, jestli Saddám Husajn vlastní chemické a biologické zbraně, a podezřívala ho, že se snaží získat zbraně jaderné. Spolu s nepřátelstvím iráckého režimu vůči USA vytvářela tato kombinace třaskavou směs stimulů ke svržení Saddáma Husajna dříve, než získá jaderné zbraně, bude silnější a možnosti jednání USA vůči takové jaderné velmoci se stanou omezenými. „*Blízkost a hrozba rozšiřování zbraní hromadného ničení, obrovské nebezpečí, které v sobě nesou, odmítnutí životaschopného inspekčního systému a demonstrování nepřátelství Saddáma Husajna jsou kombinace, které vyústí v naléhavý požadavek na preemptivní akci.*“⁹⁹

Takže můžeme celkem s jistotou říci, že premisa oportunistického expansionismu jako stimulu k válce byla naplněna. Obrana Iráku byla slabá vůči síle armády USA. Nejvýznamnější však byla možnost zvýšení síly Iráku v případě dosažení jaderných zbraní.

3.4.3 Subpříčina 4 a 5: Defenzivní expanzionismus a urputný vzdor vůči expanzi

Když státy cítí, že jejich sousedé jsou silní a oni slabí, mají tendenci se stát tzv. obrannými expanzionisty, to znamená, že vidí sílu druhého státu jako svou slabost a potřebují si zajistit vlastní bezpečnost. Tu si zajistí získáním zdrojů na úkor druhého státu. Tato premisa funguje i pro obranný defenzionismus. Státy, které se cítí slabší než jejich sousedé, jsou při agresi velmi

⁹⁶ President Pleased with U.N. Vote, November 8, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/11/20021108-1.html>

⁹⁷ <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/08/20020826.html>

⁹⁸ President Says Saddam Hussein Must Leave Iraq Within 48 Hours, March 17, 2003

⁹⁹ Vice President Speaks at VFW 103rd National Convention, August 26, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/08/20020826.html>

rezistentní, jelikož jakákoli ztráta je pro ně cestou k ještě větší slabosti. Síla konfliktu - agrese či rezistence - vzrůstá v oblastech s kumulativními zdroji.¹⁰⁰

Logicky lze konstatovat, že premisa o obranném expanzionismu pro konflikt USA – Irák neplatí. Stojí totiž v protikladu k premise o oportunistickém expansionismu. Stát nemůže být oportunistickým expansionistou a zároveň defenzivním expanzionistou či tím, kdo se urputně brání vůči expanzi.

3.4.4 Subpříčina 6: První pohyb přináší větší zisky

Politika útočné dominance využívá výhody prvního pohybu ze čtyř důvodů:

- může ovládnout větší území než při defenzivě
- může přerušit mobilizaci protivníka
- zvyšuje výhodu překvapení a redukuje možnost vlastního překvapení
- stát prvního pohybu využívá jako uklidňujícího prostředku při nejistotě.¹⁰¹

Po 11. 9. 2001 byla postupně změněna strategie obrany USA. Od ledna 2002 se začalo mluvit o nedostatečnosti mezistátní strategie obrany vycházející z reálií studené války. „*Odstrašení – slib hromadné odvety proti státu – neznamená nic proti nezřetelným teroristickým sítím bez státu či národa, které by chtěly bránit. Zadržování není možné, když vyšinutí diktátoři se zbraněmi hromadného ničení mohou tyto zbraně použít nebo je potají poskytnout svým teroristickým spojencům.*“¹⁰² Z proslovů členů administrativy USA začalo vyplývat, že proti terorismu bude boj probíhat na různých místech světa. „*Ti, kdo se strachují o jednoho jednotlivce, nepochopili princip boje. Bojujeme proti teroru, kdekoli existuje.*“¹⁰³ V červenci 2002 byla vydána Národní strategie pro vnitřní bezpečnost, která se zabývala především vnitřními odpověďmi na nové hrozby. V září 2002 však byla vydána Národní bezpečnostní strategie USA, která identifikovala nové hrozby, ale hlavně strategii k jejich potlačení. Na rozdíl od předchozí „vnitřní“ strategie se zabývala především obranou na mezinárodní (vnější) úrovni. Tuto strategii můžeme považovat za novou strategickou doktrínu USA, někdy bývá nazývána Bushova doktrína. Je v ní shrnuta podstata nových hrozeb, které spočívají v terorismu a padlých či darebných státech. Např.: „*Amerika je dnes méně ohrožována dobytými státy než padlými státy.*“¹⁰⁴ Stav, v jakém se USA nacházely – tedy stav války, a to v globálním měřítku: „*Spojené státy dnes vedou válku proti terorismu globálního rozsahu.*“¹⁰⁴ Obsahuje změnu strategie války: „*Boj proti globálnímu terorismu je jiný než jakékoli války v historii.*“¹⁰⁴ a formu obrany proti takové válce - preempci: „*... obranou Spojených států, amerických občanů a našich zájmů doma i v zahraničí identifikací hrozby a jejím zničením před tím, než dosáhne našich hranic.*“¹⁰⁴, nebo: „*Když vezmeme na vědomí, že naše nejlepší obrana je dobrý útok.*“¹⁰⁴

¹⁰⁰ Van Evera 1999. 124 – 125

¹⁰¹ Van Evera 1999. 128-129

¹⁰² President Bush Delivers Graduation Speech at West Point,

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html>¹⁰³ President Discusses War & Economy in Florida, March 8, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/03/20020308-3.html>

¹⁰⁴ The National Security Strategy of The USA, September 2002

Národní bezpečnostní strategie USA z roku 2002 formalizovala preemptivní akci jako nutnou součást obrany USA z několika důvodů. Zaprvé, nepřítel není možné sledovat, jako tomu bylo u státního prvků. Nepřítel (terorista) může použít takových bojových látek či zbraní, jež by mohly přinést opravdu zničující následky. Navíc strategie založená na realistické teorii a odstrašení, která se používala v USA po druhé světové válce, se stala také neúčinnou, jelikož teroristům nejde o zachování sebe sama, tudíž je nelze ani zastrašit. Poslední důležitou součástí strategie je nakládání se státy napomáhajícími teroristům, se kterými bude jednáno stejně jako s teroristy.

Jak již bylo řečeno, nová strategie byla skutečně revoluční, odbourávala dosud přežívající doktrínu odstrašení z dob studené války. Pro její pojetí se jí dostalo širokého ohlasu na mezinárodní scéně – ať pozitivního či negativního. V USA se na konci srpna rozběhla rozsáhlá kampaň za potrestání Saddáma Husajna a iráckého režimu (viz stupňování útočné rétoriky), která byla široce publikována, a tak byly informace o preemptivní akci rozšířeny i mezi veřejnost.

Přesunu od strategie odstrašení k prevenci a preempci nahrála navíc změna postojů mezinárodního společenství k této problematice. USA začaly před válkou v Iráku vyjednávat podporu vojenskému potrestání Husajnova režimu na půdě OSN i s jednotlivými státy. Nepodařilo se jim sice získat mnoho příznivců, ale pravděpodobně se nesetkaly ani s větším odporem. Země sice slovně protestovaly, ale Čína, Rusko a ani další země patřící do jaderného klubu nepohrozily USA, že se proti nim, a tudíž na stranu Iráku, postaví se zbraní v ruce. Světové společenství v podstatě přijalo koncepci preventivní války jako účinné strategie ve válce proti terorismu, a tak se zvětšil manévrovací prostor USA. Lze tedy říci, že přijetím koncepce byl psychologický pokles síly USA částečně kompenzován možností útočit preventivně či preemptivně bez větších obstrukcí mezinárodního společenství, zejména jaderných velmocí.

Jestliže se Van Evera domnívá, že politika útočné dominance využívá výhody pohybu prvního ze čtyř důvodů:

1. může ovládnout větší území než při defenzivě
2. může přerušit mobilizaci protivníka
3. zvyšuje výhodu překvapení a redukuje možnost vlastního překvapení
4. stát prvního pohybu využívá jako uklidňující prostředku při nejistotě,¹⁰⁵

pak zcela jistě body 2, 3 a 4 jsou v politice USA ověřitelné.

Za prvé (bod 2), administrativa USA si nebyla jistá, jestli Saddám Husajn vlastní chemické zbraně, a obávala se, že by mohl vyvíjet i jaderné. Neměla sice žádné skutečně přesvědčivé důkazy, že tomu tak je, ale neměla ani přesvědčivé důkazy, že tomu tak není. „*Blížkost a hrozba rozšiřování zbraní hromadného ničení, obrovské nebezpečí, které v sobě nesou, odmítnutí životaschopného inspekčního systému a demonstrování nepřátelství Saddáma Husajna jsou kombinace, které vyúsťují v naléhavý požadavek na preemptivní akci.*“¹⁰⁶ Dokonce se domnívám, že ani mezinárodní společenství nebylo ochotno dát za Saddáma Husajna „ruku do ohně“, jelikož se nepostavilo na jeho obranu, ale pouze nenásledovalo v březnu 2003

¹⁰⁵ Van Evera 1999. 128-129

¹⁰⁶ Vice President Speaks at VFW 103rd National Convention, August 26, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/08/20020826.html>

„koalici ochotných“. Preventivní akcí tedy mohly USA přerušit případnou tajnou mobilizaci, či spíše přerušit výrobu jaderné zbraně iráckým režimem a zničit případné chemické a biologické zbraně, které by mohl Saddám Husajn poskytnout teroristům.

Za druhé (bod 3), přítomnost amerických vojsk v Iráku by s největší pravděpodobností eliminovala možnost teroristů usídlit se zde. USA by získaly informace, které jim scházely. Armáda by zničila případné hrozby a výrazně tak snížila možnost vlastního překvapení. Dále, dosazením režimu přátelského vůči USA, tedy ochotného poskytovat o sobě informace, by se možnost nenadálého překvapení ze strany Iráku eliminovala i do budoucna.

Bod 4, využití prvního pohybu jako uklidňující prostředku, je zcela nezpochybnitelný, ať se díváme na americkou válku proti Iráku z úhlu pohledu obhájců či kritiků. Pro USA byl vývoj iráckého chování nepředvídatelný. Saddám Husajn mohl pokračovat pouze v rétorickém nepřátelství s drobnými akty nepřátelství, ale mohl také poskytnout podporu i teroristům. Přerušení inspekcí, informační vakuum trvající několik let a pochybení zpravodajských služeb USA před první válkou v Zálivu jistoty Američanům nepřidávalo. Celá situace okolo Saddáma Husajna a jeho aktivit byla špatně čitelná. Navíc po 11. září 2001 byly USA uvrženy do nejistoty ohledně své bezpečnosti a možností dalšího napadení. Vznikly nejhorší možné scénáře vyplývající z faktů, historických zkušeností a představitosti jejich analytiků. Nicméně nikdo po 11. 9. nemohl zaručit, že se nestanou. Administrativa USA, ale i celý národ, se najednou ocitli v nejistotě o budoucnosti své bezpečnosti. Režim Saddáma Husajna a jemu podobné režimy, tuto nejistotu ještě prohlubovaly.

Jestli lze z politiky USA po 11. 9. 2001 něco bez kontroverzí vyvodit, pak je to zařazení konceptů preempce a prevence do kontextu obranné politiky z důvodů nejistoty a přesvědčení, že skutečně dobrá obrana proti terorismu musí nebezpečí zastavit před tím, než dosáhne hranic USA. *„Čím větší je však hrozba, tím větší je riziko pasivity a tím větší je i potřeba rozhodnutí o předběžné akci.... Abychom proti nepříteli obstáli, musíme v případě nutnosti jednat jako první.“*¹⁰⁶

3.4.5 Subpříčina 7: Taktika *faits accomplis* je běžnější a nebezpečnější

Faits accomplis bychom mohli volně přeložit jako „*nejdřív střelej, potom se ptej*“. Stát zastávající politiku útočné dominance má při příležitosti možnost zaútočit bez varování a poté jednat, což mu z pozice síly může přinést strhující politické vítězství. Bohužel tato situace nedává útočníkovi možnost při neúspěšném vyjednávání stáhnout své síly bez „ztráty tváře“ a válka je v případě odmítnutí požadavků druhé strany nevyhnutelná. Problém nastává i s tím, že *faits accomplis* musí být připraven v absolutní tajnosti, většinou v úzkém okruhu politiků a stratégů, a nemůže se naplno projevit hlas odborníků, kteří by mohli odhalit případné slabiny skutku. *Faits accomplis* také vyvolává prudkou negativní reakci protivníka, často ústí do neúprosných postojů a v případě války v podmínku bezpodmínečného vítězství či porážky.¹⁰⁷

V roce 1991 Rada bezpečnosti OSN vydala rezoluci 687, která, mimo další podmínky příměří, dala zvláštní komisi OSN (UNSCOM) a Mezinárodní agentuře pro atomovou energii (IAEA) za úkol najít, odstranit nebo zničit zbraně hromadného ničení nebo komponenty pro jejich

¹⁰⁷ Van Evera 1999. 131 - 132

výrobu a ustanovit monitorovací systém, aby nemohl být irácký jaderný program obnoven.¹⁰⁸ Inspekční mise IAEA v Iráku trvala šest let a účastnil se jí dvacetičlenný tým. Inspektoři dostali bezprecedentní pravomoci – přístup kamkoliv, ke komukoli, v jakoukoli dobu, což vyplývá ze smlouvy o NPT. Inspektoři a další členové monitorovacího týmu rozebrali rozsáhlé nukleární, vojensky orientované zařízení, zničili komponenty, které by mohly sloužit pro jaderné účely, tedy neutralizovali irácký jaderný program. Generální ředitel MAAE Mohamed EL Baradej prohlásil: „I když si nemůžeme být stoprocentně jisti, jsme přesvědčeni, že jsme neopomenuli žádnou důležitou komponentu iráckého nukleárního programu.“¹⁰⁹ V roce 1998 v souvislosti s bombardováním iráckých cílů USA byli inspektoři obou organizací vyhoštěni. Monitoring skrze satelity sice pokračoval, ale ten nemohl nahradit fyzické inspekce.

Po čtyřech letech – v listopadu 2002 - se inspektoři vrátili do Iráku, aby zjistili, jestli nebyl atomový program obnoven. Podle nové rezoluce 1441 RB OSN dostali ještě širší pravomoci než při své první misi. Mise byla prováděna dvěma organizacemi - IAEA a UNMOVIC. Tři a půl měsíce trvající mise se stovkami inspektorů nepřinesly potvrzení o obnovení jaderného programu. 17. března 2003 Mohamed El Baradej potvrdil tuto zprávu s dodatkem, že nemůže zajistit stoprocentní záruku toho, že neexistuje žádná komponenta pro jaderný program, ale během posledních tří měsíců usilovné práce nenašli inspektoři žádné stopy o oživení iráckého jaderného programu, a dále požadoval pokračování inspekci.¹¹⁰ Inspekce IAEA i UNMOVIC byly přerušeny spojeneckou americko-britskou invazí v březnu 2003. Po invazi nebyly nalezeny žádné jaderné zbraně ani komponenty pro jejich vývoj, ale pouze velmi malé množství chemických zbraní.

Americká administrativa však v roce 2002 a 2003 deklarovala, že je přesvědčena, že Irák má nebo může vyvinout chemické a biologické zbraně, vyvíjí jaderné zbraně a Saddám Husajn podporuje terorismus¹¹¹, i když k tomu neměla žádné skutečně přesvědčivé informace.¹¹² Bylo vydáno ultimátum, a i když Saddám Husajn ultimátu vyhověl, USA byly neustále přesvědčeny, že je nutné jednat. USA v podstatě vytvořily scénář o tom, že Irák ukrývá chemické a biologické zbraně a snaží se o výrobu jaderných. Obě inspekční agentury však potvrdily opak, ale jelikož nikdy nelze říci, že některý stát něco neskrývá, agentury vydaly prohlášení, které sice vyvracelo podezření USA, nikoli ale stoprocentně. USA tedy měly pocit, že musí reagovat. V jejich očích nebylo ultimátum splněno, a bylo nutné jednat, aby bylo zabráněno ztrátě kredibility USA a potažmo ohrožení vůdcovského postavení USA jako garanta světového pořádku – tedy pokud se díváme na situaci očima faits accompli. Domnívám se, že celou situaci ještě umocňuje postavení USA jako světového hegemonu. Hegemon je v postavení, kdy se celý svět dívá, co se stane. Ať se nám to líbí nebo ne, opinion leaders z jakéhokoli oboru sledují detailně pohyby USA, jehož každý krok se promítá do běhu světové ekonomiky a dopadá v určitém okamžiku na každého z nás, nebo alespoň na našeho souseda. USA si nemohly v postavení po útoku z 11. září dovolit ukázat slabost. A zde je právě ona zmíněná klička, kterou specifikuje taktika faits accompli. Přesvědčení nebo rozhodnutí, že Irák je vinen a musí být potrestán, bylo tak

¹⁰⁸ Rezoluce RB 687

¹⁰⁹ EL Baradej, Mohamed, Inspections are the key, Washington Post, 21. 10. 2002

¹¹⁰ Statement of the Director General IAEA to The Board of Governors from 17. 3. 2007

¹¹¹ President's Remarks at the United Nations General Assembly, September 12, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/09/20020912-1.html>

¹¹² Např.: Clarke, R. A 2005

silné, že ho nedokázaly vyvrátit ani sofistikované zprávy dvou světových agentur, z nichž jedna - UNMOVIC - byla ustavena speciálně kvůli Iráku a měla ještě větší pravomoci než IAEA. Administrativa USA vytvořila takovou situaci, ze které nebylo cesty zpět bez ztráty kredibility.

Jedna část premisy taktiky *faits accompli* by tedy mohla být výše uvedeným rozbořem potvrzena. USA se rozhodly odzbrojit Irák a změnit režim, a ani frenetické diplomatické vyjednávání nevedlo ke změně tohoto názoru. Nelze však potvrdit předpoklad, že se vše odehrávalo potichu a potají. Naopak, světová diplomacie na úrovních států i mezinárodních organizací pracovala velmi intenzivně, ale k malému úspěchu – očekávanou intervenci neodvrátila. Pro potvrzení taktiky *faits accompli*, domnívám se, není nutná podmínka utajování, ale podmínka rozhodnutí předem. Podle mého názoru byla tedy taktika *faits accompli* naplněna.

3.4.6 Subpříčina 8: Okna příležitosti

Příčina války v důsledku otevírání oken příležitosti je zpracována jako samostatná příčina dále ve studii (stejně jako výhoda prvního pohybu), nicméně alespoň shrnu, k čemu jsem v analýze došla. Podle klasických teorií, zohledňujících svět studené války, se okna příležitosti otevírají, když dochází k postupné, nebo prudké změně poměru sil mezi státy, a ty se snaží takovéto změně zabránit válečným konfliktem. Okno se otevírá pro stát, jehož moc klesá. Stát, jehož moc stoupá, se naopak snaží válce zabránit a mít klid a čas na zvyšování moci a síly, kterou v budoucnosti použije pro změnu svého postavení v mezinárodních vztazích.

Percepce silného Iráku vlastního jadernou zbraň musela být pro USA dost nepříjemnou vizí. To, že darebné státy jako Severní Korea a Írán o jadernou zbraň usilují, bylo známo. O Iráku se to předpokládalo. Takže dosažením na jadernou zbraň by se irácká síla mnohonásobně zvýšila. Také události 11. 9. umocnily postupně upadající hegemonní postavení USA, ale o nějakém výrazném aktuálním (tehdejším) posunu moci a síly Irák versus USA není možné hovořit. Hrozbou pro USA se stalo budoucí možné dosažení Iráku na jadernou zbraň. To však pro otevření oken pravděpodobně nestačilo, protože podobná situace existovala již před 11. 9.

Nově vnesenou premisou do hypotézy je vlastní úvaha o tom, že okno příležitosti ve změněném světě po 11. 9. otevřela sama nová, potvrzená povaha nebezpečí, nastolení preventivní akce jako jednoho z nutných obranných opatření, ale hlavně přijetí takovéto koncepce mezinárodním společenstvím, které neochránilo suverenitu Iráku, ale za hlasitou rétorikou v podstatě potichu novou strategickou doktrínu války proti terorismu a darebným státům přijalo.

Podle závěrů byla tedy subpříčina oken příležitosti naplněna a okna se otevřela ve smyslu prevence zvýšení budoucí síly Iráku v budoucnu a příležitosti aplikace a následného přijetí nové vojenské doktríny.

3.4.7 Subpříčina 9: Politika utajování

Jak již bylo řečeno, politika utajování nepředcházela útoku USA na Irák v roce 2003. Silná kampaň za řešení irácké problematiky na domácí i světové úrovni začala na konci srpna 2002 (viz stupňování útočné rétoriky). V únoru 2003 prezident Bush referoval v Radě bezpečnosti

o iráckém nesplnění rezoluce 1441 a o iráckém podvádění mezinárodního společenství prostřednictvím obelhávání a utajování informací před inspektory UNMOVIC a IAEA. Následovala mnohá prohlášení o unilaterální akci USA s přáteli, a to i navzdory nezplnomocnění Radou bezpečnosti. V Perském zálivu se po celou dobu krize koncentrovala vojska USA a několik dnů před zahájením války byli vyzváni cizinci, aby opustili Irák. Záměr americké vlády vyměnit současný irácký režim byl komunikován od ledna 2002 a nebylo tajemstvím, že tato preference se objevovala již za Clintonovy administrativy. Jedinou neznámou bylo, jestli USA naplní své hrozby či ne, což spíše souvisí s taktikou faits accompli, ale o utajování nelze v žádném případě ani hovořit. Naopak, záměry USA byly jasně a dostatečně často formulovány, a to od ledna 2002.

3.4.8 Subpříčina 10: Zintenzivnění závodů ve zbrojení

Pro analýzu závodů ve zbrojení bychom potřebovali údaje u obou zkoumaných zemí. Jelikož údaje o síle irácké armády a zbrojních snahách nebyly před březnem 2003 jasně identifikovatelné, nemůžeme tedy udělat závěr ani ohledně závodů ve zbrojení. Na druhou stranu můžeme analyzovat, ať již z čísel či proslovů členů administrativy, změny v nákladech na zbrojení USA.

Spojené státy odhalily 11. 9. 2001 neadekvátnost obrany vůči novým hrozbám. Armáda a obrana USA byly do té doby postaveny na základě požadavků bipolárního konfliktu a na fungování v systému států, kterým jde více či méně (podle toho, jakou teoretickou optikou se na věc díváme) o přežití. Změna hrozeb byla sice předvídána minimálně od poloviny 90. let, kdy se hovořilo o difuzi nebezpečí a specifikovaly se nové hrozby, ale ve skutečnosti státy nic, kromě teoretické možnosti, nenutilo koncepci obrany měnit. Po zářijových událostech 2001 se prognostiky staly realitou, alespoň částečně, a stimul pro změnu koncepce obrany nastal.

Již 13. 12. 2001 prezident USA oznámil výpověď smlouvy ABM¹¹³ z roku 1972, která zakazovala používání protiraketových štítů, aby byly síly obou supervelmocí USA a SSSR vyrovnány a byla zachována rovnováha sil, ale hlavně rovnováha strachu. Prezident Bush se rozhodl štít vybudovat, aby zabránil neočekávanému raketovému útoku na území USA ze strany teroristů nebo darebných států. „Došel jsem k závěru, že smlouva ABM brání schopnosti naší vlády vytvořit nové cesty k obraně našich občanů proti budoucím raketovým útokům teroristů nebo darebných států.“¹⁰¹ 29. 1. 2002 prezident vyhlásil opatření k bezprecedentnímu posílení bezpečnosti na území USA: „Můj rozpočet téměř zdvojnásobil financování udržitelné strategie domácí obrany, zaměřené na čtyři oblasti: bioterorismus, reakce na případy nouze, letecká a hraniční bezpečnost a zlepšení zpravodajských služeb.“¹⁰¹ 4. 2. následovala opatření k zajištění vnější bezpečnosti: „Dále, Americká armáda, která bojovala rozhodně v Afghánistánu, musí být posílena ještě více, aby mohla ještě efektivněji nacházet, sledovat a ničit naše nepřátele.“¹¹⁴ Rozpočet na zbrojení byl bezprecedentně od dob Ronalda Reagana navýšen: „Významně jsme zvýšili rozpočet pro národní obranu. Po tom všem je to naše prioritní číslo jedna. Je to největší navýšení od vlády prezidenta Ronalda Reagana, jehož 91. narozeniny slavíme dnes.“¹⁰² Prezident se vyjádřil i k závodům ve zbrojení v tom smyslu, že hodlá sílu

¹¹³ President Discusses National Missile Defense, December 13, 2001, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/12/20011213-4.html>

¹¹⁴ January 29, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/ : January releases/2002/01/20020129-11.html>.

americké armády udržet na takové úrovni, která zbaví smyslu jakékoli závody ve zbrojení: „Amerika má, a hodlá udržet, svou nezpochybnitelnou vojenskou sílu – (potlesk) – tedy, učinit destabilizující závody ve zbrojení minulých dob bezúčelnými.“¹¹⁵ Jak sám prezident USA uvedl, navrhl nejrozsáhlejší reorganizaci obrany od roku 1940: „To, co navrhuji, je nejrozsáhlejší reorganizace federální vlády od čtyřicátých let.“¹⁰² A objasnil i důvody navýšení: „A pane prezidente, nejsignifikantnější navýšení, největší od doby co byl Ronald Reagan prezidentem, ukazuje světu, ukazuje našim přátelům, a stejně důležité, ukazuje nepříteli, že Spojené státy jsou rozhodným a odhodlaným národem.“¹¹⁵ Podle tohoto i dalších prohlášení, můžeme usuzovat, že důvodem navýšení rozpočtu nebyla pouze reorganizace obrany, ale i psychologický efekt na potenciálního nepřítele.

Reorganizace obrany USA obsahovala mnohá vnitrostátní opatření: vznik „ministerstva“ pro vnitřní bezpečnost, projekt biologického „deštníku“ proti biologicko-chemickým útokům, zásobení vakcínami proti planým neštovicím, náklady spojené s kontrolou zásilek před vstupem na území USA a mnohé další aktivity. Je jasné, že rozpočet na obranu byl navýšen. Prezident však rovněž jasně specifikoval, což je ověřitelné i z dostupných dokumentů, že se musí zvýšit i rozpočet na vnější obranu. Zatímco nástroje pro vnitřní obranu byly většinou defenzivního charakteru a nemohly být hrozbou pro potenciálního útočníka, posílení rozpočtu pro vnější obranu, tedy i pro preventivní a preemptivní akce, bylo spíše útočného charakteru, kromě projektu protiraketového „deštníku“. „Vyhrát válku proti terorismu: naplnit potřeby americké armády a ochránit náš národ. Rozpočet poskytuje 380 miliard na naši národní armádu, to je patnáctimiliardové, respektive 4,2% navýšení.“¹⁰² nebo: „Zabezpečit vnitřní bezpečnost: Prezidentův rozpočet poskytuje 41 miliard USD na celkové náklady pro vnitřní bezpečnost. Když dáme stranou náklady Ministerstva obrany, rozpočet zahrnuje 35 miliard USD na vnitřní bezpečnost, což je navýšení o 2,5 miliardy či 7,6 %, což je více než dvojnásobek zdrojů posledních dvou let.“¹¹⁶

Z informací podaných prezidentem můžeme vyvodit, že rozpočet na obranu v roce 2003 prudce stoupl, a to nejenom ve financích určených pro obranné prostředky, ale i pro útočné. Jak již bylo řečeno, nelze analyzovat závody ve zbrojení, když bereme v potaz pouze jednu stranu konfliktu či války, ale můžeme alespoň jak z čísel, tak z obsahu proslovů prezidenta USA odvodit, že jak obranné tak útočné kapacity USA byly posíleny, a že záměrem USA bylo udržet takovou úroveň svých ozbrojených sil, která by závody ve zbrojení ani nepřipustila. K závodům ve zbrojení tedy nedošlo, ale došlo k prudkému zvýšení zbrojení na straně USA, což podle mého názoru nejen vychyluje rovnováhu sil, ale také indikuje větší rozhodnutí země válčit. V případě USA se domnívám bylo rozhodnuto, že USA zvýší jak svou obrannou, tak svou útočnou schopnost.

¹¹⁵ President to Sign Bioterrorism Bill, May 23, 2002 ,
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/05/20020523-7.html>

¹¹⁶ Fact Sheet: President Bush's 2004 Budget, February 3, 2003,
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/02/20030203-6.html>

3.4.9 Dominovala útočná politika v USA před válkou v Iráku v roce 2003?

Když se podíváme na analýzu doprovodných jevů a subpříčin, které by nám měly napovědět, jestli dominovala útočná politika v politice USA před válkou v Iráku v roce 2003, nepotvrdí se nám všechny.

Celkem bez kontroverzí mohu konstatovat, že byla stupňována útočná rétorika a naplněna podmínka oportunistické expanze. Výhoda prvního pohybu (preempce a prevence) byla nejenom vnímána jako ziskovější, ale stala se součástí strategické obranné linie, jež se začala považovat za jedinou účinnou strategii v boji proti teroristům (když nepočítáme opatření vnitřní obrany). Rovněž se naplňovala politika *faits accomplis* a otevřela se okna příležitosti.

Na otázku závodů ve zbrojení nemůžeme odpovědět kladně, ale víme, že došlo k vysokému nárůstu vojenského rozpočtu USA, a to nejenom pro obranné systémy, ale i pro útočné. Na druhou stranu jakékoli větší zbrojení na irácké straně by bylo s největší pravděpodobností odhaleno inspekce, takže můžeme konstatovat, že k závodům ve zbrojení nedošlo.

Dále je možné vyvrátit premisu, že došlo k naplnění podmínky defenzivní expanze a urputného vzdoru, ovšem z logických důvodů. Zcela jistě také nedošlo k politice utajování.

Van Evera netvrdí, že musí být splněny všechny podmínky pro potvrzení útočné dominance. Pokud bychom tedy zapojili prostou matematickou funkci „více/méně“ tak bude převažovat počet splněných premis nad nesplněnými. Podle jednoduché matematiky bych tedy mohla potvrdit, že útočná politika v USA před útokem na Irák v roce 2003 dominovala.

Nemusíme se však spoléhat pouze na doprovodné jevy a subpříčiny, ale je možno zapojit i srovnávací přístup a porovnat strategické koncepty doby před 11. 9. 2001 a po něm. Porovnáním národních bezpečnostních strategií z dob vlády Billa Clintona a G. W. Bushe můžeme dojít ke stejnému závěru, jak se pokusím ukázat. (Viz. příloha 2.)

Clintonova strategie vznikala v dobách entusiasmu ohledně dalšího světového vývoje, i když již značně zkaleného událostmi v bývalé Jugoslávii, kde proti sobě povstaly „demokratické“ národy se zbraní v ruce a dopouštěly se genocidy přímo na území „svobodné“ Evropy. Ale přesto byla percepce nebezpečí pro USA a svět menší (viz. citace v sekci percepce nebezpečí). Bylo podepsáno mnoho smluv o omezení zbrojení, likvidaci zbraní a kontrole zbrojení, což bylo výsledkem všeobecného uvolnění, zvýšeného pocitu bezpečí a snahy o jeho zafixování. USA se sice s teroristickými útoky v letech před 11. září 2001 potýkaly (atentáty na velvyslanectví v Keni a Tanzánii, únos letadla Pan-Am, atentát na bývalého prezidenta Bushe seniora), ale nebyly to nejpalčivější problémy obrany USA a jejích občanů, čemuž odpovídá i zařazení agendy terorismu mezi organizovaný zločin a obchod s drogami. Významná z hlediska dalšího vývoje je definice nebezpečí, které difundovalo z jednoho jasně identifikovatelného nepřítele do mnoha směrů a podob. Z Clintonovy strategie však jasně vyplývá, že byly identifikovány potenciální zdroje nebezpečí, ale ještě nedostaly své priority. Strategie je vyvážená, jasně a klidně strukturovaná a postihuje širokou škálu problémů, ale zároveň i nástrojů k jejich řešení. Jejím hlavním posláním je zajistit bezpečnost cestou rozšiřování demokracie, spolupráce, a to, až na výjimečné případy, na multilaterální bázi. Strategie sice předpokládá

preventivní akce v zahraničí, ale jedná se spíše o akce velmi omezeného charakteru, například zničení teroristických základů v omezeném měřítku, záchrana amerických občanů apod.

Naproti tomu strategie G. W. Bushe vznikala v době po teroristických útocích 11. 9. 2001 a krátce po invazi do Afghánistánu, kdy ještě existovala víra v jeho možný demokratický přerod. Strategie je prostoupena strachem z nebezpečí terorismu a odhodláním tomuto fenoménu čelit. Již citace, které celý dokument provázejí, dávají strategii silné citové zabarvení. Např.: „*Chtějí (nepřítelé USA: pozn. autor) získat možnost, aby nás mohli vydírat a uškodit nám a našim přátelům. Ale my se jim postavíme celou svou silou.*“ nebo „*...dnes vedeme válku, aby svět byl bezpečný bez teroru...*“¹¹⁷

Označení boje proti terorismu jako „válka“ nám dost jasně definuje, jaký postoj v této době v USA převládal. Z interpretace textu vyvozují, že Spojené státy se cítily velmi ohrožené, což po útoku na vlastní území není rozhodně překvapující. Administrativa se rozhodla posílit vnitřní bezpečnost a zároveň vést válku na jiném území, aby nepřítel nemohl ohrozit území USA. „*USA budou požadovat základny a stanice v západní Evropě a severovýchodní Asii, stejně jako dočasné přístupové smlouvy pro vzdálené rozmístění vojenských jednotek.*“¹¹⁷ nebo: „*Čím větší je však hrozba, tím větší je riziko pasivity a tím větší je i potřeba rozhodnutí o předběžné akci... Abychom proti nepříteli obstáli, musíme v případě nutnosti jednat jako první.*“¹¹⁷ Dále: „*Zatímco si uvědomujeme, že nejlepší obranou je útok, posilujeme i obranu vlasti proti teroristickému útoku.*“¹¹⁷

Terorismus, obrana a boj proti němu, jsou ústředními tématy celé strategie. 11. zářím 2001 vykrystalizovala struktura různých druhů nebezpečí, které sice specifikovala již Clintonova strategie, ale ještě nebylo jasné, co se stane centrální složkou budoucího ohrožení USA. To znamená, že i jednotlivé nástroje k naplnění cílů strategie se točí právě kolem tohoto palčivého tématu.

Porovnáním dvou strategií vznikajících v rozdílných obdobích, která bychom mohli považovat za „mírové“ a „válečné“, vychází, že atributy spojené s narušením rovnováhy obrana - útok byly, v porovnání s rokem 1996, v roce 2002 velmi silné. Z analýzy Národní bezpečnostní strategie 2002 je možné bez pochybností vyvodit, že došlo k narušení rovnováhy obrana - útok a přesunu k ofenzivní dominanci. To znamená, že ve finální analýze všech příčin války v Iráku v roce 2003 bude narušení rovnováhy obrana - útok vystupovat jako jeden z důvodů k této válce.

¹¹⁷The National Security Strategy of the United States of America 9/2002

4 Příčina třetí: Výhoda prvního pohybu

Třetí příčinou konfliktů podle Van Every je, když „výhoda zaútočit nebo mobilizovat jako první připadá jedné straně.“¹¹⁸

Podmínky vedoucí k výhodě prvního pohybu jsou:

- strach z neočekávaného útoku
- skrývání křivd, utajování schopností, plánů a vlastní percepce problému
- ochromená diplomacie, jejíž paralýza vyplývá z předchozí příčiny utajování strategických záměrů
- dominance útočné politiky

Výstupy výhod prvního pohybu se zhmotňují jako:

- oportunistický útok
- preventivní válka
- preemptivní válka (obecná, náhodná a plynoucí ze vzájemného strachu z neočekávaného útoku)

Výhoda prvního pohybu spočívá buď v mobilizaci nebo v útoku, které se odehrají na jedné straně dříve a mohou vyústit v běžnou, preemptivní či preventivní válku. Mobilizace je předzvěstí války a zaútočit první bývá většinou výhodou. Jestliže se jedné straně naskytne výhoda mobilizovat jako první, neznamená to vždy, že právě ona zaútočí. Naopak, může se stát, že strach před nečekaným útokem vede stranu, která je relativně v nevýhodě, k prvnímu úderu, aby předešla překvapení, a získala tak výhodu prvního pohybu. Může se stát, že strana, která čelí mobilizaci ze strany nepřítele, nemá dost sil držet krok, a i tehdy teoreticky může zaútočit raději první než čekat na nevýhodný výsledek konfrontace mobilizace či na určité finanční vyčerpání pramenící z dlouhodobé mobilizace.

Základní formou války vycházející z výhody prvního pohybu je oportunistický útok, jenž pramení z představy a z reality výhody prvního útoku. Na tuto realitu se pak váží další projevy prvního pohybu. Obě strany konfliktu se snaží využít výhody prvního pohybu, a tudíž zaútočit jako první, buď z pozice agresora, nebo z pozice oběti, která útočí z preemptivních či preventivních důvodů. Van Every rozlišuje tři druhy preemptivního útoku:

Obecný: Vychází z percepce výhody zaútočit dříve než protivník.

Náhodný: Obě strany jsou ve vysokém stupni napětí v očekávání útoku a stane se náhodný incident, který je mylně interpretován politickými a vojenskými kruhy jako útok a vypuká válka. Důležité je, že chyba může být výsledkem technického nebo lidského selhání.

Může nastat technická chyba, která spustí mašinerii války, nebo nižší šarže může provést protiútok vyvolaný nechtěnou náhodou.

¹¹⁸ Van Every 1999. 35

Vzájemný strach z neočekávaného útoku: Vzájemný strach z toho, že protivník zaútočí jako první, vede k bludné spirále strachu, která se roztáčí čím dál rychleji.

Výhodu prvního pohybu doprovází utajování záměrů, velikosti sil, vojenských plánů a vůbec veškerých strategických informací. Stát, který se chystá využít výhody prvního útoku, musí všechny své záměry utajit, ale s tím souvisí i utajování požadavků, které by mohly být v opačném případě řešeny diplomatickou a možná i mírovou cestou. Z důvodu utajování pak má diplomacie omezený, pokud vůbec nějaký, prostor k řešení potenciálního konfliktu. Tato praxe vede k nepřehledné situaci, kdy protivné strany mají nedostatečné či mylné informace, které se nesprávně vyhodnocují a přichází se s neadekvátními řešeními. Tlak na čas ještě více ztěžuje úzký manévrovací prostor diplomacii.

Situace prvního pohybu má ještě další příčinu – dominanci ofenzivních postojů či spíše politiky. Zaútočit jako první znamená začít vyznávat útočnou politiku a k ní přizpůsobit i mobilizaci a strategické plány, což může vyústit v nastolení dominance útočné politiky. Naopak státy, které čelí potenciálnímu útoku, se často bojí pohnout – tedy mobilizovat pro vlastní obranu nebo použít zastrašování, aby nevyvolaly preemptivní útok, a tím se dostávají do pozice snadnější oběti, místo aby použily běžné metody, které by pomohly válce zabránit.

4.1 Prevence, preempce a nový terorismus

Van Evera specifikuje výhodu prvního pohybu, která zapadá do světa studené války. Koncept prevence a preempce je vládčům a vojevůdcům známý pravděpodobně od vzniku státních útvarů, lidstvu možná odnepaměti. „Válku v předstihu“ zmiňují například Thukididés nebo Machiavelli: „*Proto (Římané: pozn. autor) se pustili do války v Řecku proti Filipovi a Antiochovi, aby ji později nemuseli vést na svém území.*“¹¹⁹ Causa Caroline z roku 1837, kdy Velká Británie zlikvidovala parník USA využívaný kanadskými rebely, je podle mnohých zákládající doktrínou preempce.¹²⁰ Ve dvacátém století byla použita například Izraelem v Šestidenní válce. Protože není preempce ani prevence explicitně zmíněna v Chartě OSN, mezi odborníky na mezinárodní právo, analytiku mezinárodních vztahů a v neposlední řadě mezi politiky panuje neshoda ohledně legálního práva na její použití.

Spojené státy začaly koncept „předčasné akce“ v kontextu terorismu prosazovat od 80. let 20. století, kdy se začínají objevovat teroristické útoky zaměřené proti občanům, majetku a symbolům USA. Začala se v podstatě rodit „Bushova doktrína“ – možnost předčasných útoků proti teroristům, ale i proti státům, které teroristy podporují. George Schultz, ministr zahraničí za vlády Ronalda Reagana, vyjádřil rozhodnost pro potrestání teroristů nebo států terorismus podporujících: „*Je absurdní argumentovat tím, že mezinárodní právo nám zakazuje chytání teroristů v mezinárodních vodách, ve vzdušném prostoru nebo na půdě jiných států i s cílem záchrany rukojmích. Nebo že nám zakazuje použít sílu proti státům, které sponzorují a trénují, teroristy a gerily a navíc jim poskytují útočiště... Stát napadený teroristy je oprávněn použít sílu, aby zabránil preventivní nebo preemptivní akci budoucím útokům... když neexistují jiné prostředky.*“¹²¹ V podobném přístupu pokračoval i Bill Clinton ve strategii z roku 1996 i 2002.

¹¹⁹ Machiavelli 2001. 22

¹²⁰ např.: Sapiro 2003. 600

¹²¹ Schultz 1986 *Low Intensity Warfare: The Challenge of Ambiguity* (převzato z: Reisman, Armstrong 2006)

Takže v Bushově doktríně, respektive v Národní bezpečnostní strategii USA z roku 2002, není předčasná akce nová, ale má jinou, daleko vyšší prioritu. Není divu, doktrína, pokud má být účinná, musí být přizpůsobena realitě, a ta se s 11. 9. 2001 změnila. Poklesla vzájemná nebezpečnost dvou supervelmocí. Koncentrovaná moc bloků se rozdělila mezi jednotlivé státy. Decentralizovaly se jednotlivé zájmy v rámci státu. Dominantní svět realismu ve vztazích mezi státy se přetvořil na škálu vztahů nacházejících se na ose mezi realismem a komplexní interdependencí.

Na Středním východě došlo zároveň s koncem bipolárního konfliktu k dalším zásadním zlomům. Sovětský svaz se stáhl v roce 1989 z Afghánistánu. Tím velká skupina mudžahedínů operujících z pákistánského pohraničí, vyzbrojená a vycvičená americkými silami a sjednocená silně agresivním výkladem islámské ideologie, ztratila svého největšího nepřítele, ale hlavně důvod své další existence. Naneštěstí se hned v roce 1990 Saddám Husajn rozhodl obsadit Kuvajt a přišli Američané, kteří zůstali v Saudské Arábii, na svaté půdě muslimů. Tím našla al-Káida nového ideologického nepřítele a byl vyřešen její problém vytvořený odchodem Rusů z oblasti.

Nezměnily se pouze mezinárodní vztahy a situace na Středním východě. Změnu prodělal i sám fenomén terorismu. Rozmach globalizace v 90. letech otevřel cestu tokům šířícím ekonomické atributy a vzorce dominantní západní kultury. Ty se začaly srážet s jinými kulturními vzorci a případně vyvolávat jejich protitlak, zvláště v nesekulárních společnostech. Za další, vnitřní nejednotnost a slabost vlád, premoderní struktury bojující s modernitou, ideologická rozštěpenost a neutěšená ekonomická situace činily a činí tyto státy slabými, a tudíž umožňují růst různých hnutí nabízejících řešení. Nový terorismus tedy vychází z tradičních společností, ale využívá moderní technologie. Tato kombinace se pak stává fatální pro otevřenou strukturu západní společnosti. Jak uvádí Jiří Šedivý ve svém článku „*Nové paradigma terorismu*“, nový terorismus se vyznačuje internacionalitou, náboženskou a etnickou motivací, nedokonalostí hierarchie, nejasně formulovanými cíli, které jsou v reálném čase nedosažitelné, snahou o co největší počet civilních obětí a materiálních škod, vyvolávajících obecnou paniku. Demokratický svět se svou otevřenou síťovou strukturou se stal vůči novému terorismu velmi zranitelným a Spojené státy, které jsou jako jediné schopné prosazovat globální zájmy, se staly magnetem pro teroristy.¹²²

Tím, že alokace nového terorismu není definovatelná, není možné s jeho představiteli vyjednávat, a pochopitelně tím, že přenáší boj na území protivníka, je obrana proti tomuto fenoménu velmi složitá. Díky médiím se jakýkoli teroristický akt stává mezinárodní událostí a percepce spojení terorismu se zbraněmi hromadného ničení se stala noční můrou nejenom politiků, ale i široké veřejnosti Západu. Ohrožené státy se takovému nebezpečí brání vnitřními opatřeními včetně omezení demokracie, mezinárodní spoluprací, ale také jedinou možnou obranou – preemptivními či preventivními akcemi. Preemptivní akce spočívají ve zničení bezprostředně hrozícího nebezpečí, jako byl útok Izraele na spojenecké syrsko-egyptské jednotky, které se chystaly na atak Izraele v roce 1967. Preventivní akce se snaží zabránit už situaci, která by se teprve mohla stát nebezpečnou – například bombardování jaderného

¹²² Šedivý 2003. 4-6

reaktoru v Osiraku izraelskou armádou v roce 1981, které mělo za cíl předejít možnosti výroby jaderné zbraně Irákem.

4.2 Mezinárodní společnost a otázka prvního pohybu

Mezinárodní společnost je v otázce prvního pohybu od vstupu Charty OSN v rozporu. Kapitola VII, článek 51 Charty OSN uvádí, že jediná možnost státu, jak legálně sáhnout k ozbrojené akci bez zmocnění Rady bezpečnosti, nastává pouze v individuální či kolektivní sebeobraně.¹²³ V Chartě však schází definice sebeobraně. Je nesporným faktem, že forma hrozeb a nebezpečí od druhé světové války prošla velkými změnami. Charta byla formulována na základě minulých zkušeností, kdy jedinými skutečně relevantními vojenskými hrozbami států byly opět státy. Terorismus se vyvinul jen do své druhé fáze, tedy ze státního terorismu (státu vůči opozici) do formy anarchistického, nacionalistického či nihilistického násilí.¹²⁴

Preempce a prevence byly sice známy celkem dlouho, ale Charta se tímto fenoménem nezabývala. Díky tomuto nedostatku se dnes mezinárodní společnost neshodne na některých atributech sebeobraně. Shoda panuje ohledně definice sebeobraně jako aktu, kdy stát byl napaden jiným státem.

Určité pochyby panují ohledně preempce. *„Právo uchýlit se k vojenským prostředkům při sebeobraně nastává pouze tehdy, když se stát odvolává na fakt, že byl vojensky napaden, ... omezení, které nelze rozšířit na kauzu „Caroline“ - doktrínu o sebeobraně v předstihu.“*¹²⁵ Na druhou stranu, Reisman a Armstrong ve svém článku *“The Past and Future of the Claim of Preemptive Self-Defense“* poukazují na fakt, že sice Charta jasně specifikuje, že sebeobrana znamená reakci na útok, ale že samotná OSN se dnes přiklání k respektování preempce jako legální možnosti sebeobraně. *„Nicméně, ohrožený stát, dle dlouho ustaveného mezinárodního práva, může učinit vojenskou akci, pokud hrozí bezprostřední útok. To nemůže být zpochybněno a taková akce je přiměřená.“*¹²⁶

Žádná shoda nepanuje v otázce, zda, jestli prevence, tedy „sebeobrana“ vůči ohrožení a možnému (nebo nemožnému) budoucímu nebezpečí, je ještě sebeobranou nebo aktem agrese. Preemptivní akce je založena na reálných faktech – například nepřátelských vojskách shromažďujících se na hranicích ohroženého státu. Prevence však takovouto fyzickou realii nedisponuje. Je založena na psychologických atributech, jako je vnímání či potenciální spojování skutků a potenciální vytváření hrozeb. Jedná se přesně o ty faktory, které způsobují dále zkoumané mylné vnímání. Takže prevence je velmi subjektivní záležitostí. *„Koncept prevence je těžko uchopitelný, s vágními kritérii, která mohou být zapojena, aby ospravedlnila použití síly od případu jako je Korejská válka přes kauzu Taiwanské úžiny až po Kašmír a ještě dále.“*¹²⁷ Mezinárodního právo, různé orgány a agentury OSN a někteří státníci proto zastávají názor, že preventivní akce je podle mezinárodního práva nezákonná, zatímco někteří politici tvrdí opak, a to, že stát v dnešních změněných podmínkách má právo preventivně zasáhnout proti skupinám a nepřátelským státům, jejichž jednání by mohlo vést k ohrožení daného státu.

¹²³ Charta OSN

¹²⁴ Šedivý 2003. 6

¹²⁵ Reisman, Armstrong 2006. 525

¹²⁶ Reisman, Armstrong 2006. 535

¹²⁷ Sapiro 2003. 599

4.3 Byly USA zastáncem prvního pohybu a byla to jedna z příčin války v Iráku?

Americká administrativa neměla minimálně od 90. let 20. století žádné pochyby o svém právu na využití preemptivní a preventivní akce. Clintonova administrativa prohlašovala, že v rámci boje proti terorismu je možné počítat s útoky na tábory teroristů v zahraničí nebo na majetek států, které terorismus podporují. *„Čas od času můžeme považovat za nezbytné zaútočit na teroristy v jejich základnách v zahraničí nebo zaútočit na majetek, který má hodnotu pro státy, které teroristy podporují.“*¹²⁸

V Bushově strategii z roku 2002 se však preemptivní a preventivní akce stávají nezbytným a jediným účinným aktivním prostředkem proti teroristům a státům, které terorismus podporují: *„... obranou Spojených států, amerických občanů a našich zájmů doma i v zahraničí identifikací hrozby a jejím zničením před tím, než dosáhne našich hranic.“*¹²⁹, a to z důvodů neúčinnosti konceptu odstrašení: *„Tradiční koncepty odstrašení nefungují proti teroristickému nepříteli...“*¹²⁹ Preempce je zařazena do kategorie sebeobrany: *„...vykonávat naše právo na sebeobranu preemptivním jednáním proti takovým teroristům.“*¹²⁹ Koncept prevence se rovněž stává součástí sebeobrany USA proti novým hrozbám. *„Musíme být připraveni zastavit darebné státy a jejich teroristické klienty před tím, než budou schopni vyhrožovat nám nebo použít zbraně hromadného ničení.“*¹²⁹

Administrativa G. W. Bushe si samozřejmě byla vědoma problematičnosti zahrnutí prevence, která není založena na podmínce bezprostředně hrozícího nebezpečí vzhledem k mezinárodnímu právu, do nové strategie. Své rozhodnutí zdůvodnila změnou taktiky ze strany teroristů, kteří vedou proti USA válku, ale nerespektují válečné právo a útočí na civilisty. Administrativa z toho vyvozuje důsledky, že jestliže teroristé nerespektují povinnosti válčící strany, pak USA má rovněž právo na asymetrickou obranu. *„Darebné státy a teroristé nehledají způsob, jak nás napadnout konvenčními zbraněmi... Cílem těchto útoků jsou naše vojenské síly a civilní populace – nepřímé porušení jedné ze základních norem válečného práva.“*¹²⁹ Jejím zhmotněním pak má být rozšíření konceptu preemptivní akce, která podle prezidenta je mezinárodním právem uznána jako legální prostředek sebeobrany, na koncept prevence. *„Po staletí mezinárodní právo uznávalo, že státy nemusí strpět útok na sebe samé před tím, než mohou podniknout legální akci na svou sebeobranu proti silám, které představují bezprostřední nebezpečí útoku.“*¹²⁹ *„Musíme přizpůsobit koncept bezprostředního nebezpečí dle schopností a cílů dnešních nepřátel.“*¹²⁹ Koncept prevence pak nezakládá nutnost čekat na objevení se bezprostředně hrozícího nebezpečí. *„Čím větší nebezpečí, tím větší riziko nečinnosti – a přesvědčivější případ pro provedení předběžné akce k vlastní obraně, i když zůstávají pochybnosti ohledně času a místa nepřátelského útoku.“*¹³⁰

Pokud máme najít odpověď na otázku, jestli před válkou v Iráku bylo výhodou zaútočit jako první, pak výše uvedené argumenty podporují kladnou odpověď. Irák byl po dlouhou dobu

¹²⁸ A National Security Strategy of Engagement and Enlargement 2/1996

¹²⁹ The National Security Strategy of the USA 9/2002

¹³⁰ The National Security Strategy of the USA 9/2002 sice definuje tuto akci jako preemptivní, ale podle logiky - preempce = reakce na bezprostřední nebezpečí, prevence = reakce na možný vznik nebezpečí - se jedná o akci preventivní.

považován za darebný stát, v jehož životopise se objevovalo vlastnictví a používání chemických a biologických zbraní, agresivní politika potvrzená napadením dvou států, snaha o získání jaderných zbraní, spojení s teroristickými aktivitami a nakonec nevráživost vůči USA. Dále se 11. zářím 2001 a následnými antraxovými útoky definitivně potvrdily obavy ohledně možnosti nového terorismu i jeho záměrů, které byly sice do tohoto data dlouho formulovány a předvídané, ale nikoli potvrzeny. Navíc se prokázala nedostatečnost a zastaralost dosavadního konceptu obrany USA. Všechny tři atributy spojené dohromady pak dávají velkou pravděpodobnost vzniku doktríny, která bude stavět na „předčasných“ akcích jako formě obrany.

Jak již bylo mnohokrát řečeno, USA neměly přesvědčivé důkazy o schopnostech a tím méně o záměrech režimu Saddáma Husajna, a proto nemohly aplikovat strategii preempce, která je založena na existenci bezprostředního nebezpečí. Jelikož se však zhmotnily předpovědi o teroristickém nebezpečí, a to včetně jeho spojení s biologickými zbraněmi, staly se i další předpovědi ohledně spojení terorismu a jaderných zbraní velmi pravděpodobnými a nastala příležitost rozšířit doktrínu preempce na doktrínu prevence jako nástroje sebeobranu. USA se s největší pravděpodobností nechtěly pouze dozvědět pravdu o záměrech Saddáma Husajna, ale i zajistit, že baasistický režim nebude pokračovat v jeho politice nepřátelství vůči USA a skrývání záměrů. Ke svržení Saddáma Husajna by pravděpodobně stačila omezená operace tajných jednotek, ale ke druhému cíli bylo zapotřebí mít v zemi buď velkou podporu opozice, která by byla zaštitěna alespoň nadpoloviční většinou obyvatelstva, nebo mít v zemi vojenskou přítomnost, která by dohlížela na transformaci. Protože podpora opozici v zemi, jako je Irák, může být velmi sporná, preventivní válka se stala favorizovanou koncepcí, a s tím i výhoda prvního pohybu.

Když se podíváme na Van Everovy incentivy vedoucí k prvnímu pohybu, strach z neočekávaného útoku Iráku na USA nemůžeme považovat za splněnou podmínku. USA se neobávaly přímého útoku Iráku na své území, ale spojení iráckých biologických a chemických zbraní s terorismem a popřípadě vývoje jaderné zbraně. Podmínka skrývání křivd rovněž nebyla naplněna. USA formulovaly jasně svou politiku vůči Iráku, a tou byla změna režimu. Co se týká diplomacie, pak na mezinárodní úrovni panoval čilý ruch. Problém ale nastává s přímou diplomacií USA – Irák. Na této úrovni se nejednalo, tudíž diplomacie na úrovni nepřítel – nepřítel navázána nebyla a můžeme ji považovat za ochromenou. Nebyla vytvořena ani žádná speciální skupina, která by zahrnovala zastánce obou sporných stran, jež by problém řešila. Ohledně dalšího podnětu - ofenzivní politiky - bylo již v předchozí kapitole dokázáno, že USA nastoupily tuto cestu. Na poslední podnět, utajování strategických záměrů ze strany USA i Iráku, již bylo také v předchozích kapitolách odpovězeno. USA se netajily jak svými preferencemi, tak nástroji k jejich docílení. Tyto nástroje v podobě preemptivních a preventivních akcí byly oficiálně zformulovány v Národní bezpečnostní strategii v roce 2002. Naopak irácké záměry úplně zřetelné nebyly, což umožnilo otevření cesty ke spekulacím.

Mnoho z podnětů vedoucích k výhodě prvního pohybu naplněno nebylo, a přesto k preventivní válce došlo, i když není zcela jasné, jestli můžeme považovat válku v Iráku za předčasnou sebeobranu. *„Bylo by také těžké ospravedlnit invazi do Iráku jako výkon klasické předčasné sebeobranu... preemptivní použití přiměřené síly může být ospravedlněno pouze životní nutností a nezbytností. Koncept nezbytnosti zahrnuje obojí – důvěryhodné a bezprostředně hrozící*

nebezpečí a vyčerpání všech mírotvorných prostředků. I přes rozsáhlé schopnosti zpravodajských služeb Spojené státy nemohly označit nebezpečí za bezprostřední.¹³¹

Z předchozí analýzy můžeme usoudit, že výhoda pohybu prvního, respektive koncepce preventivní války se stala jednou z příčin války v Iráku, a to příčinou celkem lehce dokazatelnou a domnívám se, že i nespornou.

¹³¹ Sapiro 2003. 603

5 Příčina čtvrtá: Falešný optimismus, respektive mispercepce

Další příčinu vedoucí k válce vidí Van Evera ve falešném optimismu – víře ve vítězství. Způsobuje jej několik faktorů:

- mlhavá budoucnost týkající se výsledků války
- výhoda prvního pohybu
- útočná politika
- kroky zastírající skutečnou sílu státu (protivníků), které vedou k mylným vyhodnocením protivníkových schopností

Falešný optimismus se projevuje jako:

- optimistické představy o nákladech války
- optimistické představy o vlastní síle či vítězství
- iluze o nerovnováze sil
- iluze o nerovnováze vůle

Výsledky válek jsou paradoxně velmi málo předvídatelné. Van Evera tvrdí, že „*válka je soudcem síly*“¹³², jelikož relativní síla nemůže být měřena jinak než touto cestou.¹³³ To je sice akceptovatelné tvrzení, nicméně jestliže sílu státu vymezíme jako vojenskou sílu reprezentovanou počty vojáků, tanků, letadel a dalšího vybavení, pak na základě informací a špionáže můžeme tuto „fyzickou sílu“ s většími či menšími obtížemi porovnat. Problém nastává u psychologických aspektů národů a jednotlivců a u zkušenosti vojevůdců, jejich orientace v prostoru a čase. Van Evera tyto aspekty nazývá rovnováhou vojenských sil a rovnováhou vůle.

Podle Van Every se falešný optimismus nejčastěji týká mylného očekávání vlastního vítězství a nedocenených nákladů na válku. Státy se ve velmi málo případech, jestli vůbec kdy, pouštějí do války s vědomím, že prohrají. Falešné očekávání se může projevit jak u slabých, tak u silných států. Slabí si domýšlí, že jsou silnější, než tomu ve skutečnosti je, a silní mívají pocit, že jsou natolik silní, že slabí nebudou klást odpor.

Falešný optimismus způsobuje zavádějící odhad vojenských schopností, který bývá způsoben nepřehledným prostředím – např. rychlou změnou sil, předstíráním vojenské slabosti nebo síly a vojenskými tajemstvími. Jak již bylo řečeno, fyzické vojenské síly jsou sice často odhadnutelné, ale mohou se vyskytnout i situace, kdy přichází různé informace a jejich vyhodnocení je pak věcí instinktu a zkušenosti několika lidí. Také vznik koalicí bývá často velmi nejistý a může být pro konflikt rozhodující.

Ještě horší je situace s vyhodnocením vůle protivníka. Zde dochází podle Van Every k největším problémům. Státy velmi často přeceňují svou vůli a analogicky podceňují vůli protivníka. Neopodstatněný optimismus ve vlastní sílu vede i k neopodstatněnému optimismu ve vlastní

¹³² Domnívám se, že totéž tvrdil již Clausewitz ve svém díle O válce,

¹³³ Van Evera 1999. 14

vůli. Falešná víra ve vlastní schopnosti se může rovněž zhmotňovat v šovinistických mýtech o vlastní udatnosti a správnosti postoje a následném pohledu na protivníka a jeho kulturu z nadřazené pozice.

Podcenění válečných nákladů je dalším důležitým elementem vedoucím státy k lehkomyšlnějšímu zapojování se do krizí a válek. Nemusí se vždy jednat pouze o náklady v peněžní hodnotě, ale k nákladům musí být započítány i lidské ztráty a čas. Samuel Huntington ve své knize „*Kam kráčíš, Ameriko*“ vyvozuje ze studie Arthura Steina dopad na jednotu národa ohledně podpory války ze vztahů mezi nebezpečností nepřítele a mírou mobilizace zdrojů.

- Jestliže je předpokládaná nebezpečnost nepřítele vysoká a zároveň je vysoká počáteční mobilizace zdrojů, počáteční jednotu vystřídá velmi brzo nejednotnost.
- Jestliže je nebezpečí nepřítele stejně vysoké jako v bodu jedna, ale míra mobilizace nízká, pak může válka počítat s dlouhodobou podporou obyvatel.
- Jestliže je nebezpečnost nepřítele nízká a naopak míra mobilizace vysoká, způsobí to nejednotnost národa a nízkou podporu válce.
- Nízká nebezpečnost spolu s nízkými zdroji bude mít zpočátku vysokou podporu, ale s narůstající nejednotností.¹³⁴

Stane se, že falešný optimismus může být vystřídán i falešným pesimismem. Státy mohou vést války bez falešného optimismu tehdy, když mají pocit, že musí bojovat kvůli zachování cti a kredibility i za cenu prohry. Falešný pesimismus je však spíše okrajovou záležitostí.

5.1 Teorie a falešný optimismus

Falešný optimismus (nebo pesimismus) je součástí teorie o mylném vnímání a je jednou z nejčastějších příčin války. „*Mispercepce je klíčovou proměnnou v mnoha iracionálních perspektivách konfliktu.*“¹³⁵ Navíc koliduje s hypotézou racionality, která je vlastní mnoha teoriím mezinárodních vztahů. Nejvlivnějším průkopníkem teorie mispercepce v oblasti mezinárodních vztahů je asi Robert Jervis.

Mylné vnímání není pouze oblastí mezinárodních vztahů. Jeho skutečné příčiny se nacházejí v psychologii člověka, která interreaguje na dění kolem sebe a vytváří si vlastní obraz reality. Tento obraz však nemusí být obrazem skutečnosti, a tak dochází k posunu reality a k vytvoření mylného vnímání. „*Mylné vnímání zahrnuje nesrovnalost mezi psychologickým prostředím těch, co rozhodují, a operačním prostředím reálného světa.*“¹³⁶

Jervis definuje ve své studii „*Hypotheses on Misperception*“ čtrnáct příčin, jež způsobují mylné vnímání. V této práci se však budu zabývat pouze těmi, které připadají v úvahu pro zkoumanou kauzu, jelikož ty ostatní se buď netýkají příčin války, nebo by k jejich hodnocení bylo zapotřebí analýzy faktů na irácké straně, což přesahuje rozsah této práce.

¹³⁴ Huntighton 2004. 362

¹³⁵ Levy 1983. 77

¹³⁶ Sprout 1965 (převzato z Levy 1983. 79)

1. Teorie: Ti, kteří musí rozhodovat, mají většinou ucelený obraz o světě vycházející z určité teorie, ke které se přiklání. Přicházející informace pak zasazují do svého teoretického konceptu a podle tohoto konceptu informaci hodnotí a reagují na ni. „*Jinými slovy, aktéři inklinují k vidění toho, co předpokládají že vidí.*“¹³⁷ Jervis se dále domnívá, že čím větší je nejednoznačnost dat, tím více se aktér uchyluje ke své teoretické základně.

2. Vytváření předčasných očekávání: Další příčinou mispercepce je podle Jervise snaha aktérů neměnit své teorie a bránit se vůči jejich změně. I malé části informací, které jsou myslí přijímány, jsou okamžitě zařazovány tak, aby potvrdily stávající teorii. Informace, které by ji mohly nabolovat, jsou velmi často odmítány nebo ignorovány. Takovéto zařazování má původ v informacích, které mohou být často interpretovány různě, a tedy umožňují zařazení do různých teoretických rámců. Dále hraje roli očekávání. Aktér má určitá očekávání o záměrech druhého aktéra. Když obdrží informaci, která je dvojsmyslná, pak ji raději zařadí do „přihrádky“ svých očekávání, a to tím snadněji, čím větší nebezpečí hrozí.

3. Zdroje konceptů: Jervis předpokládá, že součástí tvorby obrazů skutečnosti je naše předchozí zkušenost s danými fakty. Státníci či politikové jsou ovlivněni domácím politickým systémem, ideologií, předchozími zkušenostmi a historickými fakty. Zaprvé, ideologie poskytuje státníkovi hodnotový rámec. Zadruhé, politický systém mu poskytuje rámec vnímání a vedení zahraniční politiky. Zatřetí, předchozí zkušenosti a historická fakta poskytují buď vzor pro následování, nebo odstrašující případ. Zdrojem mispercepce je spojení aktuální situace se situací minulou bez ohledu na jiné podmínky. „*Předchozí nešťastná zkušenost vede stát k tomu, aby se vystříhal chyby, kterou učinil v minulosti... a může ho mylně vést k víře, že aktuální situace je stejná jako ta minulá.*“¹³⁸

4. Vnímání záměrů druhých: Aktéři se podle Jervise domnívají, že jejich poselství či zpráva bude vnímána druhou stranou tak, jak byla zamýšlena. Opak však bývá realitou.

5. Státníci se velmi často domnívají, že záměry druhých států jsou agresivnější, než je tomu ve skutečnosti.

Jervisovy hypotézy o misperpenci využívá ve své studii „*Misperception and the Causes of War*“ Jack S. Levy, ale zaměřuje se primárně na jejich spojení s příčinami války. Levy rozděluje mylné vnímání na dva koncepty – misperpenci schopností a misperpenci záměrů. K chybnému vnímání záměrů druhých států a k chybným závěrům ohledně vnímání vlastního jednání druhými státy, které pokrývá i Jervis, Levy navíc přidává další příčinu vedoucí k válce kvůli misperpenci - chybné vnímání záměrů třetích států.

Hlavní příčiny chybného vnímání protivníkových schopností vidí Levy v přehnané sebedůvěře ve vlastní vojenské schopnosti a podceňování protivníkových, ale i v opačném směru uvažování – podceňování vlastních sil a přeceňování protivníkových. Jde tedy o analogii k Van Everovým hypotézám. Aspekt hodnocení vojenských schopností zahrnuje relativně snadno kvantifikovatelné údaje, jako je velikost vojska, jeho vybavení, počet obyvatel země a ekonomické zázemí. Problematictější je odhadnout atributy, jako je morálka či vedení

¹³⁷ Jervis 1968. 455

¹³⁸ Jervis 1968. 470

a kvalita zpravodajských informací.¹³⁹ Podle Levyho je navíc velmi důležitou složkou těchto úvah protivníková doktrína. „*Nejistota nebo ignorování protivníkovy doktríny a z toho vyplývající dopad na řízení a výsledky války jsou hlavním zdrojem mylného vnímání týkajícího se souhrnných (vojenských) schopností.*“¹⁴⁰ Dalším zdrojem mispercepce vyplývající z odhadu vojenských schopností je podle Levyho chybný odhad politické podpory protivníkovy obyvatelstva, kdy se politici často domnívají, že obyvatelstvo nepřátelské země bude nakloněno vlastní porážce. Špatné odhady předcházejících schopností vedou státy k mylným závěrům a očekáváním, které je především, jak už uvádí Van Evera, představa vítězné, rychlé a „levné“ války. Na druhou stranu může být vstup do války vyvolán i mylným vnímáním o minimalizaci nákladů, které stejně budou nevyhnutelné.

Do mispercepce protivníkových záměrů patří přeceňování nepřátelství nebo naopak jeho podceňování. Výsledkem je snaha protivníka zastrašit a v případě neúčinnosti se připravit na válku. Tato situace pak ústí v bezpečnostní dilema, kdy posilování vlastních sil je protivníkem vnímáno také jako agresivní chování a začíná se roztáčet spirála bezpečnostního dilematu.

Levyho premisy ohledně příčin válek z důvodu mylného vnímání a Van Everovy hypotézy jsou velmi podobné. Levyho přínos je v členění dějů na mylné vnímání reálných faktů a misperpenci záměrů. Zatímco chybné vnímání reálných faktů vychází především z neschopnosti interpretovat data správným způsobem, záměry lze často pouze predikovat, a to samo sebou nese velké riziko mýlky. Jervisova studie objasňuje vznik a příčiny mispercepce (včetně jejích projevů), takže s jejím použitím je možno lépe analyzovat dané chování.

5.2 Analýza jednotlivých hypotéz mispercepce

Jelikož příčiny vedoucí k misperpenci, které uvádí Van Evera (jako rovnováha síly a vůle, útočná politika apod.), byly již identifikovány v předchozích kapitolách, zaměřím se na analýzu spíše podle Jervisových a Levyho hypotéz.

5.2.1 Vliv teorie na vytváření obrazů reality

Administrativa G. W. Bushe byla ovlivněna především myšlenkami pocházejícími z tvrdého jádra realistické školy a idejemi neokonzervatismu.¹⁴¹ Navíc se jako většina občanů USA ztotožňovala s hodnotami své kultury. V této souvislosti lze konstatovat, že Američané se identifikují s principy, jako je svoboda, rovnost, individualismus a demokracie. Věří, že jsou národem, který si zvolil nejlepší společensko-politické zřízení a považují ho za vhodné i pro jiné národy, z čehož vyplývá určitý sklon k mesianismu. Samuel Huntington k tomu poznamenává: „*Definice identity vycházející z ideologie víry v americké hodnoty dovoluje Američanům hlásat, že jsou výlučnou zemí, neboť jejich identita je oproti identitám občanů jiných zemí definována sdílenými ideály, nikoliv askriptivně, a že jsou zároveň „universálním“ národem, s jehož hodnotami se mohou ztotožnit občané celého světa.*“¹⁴² Navíc se Američané po druhé světové

¹³⁹ Levy 1983. 82

¹⁴⁰ Levy 1983. 83

¹⁴¹ Greve 2004. 3 (studie nemá číslované stránky. pozn. autor)

¹⁴² Huntington 2005. 56

válce odchýlili od izolacionismu a postavili princip demokracie a svobody do protikladu k diktátorským a nesvobodným režimům.

K hodnocení vlivu politických idejí poskytuje cenné postřehy ze studie Patricie Greve „*Neoconservative Ideas and Foreign Policy in the Administration of G.W.Bush: A German View*“. Co se týká stranické ideologie, byla první administrativa G. W. Bushe složena z realistů, zastánců internacionalismu, proponentů tvrdého realistického jádra a neokonzervativců. Neokonzervativci vidí svět jako velmi anarchický (v tom se shodují s tvrdým jádrem realistů), hodnotí ho v termínech dobra a zla, preferují aktivní zahraniční politiku spolu s rozšiřováním demokracie a bojem proti nedemokratickým režimům, a to pokud možno unilaterálně. Jsou zastánci udržení americké hegemonie a jsou skeptičtí k mezinárodním organizacím.¹⁴³ Specificky neokonzervativisté od počátku 90. let podporovali změnu režimu v Iráku.

Tvrdé jádro realistů v Bushově administrativě dominovalo v oblasti obrany. I oni byli zastánci aktivní vojenské zahraniční akce v boji proti hrozbám, ale nebyli s neokonzervativci, kteří byli zastoupeni v oblasti zahraniční politiky, zajedno ohledně unilaterality a změn ve světě.

Po 11. září 2001 převládla politika, která čerpala převážně z neokonzervativních idejí:

- Despotické režimy se staly hlavní hrozbou.
- Tyto režimy podle zastánců nebylo možno donutit tradiční strategií odstrašení k nešíření zbraní hromadného ničení.
- K boji proti takové hrozbě bylo potřeba využít vojenskou sílu a preventivní akci.
- USA podle proponentů byly jediným hegemonem, a tudíž hlavním terčem, ideologicky motivovaného terorismu, a nemohly se spoléhat na mezinárodní organizace či jiné režimy, ale musely jednat unilaterálně či s koalici ochotných.¹⁴⁴

Podle autorky studie se první tři premisy objevovaly v neokonzervativních programech již dříve. Jedinou novostí byl předpoklad o spojení teroristů s darebnými státy, které mají schopnost vyrobit jaderné zbraně, nebo je již mají ve vlastnictví.

Tato fakta dokládají i vzpomínky bývalého bezpečnostního poradce Billa Clintona a ředitele Národní bezpečnostní rady Richarda Clarka v jeho knize „*Strategie války proti terorismu*“, kde autor uvádí, že zatímco Clintonova administrativa se zaměřovala na teroristické buňky a především na al-Káidu, Bushova administrativa pochybovala o správnosti zařadit zničení al-Káidy mezi nejvyšší priority nové americké vlády, ale zato velmi často mluvila o irácké hrozbě.¹⁴⁵ O tehdejší poradkyni prezidenta pro národní bezpečnost Condoleeze Riceové Clarke mluví následovně: „*Hleděla na Radu pro bezpečnost (Národní bezpečnostní radu: pozn. autor) jako na mechanismus pro koordinaci zahraniční politiky.... Zjistil jsem, že Riceová i její náměstek Steve Hadley si s sebou přinesli stará studenoválečnická paradigmatata z doby, kdy pracovali pro Radu.*“¹⁴⁶ Podle autora se obě osoby v předcházejících dobách věnovaly záležitostem vyplývajících z bipolárního konfliktu, a tudíž jim nové hrozby byly vzdálené. Paul Wolfowitz –

¹⁴³ Greve 2004. 1-4

¹⁴⁴ Greve 2004. 5

¹⁴⁵ Clarke 2005. 211-215

¹⁴⁶ Clarke 2005. 211-215

námětek ministra obrany Donalda Rumsfelda - měl k novým hrozbám také odtažitý vztah. To, co je všechny spojovalo, nebyl podle Clarka zájem o nové teroristické hrozby v podobě sítí al-Káidy, ale spíše hrozba plynoucí ze spojení Iráku s teroristy.¹⁴⁷

G. W. Bush i mnozí členové jeho administrativy byli tedy již dávno před 11. zářím ovlivněni nejen hodnotami amerického národa, jako je víra ve výjimečnost demokratického zřízení, ale i realistickým paradigmatem o nepřátelskosti vztahů mezi státy vyplývajícím z nutnosti přežití a touhy po moci, v podmínkách anarchie, za nutnosti svépomoci, a také neokonzervativními představami o zlu reprezentovaném darebnými státy, usilujícími o zbraně hromadného ničení, které by mohly poskytnout teroristům. Cestou z této situace se zdála být integrovaná, realisticko – neokonzervativní strategie založená na nutnosti čelit nové hrozbě vojenskou silou a preventivně, navíc v podání neokonzervativistů unilaterálně a s důsledky změny režimu v nepřátelském státě.

5.2.2 Vytváření předčasných očekávání

Rysem vytváření předčasných očekávání je zařazování informací do stávajícího myšlenko-hodnotového systému tak, aby mu odpovídaly. Funkci nahrává dvojznačnost informací nebo jejich neutralita, která je umožňuje zařadit dvojznačně.

Od zářijových událostí 2001 viděla administrativa USA nebezpečí ve spojení teroristů s darebnými státy a v srpnu se zaměřila na Irák. V listopadu 2002 začaly inspekce IAEA a UNMOVIC v Iráku, které nenacházely chemikálie, o kterých se administrativa domnívala, že v Iráku být musí. Inspektoři ve svých projevech stoprocentně nezaručili, že v Iráku nejsou chemické, biologické zbraně ani komponenty pro výrobu jaderných. Navíc během špionáže kontrolovaných míst v Iráku byl zaznamenán pohyb a převoz materiálů z míst, která měla být kontrolována inspektory. Je tedy zřetelné, že informace dostávající se k americké vládě nebyly jednoznačné. Vláda Saddámu Husajnovi nevěřila a domnívala se, že podvádí. Závěry inspekce by se mohly být považovány spíše za uklidňující, ale zkušenost Američanů s bývalými vlastními mylnými informacemi ohledně Iráku a navíc nedostatečná rozhodnost inspektorů říci, že v Iráku žádné zbraně nejsou, mohly vést k zařazování informací ke skeptickému pohledu spíše než k optimistickému.

5.2.3 Zdroje konceptů

Zdroje konceptů jsou podle Jervise dány zaprvé ideologií a politickým systémem, které již byly identifikovány, a za další vlastními historickými zkušenostmi, které se však odehrály za jiných situací, ale aktér předpokládá situaci *ceteris paribus*, a tudíž dochází k mylné interpretaci.

Samozřejmě i americká historie, a zvláště ta válečná, je plná omylů, ze kterých pak vznikly nedozírné následky. Jedním z takových amerických traumat je Pearl Harbor. Historická data ukazují, že FBI měla informace o útoku na své výsostné území, ale byly vyhodnoceny nesprávně, což vyústilo v totální nepřipravenost na japonský útok. Dalším příkladem, který G. W. Bush použil, byla politika *appeasementu*. „*Ve 20. století někteří zvolili politiku appeasementu vůči vraždícím diktátorům, jejichž hrozbám bylo umožněno dorůst do formy*

¹⁴⁷ Clarke 2005. 218

*genocidy a globální války. V tomto století, když šílený muž kuje pikle chemického a biologického teroru, politika appeasementu může přinést zhoubu takového rozsahu, jaké nikdy nebylo na této Zemi spatřeno.*¹⁴⁸

Již samotná zkušenost se Saddámem Husajnem byla určitým traumatem pro celé USA a nejenom pro republikány. Saddám Husajn bojoval proti Íránu v letech 1980 – 1988 za výrazné podpory USA. Po skončení války v roce 1988 se velmi rychle „otřepal“ a zaútočil na Kuvajt. To byla pro všechny, kdo předtím diktátora podporovali, velká rána, jelikož Kuvajt byl spojencem Západu. K tomu všemu Saddám Husajn začal podmiňovat svůj odchod z Kuvajtu stažením Izraelců z okupovaných území, což byl velmi dobrý přírůstek, který zapůsobil i na západní veřejné mínění. Po válce zůstaly jednotky americké armády v Saudské Arábii a rétorika Saddáma Husajna, přestože byl sekulárním diktátorem, začala nabírat islamistický protiamerický ráz.

Zároveň spolupráce Saddáma Husajna s inspekčními agenturami IAEA a UNSCOM během 90. let oplývala neustálými restrikcemi bezpodmínečného přijetí rezolucí z irácké strany, jako bylo odmítání přístupu do určitých lokalit, zákazů přeletů, sledování zařízení a další nedostatky.¹⁴⁹ Dále vlastní zkušenosti USA se špionáží nebyly nejlepší. Zpravodajské služby USA se před začátkem inspekcí v roce 1991 domnívaly, že Saddámu Husajnovi zbývá zhruba deset let k získání jaderných zbraní, ale bylo odhaleno, že by býval dosáhl na jadernou zbraň během dvou let. „Před válkou v Perském zálivu nejlepší zpravodajské služby indikovaly, že Irák je osm až deset let od sestrojení jaderné zbraně. Po válce se mezinárodní inspektoři poučili, že režim byl daleko dále - irácký režim by byl vlastnil jadernou zbraň ne později než v roce 1993.“¹⁵⁰

Posledním odstrašujícím případem mohlo být i zanedbání varování před 11. zářím. Lidé zabývající se bezpečnostními riziky za Clintonovy administrativy se zaměřovali v boji proti terorismu na al-Káidu, zatímco Bushova administrativa ji považovala za hrozbu nízké důležitosti. Tuto chybu si nemohla za žádných okolností zopakovat.

Takže administrativa USA dostávala sice o Iráku celkem podrobné informace jak ze své špionáže, tak od inspektorů IAEA a UNMOVIC, jenomže byly dvojznačné. Inspektoři nic nenacházeli a špionážní služba zaznamenala neobvyklý ruch na místech plánovaných inspekcí ještě před jejich začátkem. Ke všemu byl Saddám Husajn nevyzpytatelným politikem. V jednu chvíli rád přijímal pomoc od Západu a obratem ruky neváhal zaútočit na jeho spojence. Američané se na jeho slovo rozhodně nemohli spolehnout.

5.2.4 Vnímání záměrů druhých, percepce větší než skutečné agresivity

Jelikož se tato práce zabývá výhradně americkou stranou konfliktu, není možno identifikovat, jak se Saddám Husajn domníval, že bude jeho spolupráce s inspektory vnímána. Akt přijetí rezoluce i inspektorů byl pravděpodobně jedinou cestou, jak se vyhnout válce s USA. Ale jestli myslel své odzbrojení vážně či ne, se budeme asi těžko dozvídat. Je pravdou, že kdyby chtěl Saddám Husajn skutečně odzbrojit, pravděpodobně by dvanáct let bylo dostatečnou lhůtou.

¹⁴⁸ President Says Saddam Hussein Must Leave Iraq Within 48 Hours, March 17, 2003, www.whitehouse.com

¹⁴⁹ What does disarmament look like, January 2003, www.whitehouse.com

¹⁵⁰ President: Iraqi Regime Danger to America is "Grave and Growing, October 5, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/10/20021005.html>

Na druhou stranu, mnoho chemických zbraní po válce nalezeno nebylo a jaderné zbraně se nenašly žádné. Z toho lze dovodit, že Saddám Husajn – pod tlakem okolností – skutečně odzbrojil. Naproti tomu je nutné vzít v potaz chování podobných diktátorů, jako je severokorejský Kim Jong-il, který tak dlouho střídal vstřícnost s odmítáním, až se nakonec k jaderné zbraní, pod nosem světového společenství, IAEA i dalších hráčů, dopracoval. Podobnou strategii volí, zdá se, i Írán.

Také na otázku po další příčině chybného vnímání – percepce větší než skutečné agresivity státu - není možné uspokojivě odpovědět z právě uvedených důvodů. Saddám Husajn mohl usilovat o jaderné zbraně, jelikož už o ně v minulosti usiloval a málem na ně dosáhl. Jestli však chtěl poskytnout teroristům chemické a biologické zbraně, pravděpodobně dnes již nezjistíme.

5.2.5 Odhad politické podpory protivníkovy obyvatelstva

G. W. Bush, jeho administrativa, ale i ostatní Američané předpokládají, že demokracie je univerzálním režimem a svoboda univerzální hodnotou. Skutečnost se ale zdá být odlišná. Svoboda sice je univerzální hodnotou, ale neexistuje její jediný koncept. Je rozdíl v pojetí svobody mezi Američany a Evropany, a to náleží k jedné civilizační větvi. Co teprve rozdíl mezi pojetím svobody mezi vyznavači islámu a křesťanských hodnot. I kdyby však byla svoboda vnímána všude stejně, existují ještě další hodnoty, jejichž hierarchie pak bude rozhodovat. Pro západní civilizaci je svoboda a rovnost na vrcholu hodnotového žebříčku. U arabského světa je na nejvyšších příčkách *umma* (občanská pospolitost) a rodina.¹⁵¹ Je omylem se domnívat, že všechny arabské ženy touží chodit do práce a rozhodovat o vlastním osudu. Příkladem nám může být revoluční zavedení změn v Afghánistánu emírem Amánulláhem mezi lety 1919 až 1929. Emír se snažil modernizovat afgánskou společnost, sekularizoval školství, zvyšoval počet státních i soukromých škol, omezil mnohoženství, moc kmenových náčelníků, vyjmul soudní moc z duchovní správy, prosazoval společné vyučování chlapců a dívek, zrušení mnohoženství a mnohé další reformy správní, ekonomické i sociální, které by odstranily překážky zabraňující rozvoji islámské společnosti. Emír se inspiroval tureckou, indickou, francouzskou, německou, ruskou a dalšími společnostmi. Výsledkem bylo odmítnutí reform jak duchovenstvem, tak tradiční venkovskou společností a emír Amánulláh nakonec musel utéci ze země.¹⁵² Tím samozřejmě nechci říci, že by všechny ženy vyznávající islám toužily po životě bez školy, práce a s vyhlídkou tělesných trestů, ale pouze poukázat na rozdílnost vnímání konceptu svobody.

Prezident Bush se tedy pravděpodobně domníval, že lidé v Iráku touží svrhnout Saddáma Husajna, k čemuž měl určité opodstatnění, jelikož Saddám Husajn protěžoval menšinové sunnity na úkor většinových šíitů a perzekvoval i kurdskou menšinu. Ale domnívat se, že na Středním východě, kde v myslích mnohých se Spojené státy rovnají Izraeli – zemi, která z pohledu Arabů vzala Palestincům jejich zemi a vnesla chaos do celé oblasti -, budou Iráčané intervenci vítat, bylo značně idealistické. Přesto považuji za pravděpodobné, a z proslovů prezidenta USA lze vyvodit, že se domníval, že změna režimu formou americké intervence bude většinou obyvatel přivítána. *„Irácký lid touží po svobodě. Touží po volnosti... a my*

¹⁵¹ Blehová 2003. 75-87

¹⁵² Marek. 2003. 37-41

uděláme vše, co můžeme, abychom jim dali příležitost chopit se demokratičtějšího zítřka.¹⁵³ nebo: „Rakovina uvnitř Iráku (Saddám Husajn: pozn. autor) bude nahrazena vládou, která bude reprezentovat hlas šíitů, sunnitů a Kurdů.“¹⁵⁴

Z proslovů prezidenta lze tedy odvodit, že očekával vstřícnost k americké řečnické „intervenci“ nejen od obyvatel Iráku, ale dokonce i od ostatních národů Středního východu. Takže je možné potvrdit i další premisu, a to ohledně předpokladů týkajících se chování iráckého a středněvýchodního obyvatelstva. „...opravdu věříme, že jakmile bude region zbaven hrozného režimu v Iráku, i když budeme muset použít vojenskou sílu, otevřete to nové příležitosti pro mír na Středním východě a nové příležitosti pro arabské země, aby dosáhly větší svobody a hlubšího uvědomění o svých vlastních lidech.“¹⁵⁵

5.3 Byla příčinou války v Iráku falešná víra ve vítězství?

Na základě analýzy můžeme vyvodit, že mnohé podmínky pro vznik mylného vnímání byly splněny. Administrativa G. W. Bushe čerpala zvláště z myšlenek realismu a neokonzervatismu. Po 11. září 2001 převládly hodnoty neokonzervatismu v kombinaci s tvrdým realismem, které jsou samy o sobě agresivní povahy, porovnáme-li je s ostatními teoriemi. Keohane a Nye tvrdí o realismu, že zobrazuje svět v jeho extrémní (agresivní) poloze. „Realistický předpoklad o světové politice může být viděn tak, že definuje extrémní soubor podmínek neboli ideální typ.“¹⁵⁶ V kombinaci s politikou neokonzervatismu založenou na čistotě hodnot, unilateralismu, změně režimu a amerických hodnotách demokracie a svobody, po druhé světové válce tradičně stavěných do protikladu k diktátorským režimům, skládá se nám velmi výbušná směs idejí, podpořená navíc teroristickými útoky na USA.

Očekávání týkající se nepřátelství iráckého režimu vůči USA byla položena již na počátku 90. let 20. století. Bushova administrativa s nimi vstupovala i do svého prvního volebního období. Teroristické útoky tyto představy ještě posílily. Když měl Irák začít naplňovat rezoluci 1441, všechny informace byly zařazovány do „škatulky“ nespolupracuje s inspektory, neplní rezoluci 1441, podvádí, a tudíž musí něco skrývat – zbraně chemické, biologické a výrobu jaderných. V proslovech od 12. 9. 2001 až do 21. 3. 2003 není ani jediný irácký vstřícný krok zařazen americkou administrativou k dobru. Přijetí rezoluce 1441 bylo komentováno slovy: „Již jsme slyšeli „bezpodmínečně“ dříve.“¹⁵⁷ povolení přeletů U-2 Irákem jako potvrzení, že Saddám Husajn nespolupracuje:

Otázka: „Irák souhlasil s přelety U-2 a také soukromými rozhovory s některými vědci. Je to pro vás těžší stěžovat si, že Saddám Husajn nespolupracuje?“
Prezident: „Ne, Irák je potřeba odzbrojit a důvod, proč potřebujeme přelety U-2 je takový, že neodzbrojují...“¹⁵⁸,

¹⁵³ Interview of National Security Advisor Condoleezza Rice by Al Jazeera Television, March 14, 2003

¹⁵⁴ Global Message on Iraq, March 6, 2003

¹⁵⁵ Interview of National Security Advisor Condoleezza Rice by Al Jazeera Television, March 14, 2003

¹⁵⁶ Keohane, Nye 2001. 21

¹⁵⁷ Saddam Hussein's Deception and Defiance, September 17, 2002,

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/09/20020917-8.html>

¹⁵⁸ President Bush Meets with Prime Minister Howard of Australia, February 10, 2003

žádost o další čas jako snaha prodlužovat podvádění: „Žádá o více času, aby mohl takzvaně vodit inspektory za nos. Zajímá ho hra na schovávanou ve velké zemi.“¹⁵⁹

Historické i nedávné zkušenosti byly, alespoň rétoricky, dávány do souvislosti se Saddámem Husajnem. Ve svých proslovech Bush použil příklady týkající se Pearl Harboru, politiky appeasementu před druhou světovou válkou, problematiky bývalé Jugoslávie nebo týkající se objevení iráckého jaderného programu prvními inspekcemi IAEA v 90. letech. Když se však podíváme velmi zběžně na konflikty, kterých se USA od počátku 20. století účastnily, zjistíme, že když se jednalo o odvetu za vlastní napadení (Pearl Harbor) nebo pomoc napadeným státům Evropy, jejichž hodnoty se alespoň civilizačně překrývaly (světové války), byly Spojené státy úspěšné. Když se však podíváme na intervence, které byly vedeny za účelem změny režimu v zemích s odlišným kulturním vzorcem, pak většinou USA neskončily jednoznačnou výhrou (Vietnam, Kuba a další). Jelikož bychom měli válku v Iráku v roce 2003 zařadit spíše do druhé kategorie, můžeme příklady prezidenta analyzovat jako scestné, jelikož nenastaly podmínky *ceteris paribus*.

Podmínky pro vznik mylného vnímání definované Robertem Jervisem a zároveň týkající se války, byly splněny. Bushova administrativa byla ovlivněna teoriemi a hodnotami, které nahrávaly zkrácení protivníkovy chování směrem k agresivitě. S tím souvisí i zařazování informací do „škatulky zla“ a nakonec srovnání se situacemi, u kterých nebyly dány stejné výchozí podmínky.

Co se týká odhadu záměrů, situace již není tak jednoznačná. Z povahy práce, ale i z důvodu nedostatku informací nelze analyzovat, jestli Bushova administrativa přeceňovala agresivitu Saddáma Husajna či ne. Vzhledem k tomu, že prezident vždy spíše predikoval spojení Saddáma Husajna s teroristy, kterým by mohl poskytnout chemické a biologické zbraně, které má nebo může mít, pak se jedná o predikci záměrů budoucích a možných (nebo nemožných) a ne o vnímání záměrů současných. Není tedy možné říci, jestli Bush agresivitu Saddáma Husajna přeceňoval či ne. „*Nebezpečí je, že by se al-Káida mohla stát extenzí Saddámovy šílenství, jeho nenávisli a schopnosti rozšiřovat zbraně hromadného ničení po světě.*“¹⁶⁰

Nelze ani souhlasit s tím, že by administrativa úplně špatně odhadla reakci Iráčanů na svržení diktátora. Mnozí ho vítali, což jsme mohli vidět ve zpravodajství z Iráku, kdy lidé strhávali diktátorovy sochy.

Tím, že stabilizace Iráku dodnes nenastala, demokratické struktury nebyly zřízeny či lépe, nepodařilo se je ukotvit a získat jim respekt, není možné ani dokázat, že se prezident mýlil v blahodárném vlivu, který se měl šířit do regionu, utlumit nacionalismus, terorismus a blízkovýchodní konflikt.

Jak to bylo s mispercepčí vůle, kterou definuje Van Evera, ale jež zapadá i do koncepce Arthura Steina uvedené na počátku této kapitoly? Podle mého názoru, bylo nebezpečí Saddáma Husajna vnímáno obyvateli USA (tedy před 21. 3. 2003) jako veliké a mobilizace zdrojů byla

¹⁵⁹ President Discusses Taking Action to Strengthen Small Businesses, January 22, 2003, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/01/20030122-4.html>

¹⁶⁰ President Bush, Colombia President Uribe Discuss Terrorism, September 25, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/09/20020925-1.html>

nížká. Nicméně po porážce irácké armády bylo nalezeno tak malé množství chemických zbraní a žádné jaderné, že se percepce nebezpečí okamžitě snížila. S postupem času a nezlepšující se situací v Iráku došlo ke snižující se podpoře války, která byla potvrzena i zvolením Baracka Obamy za prezidenta USA v listopadu 2008.¹⁶¹ Zdá se tedy, že odhad poměru vůle byl nesprávný.

Shrneme-li dosavadní analýzu jednotlivých bodů, dojdeme k závěru, že mylné vnímání se sice podílelo na myšlení americké administrativy, ale nelze jednoznačně dokázat, že by záměry Saddáma Husajna, podpora obyvatel a stabilizace Středního východu byly poznamenány misperpcí ať již z důvodu nedostatku informací nebo z důvodů podmínek, které tyto předpoklady neumožnily nebo jim zabránily. Když se však podíváme na původní znění Van Every, pak on definuje premisu, kterou právě zkoumáme, jako falešný optimismus ve vítězství. A zde můžeme hypotézu dokázat. Administrativa USA se podle všech dostupných informací domnívala, že snadno dobude Irák, obyvatelstvo bude nakloněno změně režimu a svobodný a stabilní stát bude vzorem, který budou následovat i další státy v oblasti. Tato mylka však nemusí nutně spočívat v mylném vnímání, ale mohou se na ní podílet i strategické atributy.

Cílem války je totiž donutit protivníka k tomu, aby jednal tak, jak chce dobyvatel, nebo mu zabránit v určitém chování. Válka ale má dvě fáze, dobytí území a jeho udržení a stabilizaci, aby mohlo být dosaženo cílů. Jak říkají Glazer s Kaufmannem: „*Válka, ne bitva.*“ V tomto bodě americká strategie pochybila. Vyhrála bitvu, ale ne válku, alespoň zatím ne. A s tím souvisí nemožnost realizovat cíle.

Přestože tedy válka ještě neskončila, myslím, že její průběh nám naznačuje, že další příčina války byla splněna, a to, že americká administrativa podlela falešné představě o výsledcích války, i když zkoumání mylného vnímání jednotlivých jevů neskončilo vždy kladným závěrem.

¹⁶¹ Tím samozřejmě nechci tvrdit, že Obama byl zvolen jenom kvůli irácké válce.

6 Příčina pátá: Změna poměru sil – okno příležitosti a zranitelnosti

Další příčinou války dle Van Every je změna poměru sil, již nazývá také oknem příležitosti nebo zranitelnosti. Tato hypotéza vychází z neorealistickej vize rovnováhy sil, kdy v případě, že dojde ke změně v rovnováze, systém se snaží vzniklou nerovnováhu opět uvést do harmonie. Hypotéza může na první pohled připomínat předchozí příčinu (výhodu prvního pohybu), ale podmínky se liší. V rámci konceptu výhody prvního pohybu jsou k válce stimulovány obě strany, zatímco u modelu změny poměru sil je k válce stimulována pouze jedna strana. Okno příležitosti a zranitelnosti se otevírá, když dochází ke změně sil mezi dvěma státy a moc jednoho klesá vzhledem k moci toho druhého – jedná se tedy o moc relativní. Strana, jejíž moc stoupá, nemá zájem na válce, zatímco strana, jejíž moc klesá, má zájem válku vyvolat co nejdříve, dříve než bude příliš slabá. Strana, jejíž moc klesá, se obává několika následků.

Stát, jehož moc vzroste, bude chtít uvést do souladu svou sílu s postavením v mezinárodních vztazích. To znamená případné změny závazků vyplývajících ze smluv, které byly uzavřeny při jiné mocenské konstelaci. Stát s klesající mocí se obává, že stát s mocí stoupající odstoupí od svých závazků a nové budou pro slabý stát méně výhodné. Slabý stát se, pokud bude čekat, stane ještě slabším a nebude schopen dostatečně prosadit své požadavky v konfrontaci se vzrůstající mocí protivníka. Stát, jehož moc klesá, je tedy motivován k vyvolání válečného konfliktu za podmínek, kdy jeho moc ještě není příliš slabá a protivníková příliš silná.

Příčiny změn poměru sil vedoucí k válce, jak je specifikuje Van Every.

- ekonomický vývoj, vojenská technologie a investice
- mobilizace či rozmístění sil
- změna aliancí

Výstupy

- preventivní válka
- preemptivní válka

Van Every rozlišuje tři druhy „oken“:¹⁶²

- Okno příležitosti versus zranitelnosti, kdy se nejdříve projevuje slábnoucí schopnost ofensivy a následně rostoucí zranitelnost.
- Dlouhodobé versus krátkodobé okno. Dlouhodobé vytváření okna je způsobeno pomalým nárůstem či poklesem moci způsobeným většinou ekonomickými faktory nebo zvětšováním vojenských sil a schopností. Krátkodobé okno vznikne mobilizací či rozmístěním sil.
- Vnitřní (vojenské a ekonomické) versus vnější (diplomatické) okno. Vnitřní okno vzniká z výše uvedených příčin – ekonomického či vojenského rozvoje nebo mobilizací

¹⁶² Van Every 1999. 74

a rozmístěním sil. Vnější okno vzniká z diplomatických příčin – například změnou aliancí.

Podle Van Every mají okna sedm vzájemně závislých projevů. Slábnoucí státy se snaží bojovat spíše dříve než později. Ale také silné státy podléhají pokušení zničit ty slabé předtím, než by jejich moc mohla vzrůst. (Autor jako příklad k této variantě uvádí rozhodnutí Římské říše zničit Kartágo, které mělo na Řím mocné psychologické účinky i přesto, že jeho moc byla v Panských válkách snížena na minimum.) Slábnoucí státy provozují agresivní diplomacii, kdy v krizi zkouší, jestli sílící stát bude ochoten riskovat válku a v případě, že ano, pak slabý stát nic neztrácí, jelikož sílící prokázal, že je nakloněn válce, a tudíž je lepší bojovat dříve než později. Tato situace má vliv i na sílící státy, které sice v principu chtějí válku oddálit, ale obávají se preventivního útoku slabšího a mohou dojít k přesvědčení, že preemptivní útok z jejich strany bude lepší, než preventivní útok protivníka. Silné státy se za stavu vzrůstající moci snaží skryt skutečnou sílu a hlavně záměry, aby nevyvolaly preventivní útok. Tento stav, jak jsme viděli v hypotéze prvního pohybu, s sebou přináší zhoršení diplomatických výstupů, neřešení problémů a zakrývání skutečného stavu moci, která vede k mylným kalkulacím a chybným krokům v ostatních státech, místo správných rozhodnutí vyplývajících z transparentních informací, jež by mohly konflikt utišit.

Dalším vědcem zabývajícím se okny příležitosti je Richard Lebow, který sice definuje okna podobně jako Van Every, ale navíc teorii rozvíjí dalšími poznatky. Lebow definuje okna příležitosti jako „...dobu, během které stát má významnou vojenskou výhodu vůči nepříteli“ a okno zranitelnosti jako opačnou stranu okna příležitosti.¹⁶³ Autor se ovšem nedomnívá, že sama výhoda převahy sil je důvodem k válce. „...je absurdní předpokládat, že americký prezident nebo sovětský premiér by mohl jednoho dne ráno vstát, rozhodnout, že korelace sil je příhodná a klidně dát rozkaz zmáčknout (atomový: pozn. autor) knoflík.“¹⁶⁴ Důvodem je spíše přesvědčení lídrů, že k dosažení cílů je nutné použití síly. V případě, že by byla důvodem pouhá dominance sil jednoho státu, by totiž USA mohly zítra napadnout v podstatě jakýkoli stát světa, až na vzácné výjimky. Jestliže stát má vojenskou převahu nad svým nepřítelem, hrají důležitou roli ještě politické a psychologické atributy. Mnohé teorie, založené na rovnováze sil, jako například zmíněná teorie obrana – útok, počítají fyzické síly relativními počty – změnou poměru. Lebow ale navíc zahrnuje do rozhodnutí jít do války i propočty ztrát. Ztráty jsou analytiky kalkulovány relativně, ale politikové naopak rozhodují podle absolutních ztrát, jelikož je pro ně zavazující veřejné mínění. „Odborní analytici mohou určit úroveň přijatelné újmy... Předpokládají, že ztráty několika velkých měst jsou jakousi racionální volbou... Ve skutečném světě, skutečných politických vůdců... rozhodnutí, které by mohlo přinést pád jediné vodíkové bomby... by bylo přijato v předstihu jako katastrofální chyba.“¹⁶⁵ Čím je tedy větší výhled absolutních ztrát, tím opatrnější je lídr při zvažování využití výhody fyzické převahy.

Další důležitou roli hrají morální a psychologické náklady samotného lídra. Jak již bylo jednou v této práci uvedeno, člověk, a to i člověk zastávající hlavní místo v administrativě, je komplexní bytostí, ve které se přijímaná fakta proměňují dle kulturních a morálních hodnot. Lebow ve své studii dokonce odkazuje na přesvědčení sociálních psychologů, kteří definují

¹⁶³ Lebow 1984. 147

¹⁶⁴ Lebow 1984. 158

¹⁶⁵ Lebow 1984. 156

politiky jako emocionální bytosti, které prožívají nejistotu, bojují s antipatií, loajalitou a velmi zvažují přijímání nevratných rozhodnutí.¹⁶⁶ Lebow se domnívá, že rozhodnutí jít do války (ve své práci se zabývá válkou jadernou) je velmi stresující záležitostí a lídr, který je má učinit, se snaží omezit svou úzkost a pocit provinění prostřednictvím:

- zveličování výhodných následků (zisk z vítězství bude větší než jakékoli náklady)
- sdílením zodpovědnosti
- přisuzováním rozhodnutí externím faktorům, mezi něž patří i nepřátelská strana
- a popíráním vlastního rozhodnutí (vězeň okolností).

Přestože okna příležitosti a zranitelnosti jsou podle hypotéz Van Every definována vzhledem k vojenským atributům, ke kterým Lebow ještě přidává absolutní náklady a psychologické faktory, domnívám se, že okna příležitosti, již podle svého názvu, by mohla být definována i změnou formy nebezpečí a z toho vyplývající nutností přizpůsobení obrany státu. Jestliže se mezinárodní vztahy po roce 1990 dramaticky mění a některé teorie, mezi nimi realistické, ale i třeba liberální, nemají nástroje na vysvětlení dynamiky či změny¹⁶⁷, je nutné je přeformulovat tak, aby dokázaly postihnout i nové jevy, jinak ztrácí svou explanatorní a prediktivní funkci.

6.1 Analýza příčiny okna příležitosti

Problémem analýzy této příčiny, ale třeba i rovnováhy moci (respektive teorie obrana - útok), je fakt, že její premisy jsou zasazeny do světa realismu, kde jediným aktérem je stát. Kromě toho velká většina teorií byla ovlivněna bipolárním konfliktem, tedy vztahem dvou velmocí, nebo se testovala na světových válkách, kde proti sobě bojovaly poměrně stejně silné bloky. Je tedy velmi problematické testovat rovnováhu sil či její výkyvy u nejmodernější profesionální armády světa, státu, který má více než 280 miliónů obyvatel a navíc hegemónické postavení, vzhledem ke státu, jehož ozbrojené síly se skládají v podstatě z toho, „co kdo dal“, nebo z toho, „co kdo již nepotřebuje“, s počtem obyvatel 23 miliónů, jenž nemá za sebou žádnou organizaci kolektivní bezpečnosti ani vojenský pakt. Jakékoli změny velikosti konvenční výzbroje nemohou tuto rovnováhu¹⁶⁸ významným způsobem narušit. Jediným možným způsobem, jak Irák mohl prudce posílit svou moc, bylo získání nekonvenční jaderné zbraně.

USA, alespoň podle rétoriky Bílého domu, se obávaly, že Saddám Husajn tají vlastnictví chemických a biologických zbraní. Ještě větší strach měly z toho, že by Irák získal zbraň jadernou. Chemické zbraně jsou snadno vyrobitelné, například ricin je možné vyrobit jednoduše destilací extraktu z ricínového oleje, který se vyrobí lisováním ricínových fazolí.¹⁶⁹ Výrobu některých z nich by zvládl student chemické fakulty kdekoli na světě. Biologické organismy používané jako zbraně jsou viry a bakterie, které mají k dispozici v bio-chemických laboratořích vyrábějících vakcíny proti nim. Množení bakterií i virů je také poměrně triviálním úkonem, který zvládne každý laborant se střední školou, když navíc pomineme, že živé organismy se množí samy. Výroba takových zbraní je tedy poměrně jednoduchá, ale jejich

¹⁶⁶ Lebow 1984. 157

¹⁶⁷ Keohane, Nye 2001. 33-40

¹⁶⁸ Jedná se samozřejmě o nerovnováhu, ale vzhledem k tomu, že se jednalo o „stabilní nerovnováhu“ sil, používám význam rovnováha.

¹⁶⁹ Encyklopedie Wikipedia: www.wikipedia.org

použití jako zbraní je zakázáno mezinárodními konvencemi o zákazu biologických zbraní (BWC) z roku 1975 a o zákazu chemických zbraní (CWC) z roku 1997.¹⁷⁰ Teroristé, vzhledem k jednoduchosti výroby chemických a biologických zbraní, Irák nepotřebovali. Teroristické útoky s použitím jedovatých látek, které se zatím uskutečnily, zasáhly velmi málo lidí, ale měly obrovský psychologický efekt (antraxový útok na USA v roce 2001, sarinový útok na japonské metro v roce 1995.)

Jenže hrozba použití jaderné zbraně má efekt řádově mnohonásobně větší. Po více než čtyřicet let bylo lidstvo živeno představou, že použití jaderné zbraně se rovná vyhlazení zeměkoule. Katastrofické obrazy Hirošimy a Nagasaki, dokumenty o nukleární zimě a dopadech doprovodného záření zasely do myslí lidstva na obou stranách studeného konfliktu panickou hrůzou, která přetrvává dodnes. Lebow udává, že absolutní náklady (vyjádřené v lidských životech a materiálních ztrátách) byly pravděpodobně tím nejsilnějším motivem, proč USA nesáhly k jaderné válce, přestože v určitých obdobích měly jasnou převahu nad Sovětským svazem.¹⁷¹

Po rozpadu blokového systému se USA začaly oprávněně obávat dalšího šíření jaderných zbraní, a to hlavně mezi státy, které jsou nestabilní. „*Šíření zbraní hromadného ničení reprezentuje největší výzvu naší bezpečnosti.*“¹⁷² Obavy byly oprávněné, protože o jadernou zbraň začaly usilovat země jako Severní Korea, Írán a Irák. Ty následně použily úsilí o získání zbraní k tlaku na mezinárodní společenství, ale především na velmoci, aby získaly výhody za normálních podmínek nedosažitelné. Už s pouhým jaderným programem se moc těchto zemí zvyšuje. Získání jaderné zbraně se rovná vstupu do klubu jaderných velmocí a prudkému vzestupu moci. Jestliže jsou ostatní státy s těmito novými jadernými velmocemi v nepřátelském vztahu, nastupují atributy neorealistickej teorie a dochází k relativnímu posunu moci. Ve světě, kde je stát státu vlkem, pak roste ohrožení a může se začít roztáčet spirála bezpečnostního dilematu.

Když si uvědomíme, že administrativa USA čelila možnosti, že Irák vyrobí jadernou zbraň, musela být vidina akce, která by jadernému scénáři zabránila, velmi svůdná. Za prvé by Irák nezískal potřebnou vyjednávací moc a za druhé by nemohl poskytnout jadernou zbraň teroristům. Za třetí víme, že administrativa USA se všemi bezpečnostními agenturami nezabránila útokům na WTO a Pentagon. Měla tedy ještě další důvod zničit případné nebezpečí, i kdyby bylo jen potenciální, raději než nést odpovědnost za další selhání a ztrátu životů amerických občanů. V okamžiku, kdy se prezident USA rozhodoval, jestli raději podniknout právně spornou invazi do nepřátelské země, nebo svou nerozhodností přivést zemi na práh dalšího, možná i jaderného nebezpečí, byla volba prvního postupu poměrně logická. „*Blízkost a hrozba rozšířování zbraní hromadného ničení, obrovské nebezpečí, které v sobě nesou, odmítnutí životaschopného inspekčního systému a demonstrování nepřátelství Saddáma Husajna jsou kombinace, které vyústí v naléhavý požadavek na preemptivní akci.*“¹⁷³ Administrativa USA se tedy rozhodla, že svrhne diktátorský režim Saddáma Husajna

¹⁷⁰ Encyklopedie Britannica: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/108958/Chemical-Weapons-Convention>

¹⁷¹ Lebow 1984. 156

¹⁷² A National Security Strategy of Engagement and Enlargement 2/1996

¹⁷³ Vice President Speaks at VFW 103rd National Convention, August 26, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/08/20020826.html>

dříve, a možná i neoprávněně, raději než by čekala na vzrůst jeho síly a relativní pokles té vlastní.

Pro analýzu Lebowových psychologických „berliček“ vůdce je potřeba si ujasnit, v jaké pozici se nacházel prezident Bush před válkou v Iráku, respektive po útocích na USA. Jako velitel ozbrojených sil, a tedy i sil obranných, selhal při nejdůležitějším úkolu státníka - zajistit bezpečnost své zemi. Jeho podcenění nebezpečnosti al-Káidy a zaměření na státní aktéry ukázaly na prezidentovy nedostatky. V této chvíli přislíbil občanům USA, že je ochrání. Vyhlásil válku terorismu, za výrazné podpory mezinárodního společenství svrhl režim Talibanu v Afghánistánu a zničil výcvikové tábory teroristů. Ukázalo se však, že noví teroristé fungují na principu síťových společenství, jejichž existence je zčásti virtuální, tudíž jsou stěží dopadnutelní. USA se nepodařilo chytit ani špičky al-Káidy včetně Ladina, a navíc začaly zabředávat do opotřebovací války v přírodně, kulturně i etnicky složitém Afghánistánu, ze kterého již jedna velmoc odešla zcela poražená. Takže prezident selhal nejen ve svém nejdůležitějším poslání, ale nedokázal ani řádně potrestat viníky. Dále byl pod vlivem i pod tlakem mnohých členů administrativy, jako například Johna Boltona, Donalda Rumsfelda nebo Paula Wolfowitz, kteří viděli stále nebezpečí v darebných státech, ale hlavně v Iráku. Zmínění muži v roce 1998 napsali výzvu již prezidentu Clintonovi, aby vytvořil podmínky pro svržení Husajna, jelikož je velkou hrozbou pro USA. *„Naléhavě vás vyzýváme, abyste zformuloval novou strategii, která by zajistila zájmy USA, našich přátel a spojenců po světě. Tato strategie by se měla zaměřit především na odstranění režimu Saddáma Husajna od moci.“*¹⁷⁴ Svůj názor však nezměnili ani po nástupu republikánské vlády v roce 2001, která otevřela znovu možnost jejich cíl naplnit. V srpnu 2002 odstartovalo ideologické tažení proti Iráku, kde prezident začal používat Lebowových „berliček“. Po celou dobu zkoumal cesty jak nezůstat v konfliktu s Irákem sám. Hledal spojence, kteří by s ním rozhodnutí jít do války sdíleli. Na domácí scéně rétorikou mobilizoval obyvatelstvo. Předložil Kongresu zákon ke zmocnění použití síly vůči Iráku s několikaměsíčním předstihem, přestože právo vyhlásit válku náleží pouze jemu a Kongres může zmocnění schvalovat i dodatečně. Pokus zaštitit akci mezinárodním společenstvím se odehrál na půdě OSN. I když prezident tvrdil, že zmocnění použít sílu vůči Iráku je vyjádřeno v do té doby schválených rezolucích, hledal způsob k přijetí dodatečné rezoluce explicitně legalizující použití vojenských sil. Prezident Bush se pokoušel najít spojence i při bilaterálních jednáních, ale fyzickou podporu získal pouze od Velké Británie. Přesto odmítnutí pomoci jinými státy přetransformoval v jejich souhlas. *„I když možná nesouhlasí (Francie a Německo: pozn. autor) s tím, jak řešíme problematiku Saddáma Husajna a jeho zbrání hromadného ničení, nenastala žádná rozepře, když přišlo na hlasování o 1441. Nejméně znepokojená byla Francie. Následovali nás. Řekli, že Saddám Husajn měl poslední šanci odzbrojit. Jestliže si teď myslí, že více času způsobí jeho odzbrojení, já zase nesouhlasím s tímhle.“*¹⁷⁵

George W. Bush také využil taktiku vězně okolností a vinu za válečný konflikt přiřkl druhé straně. Odpovědnost za válku proti terorismu byla přisouzena silám, které na Spojené státy zaútočily. O válce proti Iráku rozhodl, podle prezidentových slov, sám Saddám Husajn svým

¹⁷⁴ Letter to the president. 26.1.1998,

¹⁷⁵ President George Bush Discusses Iraq in National Press Conference, March 6, 2003, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/03/20030306-8.html>

odmítnutím spolupráce, podváděním mezinárodního společenství při utajení snahy získat jaderné zbraně a spojením s teroristy. „Američané si byli vědomi, jaké jsou oběti války, ale ne v centru velkého města během mírumilovného rána. Američané znali překvapivý útok, ale nikdy předtím ne na tisících civilistů. Vše toto nám bylo způsobeno v jednom jediném dni...“¹⁷⁶ Dále: „...jestliže válka je na nás, pak proto, že Saddám Husajn učinil toto rozhodnutí.“¹⁷⁶ Sebe pak prezident Bush vykreslil jako mírumilovného muže, který je však prezidentem USA a jehož povinností, kterou stvrdil přísahou na bibli, je ochránit Spojené státy. „Nemám rád válku. Přeji si, aby Saddám Husajn poslouchal požadavky světa a odzbrojil. To je moje očekávání.“ dále: „A od té doby, co věřím, že hrozba je skutečná, a od té doby, co moje nejdůležitější práce je ochránit bezpečnost amerických lidí, tak to je přesně to, co uděláme.“ nebo: „Nevydám americký národ na milost iráckému diktátorovi a jeho zbraním.“¹⁷⁶

Téma zveličování výhodnosti útoku bylo analyzováno v kapitole Iluze vítězství, ale pro připomínku ji ještě zopakuji. Ohledně nákladů na válku prezident prohlásil, že jakékoli náklady na válku s Irákem budou menší než ztráty způsobené útokem teroristů na USA, s jadernými zbraněmi, které jim poskytne Saddám Husajn. „Cena nicnedělání daleko převyšuje cenu zahájit akci, když budeme muset. Uděláme vše, abychom minimalizovali ztráty na životech. Cena útoku na Ameriku, náklady na útok na Ameriku 11. září byly enormní. Byly značné. A já nejsem ochoten opakovat tuto chybu znovu, John.“¹⁷⁶

Dále prezident poukázal na nemožnost měřit některé záležitosti finanční hodnotou, jelikož se jedná o hodnoty daleko vyšší, nevyjádřitelné penězi. „Jak chcete měřit výhody svobody v Iráku? Předpokládám, kdybyste byl iráckým občanem, měřil byste ji schopností vyjádřit svůj názor a možností volit. Jak chcete měřit následky odstranění diktátora, který napadl Kuvajť? Nebo někoho, kdo se možná jednoho dne rozhodne shodit zbraň hromadného ničení na Izrael? Jak budete vážit náklady tohoto skutku? To jsou neměřitelné náklady a já jsem je vážil velmi seriózně, Ede. Jaké jsou tyto náklady v hodnotě Dolaru, vám dám vědět celkem brzo.“¹⁷⁶

Co se týká materiálních a psychologických výsledků, prezident se vyjádřil tak, že svobodný Irák bez diktátorského režimu se stane součástí rodiny demokratických zemí a jeho přeměna bude mít blahodárný účinek na situaci Středního východu, jelikož bude vyřešen konflikt mezi Izraelci a Palestinci a demokracie se začne šířit i do dalších zemí. Lidé v Iráku budou moci žít šťastně a svobodně a USA získají nového přítele. „Jsem přesvědčen, že osvobozený Irák bude, ... bude důležitý pro tuto problematickou část světa. Irácký lid je dostatečně schopný vládnout sám sobě. Irácká společnost je sofistikovaná. Irák má peníze. Irák nabídne prostor, kde lidé budou moci vidět, že šíité, sunnité a Kurdové budou moci žít společně ve federaci. Irák bude sloužit jako katalyzátor změny, pozitivní změny.“¹⁷⁶

Prezident Bush tedy k odhodlání vyhlásit Iráku válku použil všechny Lebowovy psychologické „berličky“. Z Van Everových premis byla potvrzena ta, která říká, že stát bude útočit, než se nepřítel stane silným, jež platila i u prvního pohybu.

¹⁷⁶ Address to a Joint Session of Congress and the American People, September 20, 2001, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>

Podívejme se dále na okna příležitosti, jež jsem specifikovala jako poslední, která jsem sice nenašla v žádné z teorií, ale mají určitou vypovídací hodnotu, ať již byla nebo nebyla definována.

Jedná se o možnost změny taktiky v novém typu války a její přijetí mezinárodním společenstvím. Víme, že noví teroristé pracují v síťových strukturách s volnou hierarchií, nemají cíle definované na reálném základě, snaží se zasáhnout co největší možný počet civilních obětí, způsobit rozsáhlé materiální škody, a tím vyvolat co největší paniku. Jejich primárním cílem jsou Spojené státy americké jako původce „pokleslé“ kultury, kterou šíří prostřednictvím nových technologií. Poškozením USA bude jejich hegemonická moc klesat a stanou se málo přitažlivým vzorem pro následování, tím bude uvolněn prostor pro tradiční, zvláště islámskou, kulturu. Jelikož jsou teroristé slabí, musí používat pro splnění úkolů asymetrické zbraně, operovat anonymně, ale mohou využívat i svých spojenců ve státech nepřátelských USA. Všechny tyto okolnosti činí tradiční, konvenční válku proti takovému nepříteli neúčinnou. Ani dosud účinné strategie odstrašení nefungují. Individuální tresty jsou také zbytečné, jelikož naplňují touhu teroristů stát se mučedníky, popřípadě jít do „nebe“. Profiluje se nám tedy nepřítel, jehož nelze najít, potrestat a ani porazit. Lze pouze likvidovat jeho jednotlivé buňky, ale vzhledem ke struktuře organizace, zasažení celé sítě terorismu je v podstatě nemožné. Lze tedy pouze ničit síť po malých částech prostřednictvím speciálních akcí, snažit se narušit tok financování, což je v době úplné liberalizace kapitálu nemožné, a dalšími drobnými krůčky, které jsou nákladné, pracné, málo viditelné a nemají uklidňující psychologický účinek na obyvatelstvo. Jednu součást této sítě lze však dobře identifikovat a dokonce na ni aplikovat i tradiční metody odstrašení, případně s ní válčit, a tím dokázat svou sílu a rozhodnost. Její zničení sice není pro síť fatální, ale má silný psychologický účinek na ostatní identické jednotky a také na všechny jednotky světového systému. Jsou to darebné státy, které se snaží získat jaderné zbraně a navíc mají blízko k teroristům. Donucení nebo porážka takového darebného státu má velký psychologický účinek na celé mezinárodní společenství. Zvyšuje moc a kredibilitu útočníka, zcela jistě ve světě realistických teorií - ve světě antagonismu a moci.

Po 11. září 2001 nastala nová etapa válek – válek proti terorismu. Takové války se skládají z malých krůčků, ale ty jsou málo viditelné, na rozdíl od teroristických útoků, které jsou magnetem pro media. I malý útok, který stojí „pouze“ několik životů, získává ohromnou publicitu na celém světě. Na druhou stranu integrace zpravodajských služeb, projekt biologického „deštníku“ nebo kontrola kontejnerů přijíždějících do země žádnou takovou atraktivitu nemají a zároveň stojí obrovské peníze daňového poplatníka. Občan tedy může získat mediální dojem, že zatímco teroristé na nás útočí každý den, vláda nedělá nic pro naši ochranu, a ještě na ni vydává neskutečné sumy. Kde tedy dokázat rozhodnost a sílu země, která se považuje za hegemonu, jež potřebuje disponovat kredibilitou a přitažlivostí, aby hegemonní postavení bylo respektováno, a navíc jak uklidnit vlastní občany. Jednou z cest může být i potrestání států, které s naším nepřítelem spolupracují a „naše“ bolest jim činí radost – darebné státy. Poražení byť i jediného z nich má odstrašovací efekt i pro další darebné státy.

Můžeme tedy dokázat, že USA vyznávaly takovou taktiku? Pravděpodobně ano. Dále se také můžeme domnívat, že mezinárodní společenství novou taktiku přijalo nebo ji alespoň neodmítlo. Přestože státy zastupující Radu bezpečnosti v bilaterálních jednáních s USA

nepodpořily rezoluci zajišťující legalizaci ozbrojené akce proti Iráku, nikdo se nepostavil Iráku po bok. Rétoricky sice mnoho zemí protestovalo, ale fyzický odpor vůči USA se neuskutečnil. Roztržka s většinou států také netrvala dlouho. Největší evropští odpůrci - Německo a Francie - sice slovně protestovaly, ale dnes jsou jejich vztahy s USA na stejné úrovni jako po 11. 9. Hrozba terorismu spojila mezinárodní společenství více, než by se zdálo.

6.2 Otevřela se okna příležitosti před válkou v Iráku?

Když se podíváme na příčiny vedoucí k otevírání oken příležitosti, tak můžeme potvrdit, že administrativa USA se rozhodla, že irácký režim musí být změněn, a zdá se, že od srpna 2002 převládla myšlenka naplnění cílů vojenskou cestou. Důvodem byl strach z toho, že Saddám Husajn se stane silným, když získá jadernou zbraň, a USA budou vůči takovému režimu ve velké nevýhodě (oproti předcházejícímu stavu). Administrativa se tedy obávala, že síla, a tudíž i moc Husajna vzroste, a tím poklesne relativní moc USA. Prezident, jako velitel vojenských sil, rozhodl o válce, a když se podíváme na Lebowovy „berličky“, pak využil všechny. Našel podporu doma, neúspěch v mezinárodní podpoře stejně přeměnil na souhlas, svedl vinu za válku na teroristy a Husajna a maloval výsledky války ve více než růžových barvách. Mohli bychom tedy říci, že podmínky pro otevření oken příležitosti byly splněny. Ale přesto se domnívám, že okna otevřelo něco jiného. Irák (potažmo Saddám Husajn) usiloval o jadernou zbraň i před 11. 9., i před tím byl darebným státem, i před tím se vědělo, že skladuje zakázané látky, a přesto válka nevypukla.

Podle mého názoru totiž okna příležitosti otevřelo 11. září 2001, které zároveň vyvolalo potřebu zvolit novou taktiku pro nový typ války. Administrativa USA vytvořila novou, velmi složitou strategii války proti terorismu. Transformovala a integrovala orgány zabývající se obranou, vytvořila nové, zavedla zákony, které omezovaly svobodu občana, vnější opatření, ochranu proti biologickým látkám a mnohé další více či méně viditelné kroky k vytvoření nového typu obrany vůči novému typu nebezpečí. Malou součástí této rozsáhlé reorganizace se stal i boj proti šíření jaderných zbraní a potrestání darebných států. Z hlediska množství kroků je to pouze velmi malá součást nové obrany, z hlediska rozpočtu vyšší a z hlediska popularity (ať již negativní či pozitivní) je to součást dominantní. V mediálním světě se svržení diktátora a válka v Iráku vyrovnaly mediálně přitažlivému fenoménu terorismu nebo ho spíše ještě překonaly.

Tedy podle mého názoru i poslední příčina války v Iráku byla naplněna. Skutečnou příčinou otevření oken příležitosti však bylo napadení USA 11. 9. 2001, vytvoření nové strategie boje proti terorismu, jejíž součástí se stala preventivní válka proti darebným státům, a za třetí neméně důležitý fakt, přijetí takové strategie mezinárodním společenstvím.

Závěr

Tato studie si dala za cíl analyzovat důvody rozhodnutí administrativy USA zaútočit v březnu roku 2003 na Irák. Byl zkoumán vliv kumulativních zdrojů, vážena rovnováha obrana - útok, analyzována možnost mylného vnímání, zkoumána existence výhody prvního pohybu, podrobeno analýze bylo otevření oken příležitosti a mnohé doprovodné jevy a subpříčiny. Analýza ukázala, že všech pět hlavních příčin hrálo roli stimulu pro rozhodnutí administrativy USA zaútočit na Irák, i když ne beze zbytku. Mnohé subpříčiny naplněny nebyly – z logických či faktických důvodů - nebo je nebylo možno podrobit zkoumání z důvodu nedostatku informací.

Bylo prokázáno, že Irák vlastnil kumulativní zdroje – území, ropu, a svými vnitřními atributy je činil ještě kumulativnějšími – centralizovaná moc, předpoklad nízkého nacionalismu. Relativně snadné ovládnutí Iráku přislíbvala centralizovaná moc. Nízká exploze nacionalismu se jevila jako pravděpodobná z důvodu menšinové represivní diktátorské vlády utlačující šíitskou většinu i kurdskou menšinu. Ovládnutí zásob ropy by umožnilo stabilizovat výkyvy v dodávkách i cenách této strategicky důležité suroviny. Případná demokratizace Iráku by mohla utlumit tlaky na Středním východě a napomoci k vyřešení blízkovýchodního konfliktu.

Vychýlení rovnováhy obrana - útok ve prospěch útoku bylo rovněž prokázáno. Analýzou jednotlivých subpříčin, stejně jako porovnáním strategií dvou po sobě následujících prezidentů, bylo dokázáno, že útok se stal nejenom dominantním prvkem vojenské strategie, ale dokonce byl přesunut do roviny sebeobran, což považuji za nejsilnější formu ofenzivní politiky, jelikož smazává schopnost rozpoznání agrese od obrany, respektive umožňuje ideologickou manipulaci a záměnu opačných pólů projevů války.

S tím úzce souvisí i třetí příčina – výhoda prvního pohybu, která je mimochodem uvedena jako subpříčina rovnováhy obrana - útok. Výhoda prvního pohybu zaujala čelné místo v obranné politice USA. Jedná se o preempci, fungující na principu bezprostředně hrozícího nebezpečí, a prevenci, založené na možném, ale i nemožném předpokladu vzniku ohrožení ze strany jiného státu. Obě byly vládou USA oficiálně zařazeny do nástrojů sebeobran. A útok na Irák, jenž byl preventivním úderem, jenom potvrdil, že byla tato hypotéza beze zbytku naplněna.

Příčina falešné víry ve vítězství a s ní související institut mylného vnímání byly v některých ohledech velmi těžko analyzovatelné. Byla jsem schopna prokázat, že se prezident Bush ocitl v zajetí představ ukotvených v historických zkušenostech, teoretických konceptech a nejistotě. Na druhou stranu se z důvodu chybějících informací nepodařilo prokázat, že by přeceňoval Husajnovu agresivitu. S podporou obyvatelstva je to také nejednoznačné, jelikož Iráčané nejdříve svržení Husajna vítali, ale dnešní situace již nenaznačuje velkou podporu americkému konceptu a se stabilizací Středního východu je to obdobné. Nemohla jsem dokázat, že se prezident mýlil, protože B bylo závislé na A, tedy stabilizace oblasti byla závislá na demokratizaci a stabilizaci Iráku, ale A nenastalo. Přesto můžeme zcela s jistotou nakonec říci, že příčina byla naplněna, jelikož Van Evera ji definuje jako falešný optimismus o výsledcích války, a ten se zcela jistě a bez jakýchkoli dohad v administrativě USA projevil. USA, respektive jejich vláda, se mýlila a její představy se nenaplnily. Kořeny můžeme hledat v nekonceptčnosti

pohledu na válku, jejímž cílem je za prvé uchvácení a za druhé držení a stabilizace území. V druhém bodě se administrativa USA mýlila.

Jako poslední byla analyzována okna příležitostí. Podle striktní definice Van Every je příčina velmi podobná výhodě prvního pohybu. Dochází k posunu moci, ale k válce je stimulována pouze jedna strana. I zde se objevují psychologické atributy, nazývám je Lebowovými „berličkami“, jejichž pomoci prezident Bush využíval k rozhodnutí dát povel „*FIRE!*“. I poslední hypotéza byla naplněna – USA se rozhodly zaútočit dříve, než se stane Saddám Husajn silným.

Když se důkladně podíváme na všechny příčiny, zjistíme, že byly splněny. Irák vlastnil kumulativní zdroje. V USA převládala ofenzivní politika, čímž se stal první pohyb výhodnějším a americká armáda svrhla Husajna před tím, než vyrobil jadernou zbraň a stal se silnějším, protože měla falešné iluze o vítězství. Klíčovým problémem je, že ani jedna z příčin nám nedává odpověď na otázku: „*PROČ IRÁK A PROČ TEHDY?*“ Kumulativní zdroje mají i jiné darebné státy – například Írán. Prudké zvýšení moci, tedy otevření oken příležitosti, se týká všech států, které usilují o jadernou zbraň. Mylné vnímání mohla vyvolat i netransparentnost politiky Koreje a Íránu. To, že dominuje ofenzivní politika USA, se týká všech států systému. A výhoda prvního pohybu je všeobecně známou záležitostí.

Určité vysvětlení můžeme najít, když budeme všechny příčiny agregovat. Asi žádný jiný ze států světa, nepřátelských vůči USA nebo nevyznávajících kompatibilní politiku, nenaplňoval všechny předpoklady. Když si vezmeme Severní Koreu, mnoho kumulativních zdrojů zde nenajdeme. Írán sice má kumulativní zdroje, ale jeho vláda oplývá dostatečnou legitimitou, a tak by se dalo očekávat zdvihnutí nacionalistické vlny. Třeba Súdán nemá ani jedno ani druhé. Přestože tedy Irák měl všechny předpoklady k dobytí a vykonával všechny činnosti, které mohly USA stimulovat k válce, domnívám se, že to za běžných podmínek stejně k vyvolání války nestačí.

Dalším stimulem tedy zcela jistě bude 11. září 2001, ale ani to vše nevysvětluje. Domnívám se, že klíčem k možnosti rozpoutání války je poslední premisa, která otevřela okno příležitosti dokořán, a to přijetí preventivní akce jako nástroje sebeobranu mezinárodním společenstvím, které má důvody ve zhmotnění nových hrozeb realizovaných 11. 9. 2001 teroristickými útoky na USA. Administrativa G. W. Bushe vnímala darebné státy, ale především Irák, jako hrozbu své zemi, ale tento důvod je nedostatečný pro zahájení války. Velmocí by za normálních okolností nedovolily narušit suverenitu Iráku, ale za okolností po 11. 9. ano. Znovu musím opakovat, že zformováním nových typů hrozeb po skončení studené války a jejich zhmotnění bylo zásadním zlomem v povaze mezinárodních vztahů a adekvátně k tomu byla přizpůsobena i nová strategie obrany USA, která byla přijata mezinárodním společenstvím a jež se stala součástí politiky i dalších států, ať již jako možnost reakce na nový typ nebezpečí nebo jako zástěrka pro jiné vojenské akce.

7 Bibliografické údaje

Seznam literatury

a) Neperiodická

Brzezinski, Z. (1997) *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic imperatives*. New York: HarperCollins Publishers. ISBN: 80-204-0764-2

Clarke, R. A. (2005) *Strategie války proti terorismu*. Praha: Alfa Publishing. ISBN 80-86851-14-1.

Gilpin, R. (1987) *The Political Economy of International Relations*. New Jersey: Princeton University Press. ISBN: 0-691-02262-3 (pbk).

Guzzini, S (2004) *Realismus v mezinárodních vztazích a mezinárodní politické ekonomii*. Praha: Open Society Fund. ISBN: 80-85947-84-6 (Originál: (2004) Barrister and Principal)

Huntington, S. P (2001) *Střet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers (Originál: (1997) New York: Touchstone) ISBN: 80-86182-49-5

Huntington, S. P (2005) *Kam kráčíš, Ameriko? Krize americké identity*. Praha: Rybka Publishers. (Originál: (2004) New York: Simon and Schuster) ISBN: 80-86182-87-8.

Keohane, R. O., Nye, J.S. (2001) *Power and Interdependence* (Third edition). Harvard and Duke University. ISBN: 0-321-04857-1.

Kissinger, H (2002) *Potřebuje Amerika zahraniční politiku?* Praha: BB art (Originál: (2001) New York: Simon and Schuster) ISBN: 80-7257-736-0.

Lehmanová, Z. a kolektiv (2003) *Kulturní pluralita v současném světě*. Praha: VŠE Oeconomica. ISBN: 80-245-0073-6.

Levy, J. S. (1983) *Misperception and the Causes of War: Theoretical Linkages and Analytical Problems*. John Hopkins University Press (www.jstor.org)

Kolektiv autorů (2002) *Lexikon států a území světa*. Bratislava: Mapa Slovakia ISBN: 80-8067-001-3

Marek, J (2003) *Afghánistán*. Praha: Libri. ISBN: 80-7277-128-0.

Meadows, D. L. (1972) *Limits to growth*. New York: Universe Books. ISBN: 0876631650.

Meadows, D. (1992) *Překročení mezí*. Praha: Argo. ISBN: 8085794837.

Van Evera, S (1999) *Causes of War: Power and the Roots of Conflict*. London: Cornell University Press. ISBN 0-8014-8295- X.

b) Periodická:

- Alkadiri, R., Mohamedi, F. (2003) World Oil Markets and the Invasion of Iraq. *Middle East Report, No. 227, Summer 2003. Middle east Reserch and Information Project.*
- Davis. J. D (1988-99) Correspondence: Taking Offense at Offense-defense theory. *International Security 23 no 3 (Winter 1988-99).*
- EL Baradej, M. (2002) Inspections are the key. *Washington Post, 21. 10. 2002*
- Glaser, CH. L., Kaufmann, Ch. (1988) What is the Offense – Defense Balance and Can We measure it? *International Security, Vol. 22, No. 4. (Spring, 1988).*
- Jervis, R. (1978) Cooperation under the Security Dilemma. *World Politics. Vol. 30, No 2 (Jan. 1978).*
- Jervis, R. (1968) Hypotheses on Misperception. *World Politics. Vol. 20. No. 3 (Apr. 1968)*
- Liebermann, P. (1993) The Spoils of Conquest. *International Security, Vol. 18, No. 2 (Autumn, 199).*
- Legro, J., Moravcsik, A. (1999) Is anybody Still a Realist? *International Security, Vol. 24, No. 2 (Autumn 1999)*
- Van Evera, S. (1998) Offense, Defense, and the Causes of War. *International security, Vol. 22, No. 4. (Spring 1998).*
- Waltz, K. (1988) The origins of war in neorealist theory. *International journal of Interdisciplinary History IV (Spring 1988).*
- Schultz, G. (1986) The Challenge of the ambiquity 1986. *The American Journal of International Law. 100/3/ (July 2006).*
- Šedivý, J. (2003) Nové paradigma terorismu. *Mezinárodní politika. 1/2003.*

c) Dokumenty:

- A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, 2/ 1996
- The National Security Strategy of the USA, 9/2002
- National Strategy for Homeland Security, 7/2002, Office of Homeland Security
- Non-Proliferation Treaty, 1968, <http://www.un.org/Depts/dda/WMD/treaty/>
- Rezoluce RB OSN, 687 (1991), 715 (1991), 1441(2002),
<http://www.un.org/documents/scres.htm>

d) Internet

Oficiální stránky Bílého domu: <http://www.whitehouse.gov/news/releases>

Greve, P. (2004) Neoconservatism Ideas and Foreign Policy in the Administration of George W. Bush: A German View. *American Institute for Contemporary German Studies*.
<http://www.aicgs.org/analysis/c/greveengl.aspx> (26.11.2008)

e) Mezinárodní organizace

Charta OSN. Informační centrum OSN 2005, české vydání

Statement of the Director General IAEA to The Board of Governors from 17. 3. 2007.
Oficiální stránky Agentury pro atomovou energii: www.iaea.org:

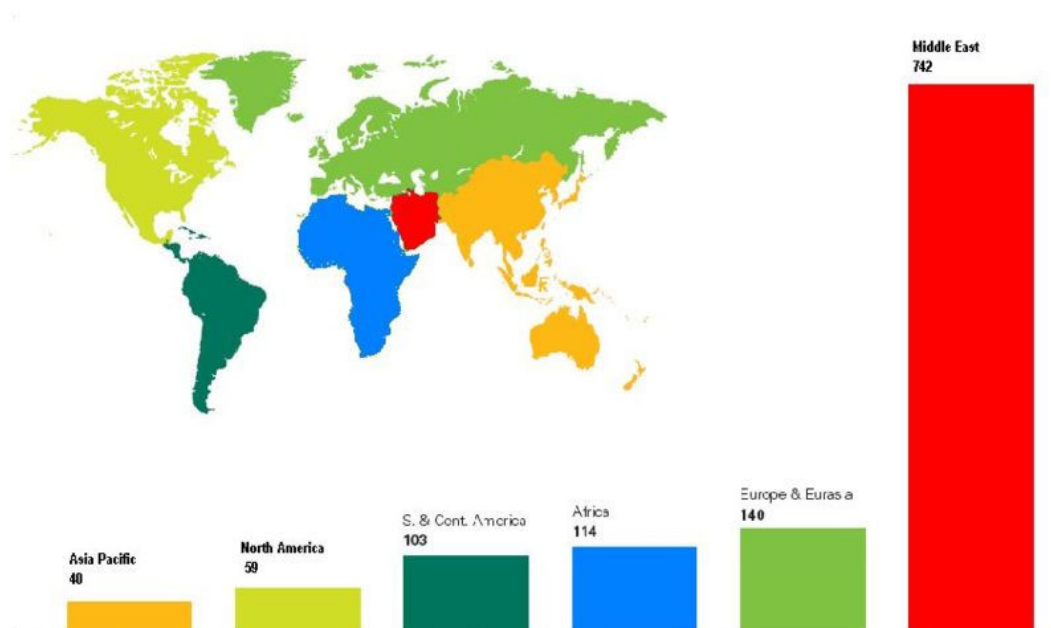
f) Ostatní zdroje z internetu

Encyclopedia Britannica:

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/293631/Iraq#tab=active~checked%2Citems~checked&title=Iraq%20--%20Britannica%20Online%20Encyclopedia> (6.12.2008)

8 Seznam tabulek a grafů

Příloha 1. Ropné zásoby světa v roce 2005

Zdroj: *British petrol record 2005*

Příloha 2: Porovnání NBS 1996 a 2002

<p>„Clintonova“ Národní bezpečnostní strategie závazků (USA) a rozšíření (demokracie a volného trhu): 1996</p> <p><u>Cíle strategie:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - zvýšit bezpečnost USA (posílit vlastní bezpečnost a silnou obranyschopnost při zapojení efektivní diplomacie a podporovat spolupráci v oblastech obrany) - revitalizovat ekonomiku (otevřít zahraniční trhy a pohánět globální ekonomický růst) - podporovat demokracii v zahraničí <p><u>Nástroje na zajištění cílů strategie:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - vedení světa, nicméně vážené zapojení na základě zájmů a priorit USA - zastrašit agresory - otevřít zahraniční trhy - podporovat šíření demokracie v zahraničí - bojovat proti nebezpečí mezinárodního terorismu, obchodování s drogami, a mezinárodnímu zločinu - podporovat udržitelný rozvoj - podporovat mír <p><u>Způsoby zajištění bezpečnosti:</u></p> <p>A)</p> <ul style="list-style-type: none"> - multilaterálně - v aliancích - unilaterálně <p><i>„ Musíme být ochotni jednat unilaterálně, když náš vitální národní zájem je v sázce, v alianci a v partnerství, když jsou naše zájmy prudce ohroženy a multilaterálně, když jsou naše zájmy obecnější.“ NSS 1996. 10)</i></p> <p>-</p> <p>B)</p> <ul style="list-style-type: none"> - preventivní diplomacie - diplomacie <p>C)</p> <ul style="list-style-type: none"> - vojenské síly schopné odstrašení a 	<p>„Bushova“ Národní bezpečnostní strategie USA 2002</p> <p><u>Cíle strategie:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - vybudovat a udržovat ochranu USA - ochránit svět a učinit ho lepším - politická a ekonomická svoboda - mírové vztahy s ostatními státy - respektování lidské důstojnosti <p><u>Nástroje na zajištění cílů strategie:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - obrana svobody a spravedlnosti (lidské důstojnosti) - podpořit rovnováhu sil, které zajišťují svobodu - obrana lidské důstojnosti - posílení aliancí k potlačení teroristických útoků - spolupráce s ostatními státy při potlačování regionálních konfliktů - podpora globálního ekonomického růstu - rozšíření rozvinutosti prostřednictvím infrastruktury a demokracie - rozvoj agendy s vyspělými zeměmi - transformace americké národní bezpečnosti dle požadavků 21. století <p><u>Způsoby zajištění bezpečnosti:</u></p> <p>A)</p> <ul style="list-style-type: none"> - multilaterálně - s regionálními organizacemi - unilaterálně <p>B)</p> <ul style="list-style-type: none"> - zahájení ideologické války <p>C)</p> <ul style="list-style-type: none"> - vojensky jednat před ohrožením USA
---	--

<p>v případě nutnosti schopné boje a vítězství nad nebezpečím přicházejícím z různých směrů</p> <ul style="list-style-type: none"> - vojenská prezence v zámoří <p><u>Nepřátelé:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - státy (nepřátelské) - nestátní aktéři <p><u>Státy považované za nepřátelské vůči USA:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Írán 2. Libye 3. Severní Korea , Irák <ul style="list-style-type: none"> - (1+3 = jejich nebezpečí vyplývá z možnosti shromáždit takovou sílu, která by ohrozila regionální stabilitu na území, kde má USA zájmy) <p><u>Zdroje nebezpečí :</u></p> <p>Výskyt vně i uvnitř USA</p> <ul style="list-style-type: none"> - etnické konflikty, nezbedné státy pro regionální stabilitu - proliferace ZHN – největší výzva pro USA - degradace životního prostředí a přelidnění = politická destabilizace v určitých regionech - terorismus, mezinárodní kriminalita a obchod s drogami spolu s využíváním technologií těmito subjekty = nebezpečí pro společnost USA <p><u>Důvody k použití sil: dle kategorií zájmů:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - při ohrožení životních zájmů (bezpečnost a přežití) unilaterálně, za jakýchkoli nákladů použití vojenských sil - při ohrožení důležitých zájmů (ohrožení blahobytu národa, a charakteru světa). Použití vojenských sil pouze v případě prosazování zájmů USA a po předchozím zapojení jiných nástrojů. - při humanitárních zájmech – vojenské síly pouze při vážných humanitárních katastrofách. Raději jiné síly než vojenské. <p><u>Podmínky pro použití sil:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - když budou americké zájmy ohroženy - humanitární akce, netradiční akce <p><u>Zpravodajství:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - nutnost přeorientovat se na nové hrozby 	<p>terorismem (preventivní nebo preemptivní akce)</p> <ul style="list-style-type: none"> - odstrašení všech hrozeb a poražení nepřítelů (pokud selže odstrašení) - vojenská prezence v zámoří <p><u>Nepřátelé:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - nestátní aktéři - státy - hroutící se <p><u>Státy považované za nepřátelské vůči USA:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Irák - Severní Korea - další nedemokratické režimy <p><u>Zdroje nebezpečí :</u></p> <p>Výskyt vně i uvnitř USA</p> <ul style="list-style-type: none"> - hroutící se státy - technologie v rukou teroristů (zvláště ZHN) <p><u>Důvody k použití sil:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - při obraně: <ul style="list-style-type: none"> o snaha o získání podpory mezinárodního společenství, ale i unilaterálně o předem - přímé i nepřímé akce proti terorismu - preventivně a preemptivně (odstrašení proti útočníkům – jednotlivcům nebo diktátorům - nefunguje) <p><u>Podmínky pro použití sil:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - když bude síla uměřená a příčina spravedlivá <p><u>Zpravodajství:</u></p>
--	--

<p>- širším zaměřením - zlepšit vnímavost</p> <ul style="list-style-type: none"> - nutnost spolupráce s ostatními politickými departamenty - direktiva prezidenta o prioritách zpravodajství: <ul style="list-style-type: none"> o založení kategorií zpravodajství (rozčlenění do sedmi sekcí, speciální sekce i transnacionální hrozby - šíření ZHN, drogy, terorismus) <p><u>Percepce nebezpečí:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - menší než v předchozích dobách („Každý Američan je dnes ve větším bezpečí, jelikož jsme ustoupili z jaderného „srázu“. nebo: „...Američané jsou ve větším bezpečí, jelikož strategie boje proti terorismu umožnila prosadit bližší spolupráci...“ (NSS 1996. 5) <p>-</p> <p><u>Vojenská strategie:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - odstrašení agrese v koncertu s regionálními spojenci ve dvou regionálních válkách. <p><u>Další:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - záměr obnovit smlouvu ABM Treaty. - 1993 – ratifikace smlouvy START I (1994) , START II (1996) a jednání o START III. - 1996 posílení pravomocí úředníků v boji proti terorismu (posílení množství úředníků a dodatečný trénink, možnost používat armádu při ohrožení chemickými a biologickými zbraněmi apod.) - prezidentská direktiva zakládající politiku USA o reformě multilaterálních mírových sil = první komplexní rámec pro rozhodování USA ohledně záležitostí peacemaking a peaceenforcement <p><u>Postoj k terorismu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - nebezpečnost na stejné úrovni jako organizovaný zločin a obchod s drogami <p><u>Boj proti terorismu (čelit a bojovat):</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - nemožnost bránit se proti těmto globálním jevům sami („Nemůžeme se ochránit sami proti zločinu spojenému s drogami, nemůžeme sami stopovat 	<ul style="list-style-type: none"> - vybudovat lepší a integrovanější zpravodajskou službu - první linie obrany proti terorismu - integrace zpravodajských služeb do dalších státních systémů - koordinace zpravodajství se spojenci - posílení autority ředitele CIA - ustavení nového rámce pro varování <p><u>Percepce nebezpečí:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - větší než v dobách studené války („...podstata a motivace nepřátel ... činí současné ohrožení bezpečnosti komplexnějším a nebezpečnějším“ (než za dob studené války: pozn. autor)) <p><u>Další:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - záměr vybudování obranného štítu proti balistickým střelám (= odstup od ABM Treaty) - vytvoření Ministerstva obrany a Národní bezpečnostní rady, Úřadu pro domácí bezpečnost, sjednocení vojenského velení, reorganizace FBI - příprava na další podobné akce jako byl Afghánistán prostřednictvím vývoje nových technologií a radarové kontroly, kapacity na přesné dálkové úderů - inovace ozbrojených sil, nové válečné experimenty - nutnost posílení obrany pro vyhrání války <p><u>Postoj k terorismu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - největší nebezpečí pro společnost USA („...nové smrtelné nebezpečí se vynořilo od darebných států a teroristů“ NBS 2002.6) <p><u>Boj proti terorismu (válka):</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - nerozlišovat mezi teroristy a státy, které je podporují - použití vojenských sil
---	---

<p><i>teroristy a chytat mezinárodní zločince, bez spolupráce mezi orgány státu a bez pomoci zemí, kde tyto jevy vznikají.“ (NSS 1966. 12)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - spolupráce s ostatními vládami - projekt nové iniciativy spolupráce s cizími vládami v boji proti silám terorismu, mezinárodní kriminalitě, a obchodu s drogami a sdílení zpravodajských informací. - nutnost specializované jednotky protiteroristické - zásahy teroristů na jejich základnách v zahraničí - zaútočit na úspory států, které teroristy podporují - koordinace mezi FBI, CIA, soudnictvím byla finančně i co se týká lidských zdrojů podpořena - byla zlepšena práce zpravodajství - 1995 na Summitu v Halifaxu skupiny G7+1 byla dohodnuta iniciativa spolupráce v boji proti terorismu 	<ul style="list-style-type: none"> - podpora regionálních partnerů v izolaci teroristů a zajištění finanční a hmotné pomoci - spolupráce se spojenci na zmrazení financování terorismu - přímá akce sil proti organizacím a státům terorismus podporujícím - identifikace hrozeb v zahraničí - vojensky jednat před ohrožením USA terorismem - znemožnění sponzorování terorismu naléháním na ostatní státy - zahájení ideologické války
<p><u>Postoj ke Střednímu východu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - vitální zájem: rozšíření míru a stability regionu - ostatní zájmy: <ul style="list-style-type: none"> o podpora celkového míru v oblasti o zajištění bezpečnosti Izraele a arabských přátel o udržení volného toku ropy za přijatelné ceny - odstrašení Íránu a Iráku jako ohrožovatele regionální stability dvojitou strategií zadržování - nebezpečí spojené s Irákem – nepřátelskost vůči USA, invaze do Kuvajtu a atentát na exprezidenta Bushe - nebezpečí Íránu – nepřátelskost vůči USA, snaha o vývoj ZHN, podpora terorismu 	<p><u>Postoj ke Střednímu východu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - není možné nastolit mír mezi Palestinou a Izraelem dokud nebudou oba státy svobodné
<p><u>Problémy při naplnění strategie:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - rozptyl nebezpečí ztěžuje veřejnou podporu pro priority národní bezpečnosti. 	

Příloha 3: Seznam osob a organizací ohrožujících bezpečnost USA

Seznam osob a organizací, které podle administrativy USA byly napojeny na síly, jež zorganizovaly teroristické útoky na USA 11.9. 2001 a kterým, nařízením prezidenta ze dne 24.9. 2001, byly zmrazeny účty v USA.

- Abu Sayyaf Group: Filipíny
- Al Qaida/Islamic Army : Pakistán
- Armed Islamic Group (GIA) : Egypt
- Harakat ul-Mujahidin (HUM) : Pakistán
- Al-Jihad (Egyptian Islamic Jihad) : Egypt
- Islamic Movement of Uzbekistan (IMU) : Uzbekistán
- Asbat al-Ansar : Libanon
- Salafist Group for Call and Combat (GSPC) : původně al-Káida: Pakistán
- Libyan Islamic Fighting Group: Libye
- Al-Itihaad al-Islamiya (AIAI) . Somálsko
- Islamic Army of Aden : Jemen
- Usama bin Laden : Saudská Arábie
- Muhammad Atif (aka, Subhi Abu Sitta), : Egypt
- Abu Hafs Al Masri: Egypt
- Sayf al-Adl: NA
- Shaykh Sai'id (aka, Mustafa Muhammad Ahmad) : Velká Británie
- Abu Hafs the Mauritanian (aka, Mahfouz Ould al-Walid, Khalid Al-Shanqiti): Egypt
- Ibn Al-Shaykh al-Libi: Lybie
- Abu Zubaydah (aka, Zayn al-Abidin Muhammad Husayn, Tariq): Saudská Arábie
- Abd al-Hadi al-Iraqi (aka, Abu Abdallah) : Turecko
- Ayman al-Zawahiri : Egypt
- Thirwat Salah Shihata: NA
- Tariq Anwar al-Sayyid Ahmad (aka, Fathi, Amr al-Fatih): NA
- Muhammad Salah (aka, Nasr Fahmi Nasr Hasanayn) : NA
- Makhtab Al-Khidamat/Al Kifah : Afghanistan
- Wafa Humanitarian Organization: Afghanistan
- Al Rashid Trust : NA
- Mamoun Darkazanli Import-Export Company : Sýrie